Нова українська школа

Анастасія Онатій, Тарас Ткачук

Українська мова

5 клас

Рукологізми
Куку
Руки не туди стоять
Руки куці
Підставляти руку
Липкі руки
Мед
Руки й ноги посиніли
З руку руки
Горить у руках
Брудніти руки
Руки не піднімаються
Сходити з рук
Руки в брюки
Завязувати руки
По руках
Звалитися на руки
Носити на руках
Брати ноги в руки
Ламати руки
Розв'язувати руки
Руки опускаються
Права рука
Брати в руки
Руки чешуться
Дивитися в руки
Руки не доходять
Лизати руки
Ходити по руках
Золоті руки
Майстер на всі руки
Брати себе в руки
Легка рука
Важка рука
Тримати нерви в руках
Голки в руки не брати
Аж іскри з рук сиплються
Гріти руки
Брати голову в руки
Перекладати на чужі руки
Пімнати синицю
Довгі руки
Куку в руку

Зубологізми
5 клас 2010-11
Зуб за зуб
Гріти зуби на сонці
Світити зубами
Держати язик за зубами
Зуби показувати
Зуби з'їсти
Зламати зуби
Не клади пальця в зуби
Полічити зуби
Виставляти зуби на продаж
SALE
Клацати зубами
Дзінь!
Дзень!
Дзелень!
Зуби дзвонять
Зав'язнути в зубах
Клац!
Клац
Гострити зуби
Класти зуби на полицю
Молотити зубами
Сушити зуби
Крізь зуби
Горішок не по зубах
Заглядати в зуби
Вовк
Вовчий зуб
Зубермен
Кутні зуби
Реготати на

ПАСТИ ОЧИМА ПТАШОК
ОКОЛОГІЗМИ
ЛОБ
КРАЄМ ОКА
ОЧІ ЗБІГЛЮТЬСЯ
ОЧІ В'ЯНУТЬ
ОЧІ РОЗБІГЛЮТЬСЯ
ОКО РОГОМ
ЯК ЗІНИЦЮ ОКА БЕРЕГТИ
КИДАТИ ОКОМ
ВИТОЧИТИ СЛЬОЗИ З ОЧЕЙ
СЛЬОЗИ
НІЧИМ ОКА ЗАПОРОШИТИ
ОЧІ НА ЛОБА ЛІЗУТЬ
ОЧІ ВПАЛИ
КУДИ ОЧІ ПОВЕДУТЬ
НЕДРЕМНЕ ОКО
БЛИСКАТИ ОКОМ
ІСКРИ З ОЧЕЙ СИПЛЯТЬСЯ
ЇСТИ ОКОМ
СВІТИТИ ОЧИМА
ОКО ЗА ОКО
У ЧЕТВЕРО ОЧЕЙ
ВОВЧИМ ОКОМ СЛІДКУВАТИ
ХОЧ В ОКО СТРЕЛЬ
СТРІЛЯТИ ОЧИМА
ОЧИМА ПОГЛЯДАТИ
ПЕС
СОБАЧИМИ ОЧИМА
ВПАДАТИ В ОКО
БИТЕ ОКО
ВОВК
РИТИ ЗЕМЛЮ ОЧИМА
ВЕСЕЛИТИ ОКО
Ха-ха!
ТУМАН В ОЧАХ
АЖ ВОГНІ В ОЧАХ
5$
40грн.
3,5€
ПРОДАВАТИ ОЧІ ПСОВІ

НОСОЛОГІЗМИ
ТРИМАТИ НОСА ЗА ВІТРОМ
ВІШАТИ НОСА
НІС ПІД СЕБЕ
ОБВЕСТИ ЗА НІС
ПІДЛАТАТИ НОСА
У НІС КОЛЕ
МУХА СІЛА НА НІС
ДЕРТИ НОСА
ЗАРУБАТИ НА НОСІ
КОПИЛИТИ НОСА
СМІЯТИСЯ ПІД НІС
НІС У НІС
ХА-ХА ХА
З НОСА
СОВАТИ ПІД НОСА
СУНУТИ НОСА
КУДИ НЕ СЛІД
НОСА КОЦЮБОЮ НЕ ДІСТАТИ
НАТЕРТИ ПЕРЦЮ В НІС
ГНУТИ НОСА
ГОВОРИТИ ПІД НІС
ПІД НОСОМ
ЛОВИТИ НОСОМ ОКУНІВ
ГЛЯДІТИ СВОГО НОСА
НЕ З НАШИМ НОСОМ
ДІСТАВАТИ НОСА
КРУТИТИ НОСА
ВТЕРТИ НОСА
КРУТИТИ НОСОМ
ДИВИТИСЯ НЕ ДАЛІ СВОГО НОСА
ВОДИТИ ЗА НОСА
КЛЮВАТИ НОСОМ
ТЮТЯ З ПОЛИВ'ЯНИМ НОСОМ
ЗАОРАТИ НОСОМ

Анастасія Онатій
Тарас Ткачук

УКРАЇНСЬКА МОВА

ПІДРУЧНИК ДЛЯ 5 КЛАСУ
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН
2022

УДК 811.161.2(075.3)
О-58

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 08.02.2022 р. № 140)

Підручник створено за модельною навчальною програмою
«Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти
(автори: Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.).

Онатій А. В., Ткачук Т. П.

О-58 Українська мова : підручник для 5 кл. закладів загальн. середн. освіти / А. В. Онатій, Т. П. Ткачук. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2022. — 288 с. : іл.

ISBN 978-966-10-6729-4

Зміст підручника відповідає Державному стандарту загальної середньої освіти та модельній навчальній програмі «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.).

Для учнів та учениць 5 класу.

УДК 811.161.2(075.3)

Завантажуйте безкоштовний інтерактивний додаток, використовуючи детальну інструкцію, за покликанням:
bohdan-books.com/6729-4/

Тех. підтримка: (0352) 52-06-07, 067-352-09-89; admin@bohdan-digital.com

Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.

ISBN 978-966-10-6729-4

© А.В. Онатій, Т.П. Ткачук, 2022
© Навчальна книга — Богдан, виключна ліцензія на видання, оригінал-макет, 2022

Дорогі… любі, шановні… п'ятикласники та п'ятикласниці!

І яке ж слово краще дібрати?

Цей підручник допоможе вам опанувати найцінніші навички: навчитися добирати правильні й влучні слова в різних життєвих ситуаціях, а також розв'язувати ті проблеми, які не під силу навіть комп'ютеру.

На цих сторінках ви натрапите на різні види інформації, якою послуговуються в реальному житті: таблиці, діаграми, оголошення, схеми, алгоритми. Ви навчитеся розуміти їхній зміст і створювати власні тексти.

Також ви знайдете багато іншого цікавого: пісні, дописи в соцмережах, відео, комікси, буктрейлери.

Ви спробуєте себе в різних ролях: журналіста, дослідника, художника, дизайнера, блогера, розробника сайтів, оратора тощо.

Насолоджуйтеся й здобувайте знання! Нехай цей шлях буде ефектним та ефективним!

ПОДЯКА

Це подарункове видання для українських учителів стало можливим завдяки фінансовій та, безумовно, емоційній підтримці близьких людей.

Ми щиро вдячні:

Ерику — щирому поціновувачу України;

Роксолані — небайдужій рушійниці цього процесу;

Павлові Івановичу — видатному вчителеві й щирому патріотові;

Ганні Андріанівні — надійній опорі й очільниці домашнього затишку;

Валентині Миколаївні — натхненниці, редакторці й першій читачці;

Юлі Майданюк — колишній студентці й нашій польській подрузі;

Кирилові Мелешевичу — людині зі справжнім українським серцем;

Ірині Пилипенко — безкордонній і безумовній підтримці;

Іванові Ящишину — людині-прикладу для наслідування й чудовому учневі,

а також усім друзям, колегам, родичам, партнерам, які повірили в потрібність цього видання й підтримали нас у цей непростий для країни час. Ми віримо в перемогу української мови.

УСЕ БУДЕ УКРАЇНА!

Щиро —

ваші автори

На вас чекають такі рубрики:

 — завдання для обговорення, роботи в групах, проєктні завдання;

 — завдання з використанням інтернету, медіа-, відео-, аудіоресурсів (виконання в класі);

 — завдання підвищеної складності;

 — теоретичний матеріал.

1

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЖИТТІ УКРАЇНЦІВ

УРОК 1. МОВА В ЖИТТІ ЛЮДИНИ

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ мовні й немовні засоби спілкування;
- ☐ правила спілкування.

Емодзі – це значки або невеликі світлини, які відображають емоції:

1 **Опрацюй** інформацію на зображеннях, усно **дай** відповіді на запитання.

«МИ. FEST»!

Агов, п'ятикласники та п'ятикласниці! Запрошуємо взяти участь в етнофестивалі!

Ти матимеш змогу:

- розповісти про культуру своєї країни;
- поласувати національними стравами;
- дізнатися про життя однолітків із різних країн.

серпень
м. Київ, Україна

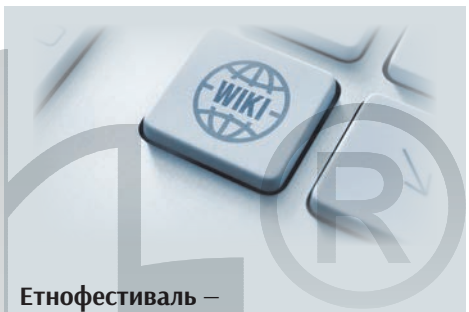

Етнофестиваль – масове святкове дійство, під час якого відбуваються огляди чи презентації здобутків у певних видах народного мистецтва. Відомі етнофестивалі в Україні: «Країна мрій», «Вудсток», «Республіка», «Живий вогонь» тощо.

Запитання

1. Що відбувається під час етнофестивалю?
2. Де й коли відбудеться «МИ. Fest»?
3. Хто може взяти участь у цьому фестивалі?
4. Які ще етнофестивалі відбуваються в Україні?

2 **Познайомся** з першими учасниками етнофестивалю. **Перемалюй** таблиці й **доповни** їх інформацією.

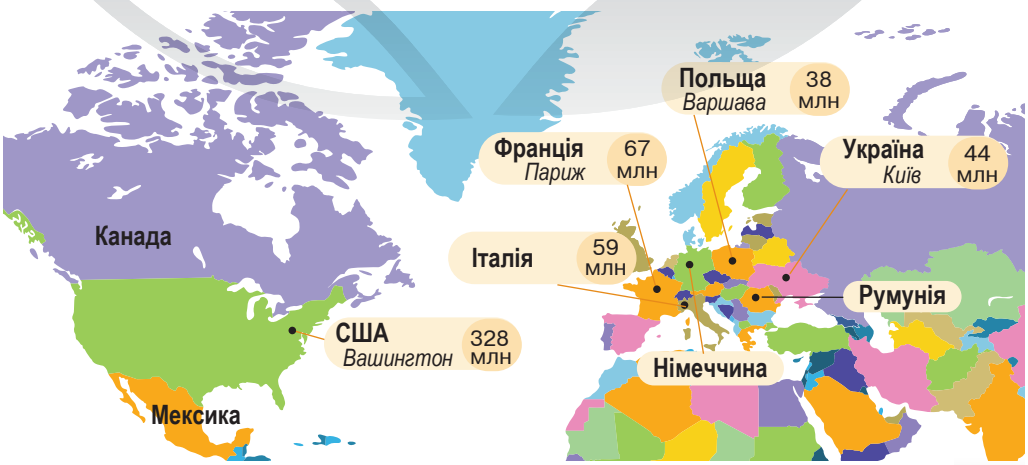

Девід

Країна	США
Столиця	
Населення	
Країни-сусіди	

Гійом

Країна	
Столиця	Париж
Населення	
Країни-сусіди	

Аґнешка

Країна	
Столиця	
Населення	38 млн
Країни-сусіди	

Божена

Країна	
Столиця	Київ
Населення	
Країни-сусіди	

3 **Розглянь** схему на с. 4. **Визнач** мовні й немовні засоби спілкування на скриншотах 2, 3, 4. **Запиши** відповідь у зошит.

Мовні (словесні) засоби спілкування

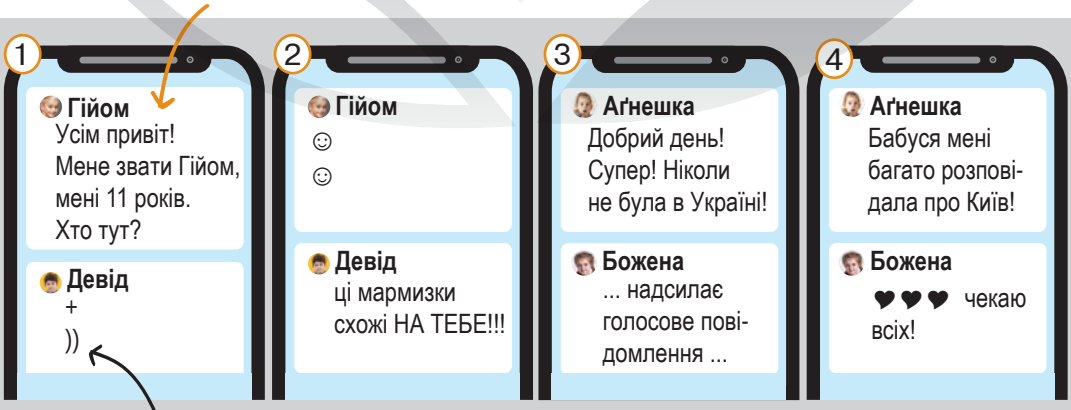

Немовні (несловесні) засоби спілкування

4 **Перебудуй** діалоги з чату вправи 3 так, щоб вони відповідали принципу «5П». **Запиши** один з діалогів у зошит.

Побудова діалогу за принципом «5П»

- **П1** – привітання
- **П2** – представлення
- **П3** – питання
- **П4** – подяка
- **П5** – прощання

5 **Прочитай** правила спілкування. **Проаналізуй** скриншоти із вправи 3 й усно **дай** відповіді на запитання.

ПРАВИЛА СПІЛКУВАННЯ В ЧАТІ

1. Надсилай повідомлення тільки в робочий час.
2. Висловлюй думки конкретно й стисло.
3. Не зловживай емодзі та символами.
4. Пиши грамотно.
5. Не відволікайся від основної теми.
6. Відповідай на повідомлення вчасно.
7. Використовуй етикетні слова.

Етикетні слова – це слова, що дають змогу підтримувати дружні стосунки, бути привітними, чемними й допомагають встановлювати контакт. Наприклад: «Вітаю», «Доброго ранку», «Дякую», «Прошу», «На добраніч», «Зі святом», «Вибачте».

Дискусія

- Яких правил спілкування дотрималися п'ятикласники та п'ятикласниці в діалозі «МИ. Fest. Учасники»?
- Хто з учасників та учасниць НЕ дотримався правила спілкування? Якого саме? Чому, на вашу думку, це сталося?
- Які етикетні слова використали учасники та учасниці? Наведіть приклади з діалогу.

6 **Визнач** репліки, у яких порушено правила спілкування (правила шукай у вправі 5).

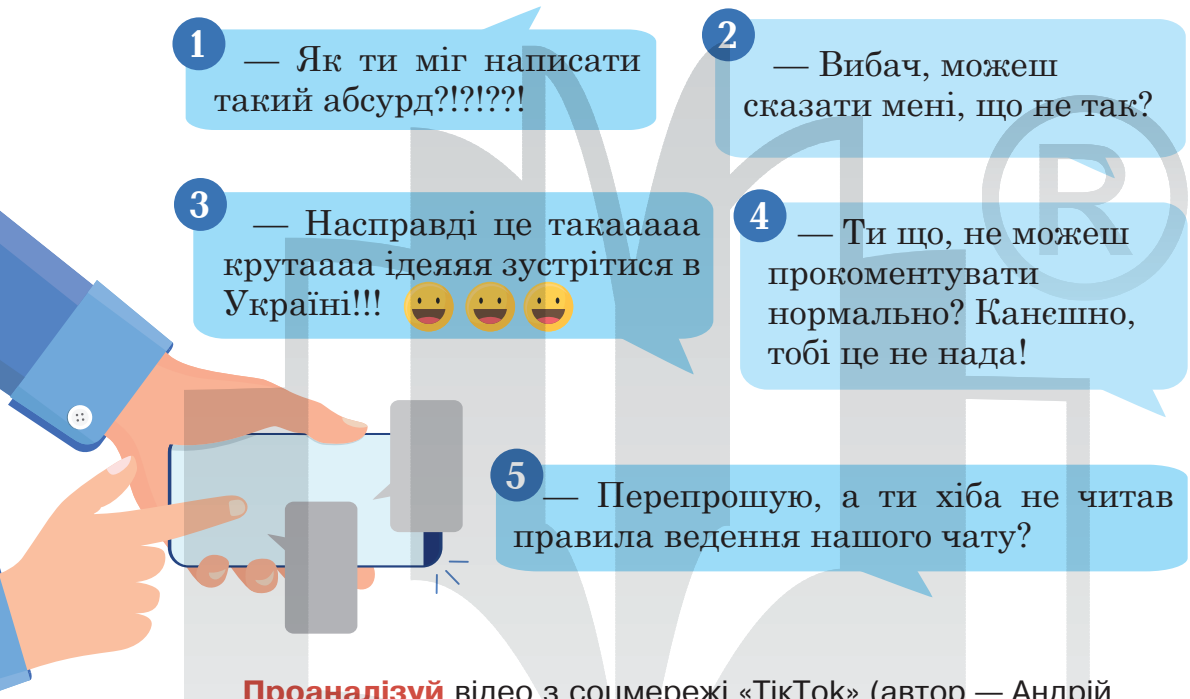

7 **Проаналізуй** відео з соцмережі «TikTok» (автор — Андрій Шимановський) і **визнач**, які з варіантів є правильними. Правильний варіант **запиши** в зошит.

Відео 1

1. Як правильно сказати: *на Україні* чи *в Україні*?
2. Який наголос правильний: *залИшити* чи *залишИти*?
3. Як правильно сказати: *підводити підсумки* чи *підбивати підсумки*?

Відео 2

1. Який наголос правильний: *скАжу* чи *скажУ*?
2. Як правильно писати: *будь ласка* чи *будь-ласка*?
3. Як правильно сказати: *переслідувати ціль* чи *мати на меті*?

УРОКИ 2-3. ЗНАЧЕННЯ МОВИ В ЖИТТІ ДЕРЖАВИ

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

☐ державна мова; ☐ суржик;
☐ особливості української мови.

8 **Прочитай** історії п'ятикласників та п'ятикласниць і **дай відповіді** на запитання.

Учасники й учасниці етнофесту отримали завдання підготувати короткі розповіді про себе та мови, якими спілкуються в їхніх країнах.

1

Девід, США

Привіт! Мене звати Девід. Я живу в Сполучених Штатах Америки. Державною мовою в США є англійська. У нашому містечку Олбані можна часто почути китайську та іспанську. Мої однокласники й друзі розмовляють англійською мовою. У вільний час вивчаю японську, бо мені подобається дивитися цікавеньке аніме.

Інколи я довго сиджу за комп'ютером, і тато каже: «Девіде, відпочинь від монітора». Тоді йду грати в бейсбол або баскетбол зі своєю сестрою.

Державна мова – це закріплена традицією та законодавством мова, уживання якої обов'язкове в державних і громадських органах, закладах освіти, науки, культури тощо.

Гійом, Франція

2

Доброго ранку! Приємно познайомитися, я Гійом. Ми з батьками живемо в Ніцці, це Франція. Державною мовою в моїй країні є французька.

У школі, у родині та з друзями розмовляю рідною мовою, але інколи в крамниці чую, як говорять італійською.

Також я вивчаю в школі англійську мову.

Рідна мова – це мова, із якою особа входить у світ, набуває загальнолюдських цінностей.

3 Добрий день! Мене звати Аґнешка. Я народилася у Варшаві. Це столиця Польщі. Коли мені було 5 років, ми з батьками переїхали в Італію й тепер живемо в Мілані.

Польська — моя рідна мова, якою ми спілкуємося в родині. Також знаю італійську. Це державна мова Італії, тому ми розмовляємо італійською в школі.

Аґнешка, Польща/Італія

Божена, Україна

4 Я Божена, родом із невеличкого селища в Україні, яке має назву Ділове. Два роки тому ми з батьками переїхали в Київ, тому довелося змінити школу. Коли я жила в Діловому, то з однокласниками та однокласницями розмовляла українською мовою, так само, як із рідними. А моя тітка дуже смішно говорила суржиком, мама постійно виправляла її. Зараз дехто з нових друзів та подруг у Києві розмовляє російською, але в школі проводиться навчання українською. Державною мовою моєї країни є лише українська.

Суржик – 1) елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без дотримання норм літературної мови; засмічена мова; 2) суміш зерна пшениці й жита, жита і ячменю, ячменю та вівса і т. ін.; борошно з такої суміші.

На зв'язку експерт

Суржик трапляється в багатьох мовах. Наприклад, у білоруській це явище отримало назву «**трасянка**» (суміш білоруської та російської).

У канадському варіанті французької мови є поняття «**жуаль**» (суміш французької та англійської).

У США схоже мовне явище — суміш іспанської та англійської, якою спілкуються вихідці з Латинської Америки, — називають «**спангліш**» (утворене від англійської назви двох мов Spanish та English).

Дискусія *Запитання до текстів 1-4.*

1. Чи можуть у якійсь країні розмовляти не державною мовою? Наведіть приклади з текстів.
2. Скільки державних мов в Україні?
3. Чи відрізняється рідна мова від державної?
4. У якому тексті згадано найбільшу кількість мов?
5. Хто з персонажів змінив свою мову спілкування? Чому?
6. Якою мовою ви спілкуєтеся в школі на уроках/на перерві? А вдома? А з друзями?

9 Користуючись інформацією, наведеною вище, **визнач** і **запиши**, чи правда, що...

1. ...у кожній країні завжди розмовляють однією мовою.
2. ...державною мовою країни є та, якою розмовляють у крамниці.
3. ...суржик — це чиста літературна мова.
4. ...рідна мова — це та, якою спілкуються з друзями.
5. ...змішування двох мов **завжди** називають «суржиком».
6. ...у США три державні мови — англійська, іспанська, китайська.

10 За поданою інформацією (тексти 1-4) **намалюй** і **заповни** анкети для Девіда (США), Гійома (Франція), Аґнешки (Польща/Італія), Божени (Україна) та себе.

АНКЕТА 1

Ім'я	
Вік	
Країна, у якій народився/народилася	
Державна мова країни проживання	
Рідна мова	
Хобі	

11 **Ознайомся** з інформацією, якою поділилися діти з етнофестивалю. Які цікаві факти про Україну ти знаєш?

У 2021 році ми з батьками дивилися пісенний конкурс «Євробачення». Дуже сподобалася пісня «Шум» українського гурту «Go_A». Тоді вона посіла перше місце за кількістю прослуховувань.

До речі, я недавно дізнався, що мій прадідусь родом з України. Уявляєте?! Я навіть спробував запам'ятати кілька фраз українською. Але це дуже важко, бо у вашій мові є багато закінчень, які складно збагнути, на відміну від англійської, де їх майже немає.

Мені здається, що англійська мова легша для вивчення.

Мої батьки люблять дивитися бокс. У минулому тато був професійним спортсменом.

Тато захоплюється братами Кличками — українськими боксерами, які неодноразово перемагали в міжнародних змаганнях. Він каже, що досягненнями цих спортсменів може пишатися кожен українець та українка.

Коли ми жили у Варшаві, моя бабуся часто готувала український борщик і пекла пампушечки. Пам'ятаю, як не могла відірватися від мультиків, а вона кликала до столу: «Аґнешко, обід холоне!» Це найсмачніша перша страва, яку я куштувала, хоча загалом і не люблю їсти рідке.

Зараз моя улюблена страва — італійська піца.

Звичайно, я багато знаю про Україну, бо живу тут із народження. Ми вивчаємо різні предмети в школі, на яких дізнаємося більше про природу, історію та традиції.

До речі, коли я жила в Діловому, то на уроці з предмета «Я досліджую світ» ходила до цікавого місця, яке називають географічним центром усієї Європи. Уявляєте, ця точка розташована саме в моєму рідному селищі?!

12 **Прочитай** фрагменти розповідей учнів та учениць про Україну. **Обери** з довідки до кожного фрагмента ту рису української мови, яку він ілюструє. Відповідь **запиши** за зразком: *фрагмент 1 — риса **?**, фрагмент 2 — риса **?**.*

Фрагменти	Риса української мови
1. *«У вільний час я вивчаю японську, бо мені подобається дивитися цікав**еньк**е аніме»; «моя бабуся часто готувала український борщ**ик** і пекла пампуш**ечки**».*	
2. *«Девід**е**, відпочинь від монітора», «Аґнешк**о**, обід холоне!»*	
3. *«Дуже сподобалася пісня «Шум» українського гурту «Go_A». Вона посіла перше місце за кількістю прослуховувань».*	
4. *«Я навіть спробував запам'ятати кілька фраз українською. Але це дуже важко, бо у вашій мові є багато закінчень, які складно збагнути, на відміну від англійської, де їх майже немає».*	

Довідка

Риса 1.

Кличний відмінок. Українська, на відміну від багатьох інших мов, має кличний відмінок. Його використовують тоді, коли звертаються до когось в усному або письмовому мовленні. Наприклад: *Божено, Аґнешко, Девіде.*

Риса 2.

Пестливі форми. Українці дуже люблять використовувати зменшено-пестливі форми, наприклад: *мамочка, мамонька, мамуня, мамунечка, мамусечка, мамусенька, матуся, матусенька.*

Риса 3.

Мелодійність. Українську мову вважають мелодійною. Причина дуже проста: у більшості слів приголосні рівномірно чергуються з голосними: *д-о-р-о-г-а, н-а-г-о-р-о-д-а, п-е-р-е-м-о-г-а* тощо. Мабуть, тому наш народ створив дуже багато пісень, а деякі з них відомі в усьому світі, наприклад, «Щедрик», «Ніч яка місячна» та ін.

Риса 4.

Закінчення. Слова в українській мові мають дуже багато закінчень. Наприклад: *жук, жук**а**, жук**у**, жук**ом**, жук**и**, жук**ам*** тощо. У багатьох інших мовах слова можуть мати всього-на-всього кілька закінчень.

13 **Дискусія**

Запитання до фрагментів 1-4.

1. Чи використовуєте ви кличний відмінок у своєму мовленні?
2. Утворіть кличний відмінок від свого імені та імені друга/подруги.
3. Чи можете ви утворити три зменшено-пестливі форми від свого імені?
4. Які пісні українською мовою ви знаєте?
5. Наведіть приклади трьох-чотирьох слів, які ілюструють мелодійність української мови.
6. Порахуйте, скільки можливих закінчень у слова «горбик».

14 **Прочитай** тексти 1-3. **Поміркуй**, до яких пісень доречно використати образи з малюнків 1-7.

1 2 3 4 5 6 7

Руслана – українська співачка, яка перемогла на «Євробаченні-2004».

Джамала – українська співачка кримськотатарського походження, переможниця «Євробачення-2016».

«Калуш Оркестра» – український гурт, переможець «Євробачення-2022».

1 У 2016-му українська співачка Джамала виграла конкурс «Євробачення». Її пісня «1944» присвячена виселенню кримських татар зі своїх земель. Це була друга перемога України. У 2004 році конкурс уперше виграла Руслана з піснею «Дикі танці». А в 2022-му Україні приніс перемогу гурт «Калуш Оркестра» з піснею «Стефанія».

Джамала

«Калуш»

Руслана

2

«Щедрик» — відомий на весь світ твір українського композитора Миколи Леонтовича. Пісня стала настільки популярною, що її переклали різними мовами. Англійською вона відома як «Колядка дзвонів» (*«Carol of the Bells»*). Цей український шедевр можна почути у фільмах: «Сам удома», «Гаррі Поттер» тощо.

Постер до фільму «Сам удома»

Альбом гурту «Даха Браха»

«Даха Браха» – український музичний етногурт.

3

Колишній англійський футболіст Девід Бекхем запустив власний бренд під музику українського гурту «Даха Браха». У рекламному відео знялися кілька чоловіків, серед них — і сам спортсмен. Під пісню «Шо з-под дуба» усі вони розчісуються та чепуряться. Новий бренд Бекхема спеціалізується на засобах для догляду за шкірою та волоссям.

Девід Бекхем

15

Зважаючи на інформацію в текстах 1-3, **знайди** та **виправ** помилки в наведених фактах. Відповіді **запиши.**

1. «Щедрик» — пісня українського композитора, яка англійською має назву «Коломийка дзвонів».
2. Колишній румунський футболіст Микола Леонтович запустив власний бренд під музику української співачки Alyona Alyona.
3. Під пісню «Рибки» у відеорекламі всі розчісуються та чепуряться.
4. Співачка Руслана з піснею «Шо з-под дуба» в 2016-му році виграла «Євробачення», яке відбувалося в Парижі.
5. Україна 2022 року вдруге перемогла на міжнародному пісенному конкурсі.
6. Уперше в 2004 році виграла Джамала з піснею «Дикі танці».

2

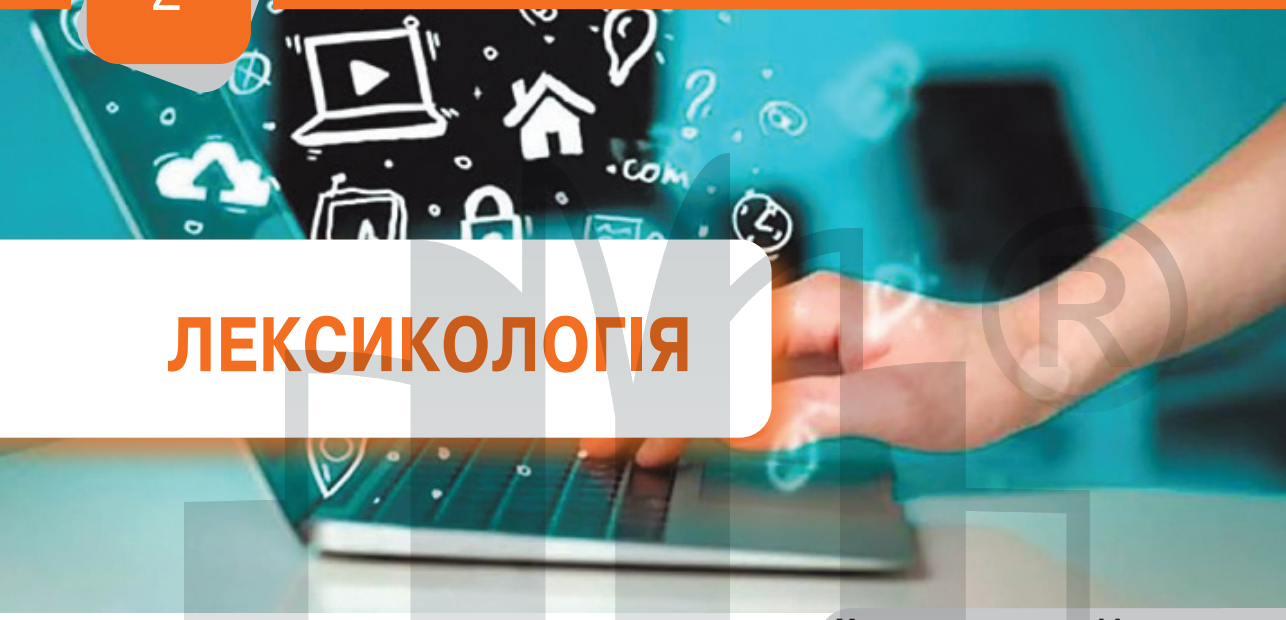

ЛЕКСИКОЛОГІЯ

УРОК 4. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 1. Комунікація. Спілкування в сучасному світі

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ комунікація;
- ☐ спілкування в сучасному світі.

16 **Прочитай** текст. **Виконай** завдання.

Що таке комунікація?

Комунікація — це обмін думками, ідеями, фактами. Її мета — досягти взаєморозуміння та здобути довіру. Комунікація та дії створюють вашу **репутацію**.

Репутація є результатом того, що ви робите, говорите і що люди думають і говорять про вас.

Щоб комунікація була ефективною, вам потрібно:

1. визначити, з ким ви хочете спілкуватися в цій ситуації (це **цільова аудиторія**);
2. розробити **повідомлення** (усний або письмовий текст);
3. надіслати його через найкращий канал **комунікації** (соцмережа (інстаграм, фейсбук, тікток тощо), блог, месенджер (вайбер, телеграм тощо), електронна або звичайна пошта, телефон, жива розмова).

Зістав поняття з їхніми визначеннями, користуючись інформацією з тексту.

1) комунікація	а) результат того, що ви робите, говорите і що люди думають і говорять про вас;
2) репутація	б) усний або письмовий текст;
3) канал комунікації	в) обмін думками, ідеями, фактами;
4) цільова аудиторія	г) соцмережа, блог, месенджер, електронна або звичайна пошта, телефон, жива розмова;
5) повідомлення	д) люди, з якими ви хочете комунікувати.

17 **Проаналізуй** світлини. **Визнач**, кого можна назвати цільовою аудиторією на кожному із зображень та які канали комунікації використовують співрозмовники. Відповідь **запиши**.

18 **Добери** до кожної із ситуацій найбільш вдалий канал комунікації. **Поясни** свою відповідь. Ти хочеш:

1) привітати однокласника/однокласницю з Новим роком;
2) поділитися фотографією з відпочинку;
3) замовити піцу на вечерю;
4) опублікувати відеозапис приготування сирників;
5) розмістити оголошення про продаж велосипеда;
6) уточнити розклад сеансів у кінотеатрі.

19 **Проаналізуй** інформацію з таблиці. **Обери** оптимальний канал комунікації для того, щоб:

1) продати телефон; 2) віддати кошеня в добрі руки;
3) здати пластикові вироби на переробку.

Свою відповідь **обґрунтуй** і **запиши**.

	Instagram	OLX	Оголошення в газеті
Вартість	безкоштовно	платно/ безкоштовно	платно/ безкоштовно
Швидкість передавання інформації	висока	висока	низька
Охоплена цільова аудиторія	мінімальна/ середня	велика	середня

20 **Проаналізуй** інформацію про створення ефективного повідомлення.

ЕФЕКТИВНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ

- Привертає увагу.
- Ураховує інтереси аудиторії.

Містить
- заклик до дії;
- позитивні емоції;
- етикетні слова.

Не містить
- критики (неконструктивної);
- агресії;
- образи;
- слів, які викликають спротив аудиторії.

Рекомендації до створення повідомлення.
Не критикувати, а *спонукати* до змін.
Пояснювати незрозуміле для слухачів.

Завдання

Зі списку, поданого нижче, обери чотири ознаки неефективного повідомлення. Поясни, чому ти так думаєш.

Повідомлення не є ефективним, якщо:

- ☐ критикує співрозмовника;
- ☐ не привертає уваги;
- ☐ враховує інтереси аудиторії;
- ☐ вказує на негативні риси характеру співрозмовника;
- ☐ є закликом до дії;
- ☐ містить ідею, яка викликає загальний осуд.

21 До кожної з поданих ситуацій **запропонуй** текст ефективного повідомлення з 3-4 речень. **Запиши** їх у зошит.

ситуація 1

Ти запізнюєшся на заняття в спортзалі, потрібно повідомити про це тренера/тренерку.

ситуація 2

Ти вирішив/вирішила змінити час зустрічі з другом/подругою через те, що треба поприбирати в кімнаті, напиши йому/їй про це.

ситуація 3

Ти хочеш запросити на день народження хлопчика/дівчинку, із яким/якою щойно познайомився/познайомилася.

ситуація 4

Ти плануєш зробити зауваження офіціантам, які забули принести твоє замовлення.

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ тлумачний словник;
- ☐ однозначні слова;
- ☐ багатозначні слова;
- ☐ пряме значення слова;
- ☐ переносне значення слова;
- ☐ правила спілкування.

УРОКИ 5-9. СЛОВО І ЙОГО ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

СЛОВА

однозначні (мають лише одне значення), наприклад: ***півонія*** — *рослина з великими квітками білого, рожевого або червоного кольорів.*

багатозначні (мають кілька значень), наприклад: ***корпус*** —

1. *Те саме, що тулуб.*
2. *Кістяк, основа чи оболонка машини, механізму тощо.*
3. *Один із кількох будинків, що мають спільне призначення й розташовані на тій самій ділянці.*
4. *Військове з'єднання, що складається з кількох дивізій або бригад.*

На зв'язку експерт

Щоб перевірити значення слова й з'ясувати, чи є воно багатозначним, треба скористатися тлумачним словником.

Тлумачний словник української мови ***(sum.in.ua)***

22 **З'ясуй** значення виділених у тексті слів за допомогою тлумачного словника. Відповідь **запиши** в зошит.

Яке з чотирьох значень слова «корпус» використав автор цього тексту? Дивись коментар експерта на с. 19.

1. Одним з останніх пристроїв, що вважають інновацією, є повністю робочий мобільний телефон у вигляді рукавиці, розроблений **конструктором** Браяном Сера (Bryan Cera) з Мілуокі. 2. У **корпусі**, що складається з багатьох частин і виготовлений за допомогою тривимірного друку, ховаються динаміки, мікрофони, акумуляторні **батареї** та кнопки для управління цим пристроєм. 3. Створюючи таку **конструкцію**, Браян намагався наголосити на тому, що сучасні технології ще більше спонукають до малорухливого способу життя.

23 **Добери** до поданих прикметників відповідні іменники. **З'ясуй** і **запиши** значення незрозумілих слів.

палкий	**удар**
дошкульний	**погляд**
кирпатий	**одяг**
чепурний	**дуб**
кислатий	**спортсмен**
кремезний	**ніс**

24 **Прочитай** повідомлення Аґнешки до мами та **виконай** завдання.

Учора мене додали до чату «МИ. Fest. Учасники». І це гарна новина! Там ми познайомилися з п'ятикласниками та п'ятикласницями з усього світу, уявляєш? Є хлопці та дівчата зі Сполучених Штатів, Франції, Італії й інших країн. Усі вони прилетять на етнофестиваль уже за кілька днів! Не можу дочекатися, коли зустрінемося в Україні.

Організатори попросили нас скласти список речей, які потрібно взяти із собою. Допоможеш мені?

25 **Обери** з малюнків 12 речей, які Аґнешці треба взяти в дорогу, **запиши** до списку. Використовуй лише однозначні слова.

УЗЯТИ/КУПИТИ

Продукти	Речі
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.

Техніка
1.
2.
3.
4.

26 **Запиши** список речей, які ти взяв би/взяла б із собою для поїздки на етнофестиваль, використовуючи лише багатозначні слова (щонайменше три слова). **Використовуй** ілюстрації як підказки.

27 Які з поданих іменників є багатозначними? **Скористайся** тлумачним словником за QR-кодом, щоб довести свою думку. **Запиши** обрані іменники в зошит.

Єнот, фікус, крило, гігант, масштаб, світ, скотч, картина, пісок, мушля, сік, джміль.

28 **Випиши** назви об'єктів, зображених на малюнках. **Зазнач**, які слова є однозначними, а які — багатозначними. За необхідності **скористайся** тлумачним словником.

На зв'язку експерт

Слова мають пряме й переносне значення.

Пряме значення — це первинне значення слова, тобто звичайна, повсякденна назва чогось.

Наприклад: **язик** — *орган живих істот, який допомагає пережовувати їжу, а також створювати звуки*.

Переносне значення — це вторинне значення слова. Слово в такому значенні — назва образна, перенесена з одних предметів і явищ на інші. Переносних значень у слові може бути кілька.

Наприклад: **язик** — *1) металевий стрижень у дзвонах; 2) щось, схоже за формою на язик живих істот (***Язик троля** — назва кам'яного виступу в норвезьких горах).*

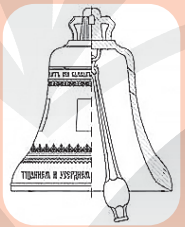

29 Чи всі слова на малюнку вжито в прямому значенні? **Поясни** свою відповідь.

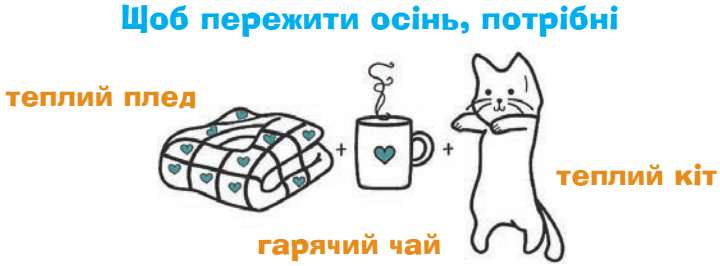

30 **Поєднай** на́зви кольорів з іменниками так, щоб прикметники зберігали пряме значення.

1.	Білий/а	шарф, прапор, день
2.	Чорний/а	список, ящик, ґрунт
3.	Синій/я	кит, баклажан, текст
4.	Помаранчевий/а	революція, піджак, апельсин
5.	Зелений/а	камінь, горошок, театр
6.	Голубий/а	пакет, кров, вода

31 **Прочитай** значення слова «море» і **визнач**, які з них є прямими, а які — переносними. **Придумай** і **запиши** з ними речення.

1. Поросла, укрита чимось велика, безмежна площина.
2. Великий водний простір з гірко-солоною водою, який оточений суходолом.
3. Велика кількість чогось.
4. Дуже велике штучне водоймище.

32 **Опиши** зображених персонажів, використовуючи слова в прямому значенні. **Скористайся** довідкою.

Довідка. *Зелений, квадратний, жовтий, блакитний, білий, холодний, страшний, веселий, сердитий, смішний, дивакуватий, серйозний, злий, небезпечний, загадковий, високий, гладкий, кумедний.*

Шрек

Губка Боб

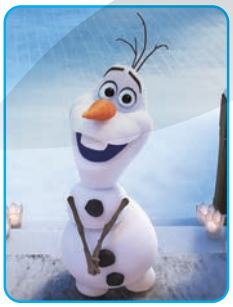

Олаф

Смурфик

33 **Добери** до багатозначних іменників прикметники, які б ілюстрували пряме й переносне значення поданих слів. Відповідь **запиши** за зразком.

Зразок *Погляд мамин* (пряме значення), *теплий* (переносне значення).

Прикметник, що ілюструє пряме значення іменника	Багатозначний іменник	Прикметник, що ілюструє переносне значення іменника
атлетичний	**1) бар'єр**	*ракетний*
котячий		*психологічний*
високий	**2) хребет**	*голий*
гірський	**3) хвіст**	*дівчачий*
пухнастий		*мовний*

34 **Склади** й **запиши** речення зі словами «тихий», «набирати», «земля» в переносному значенні.

35 **Проаналізуй** слова, які називають певні локації. Чи можуть вони вживатися в переносному значенні? **Наведи** приклади.

Арена

Поле

Стадіон

Майданчик

36 **Розглянь** постери до фільмів. Які слова в поданих назвах використані в переносному значенні? **Доведи**, скориставшись тлумачним словником.

37 **Заміни** в поданих фразах одне слово так, щоб інше набуло переносного значення. Відповідь **запиши** в зошит за зразком.

Зразок *Гарячий чай — гарячий погляд.*

Холодний бутерброд, грає музика, тихо запитує, чорний гаманець, гірка кава, сердита сусідка, срібна монета, заснула дівчина, м'який матрац, теплий компот, кам'яні сходи, кучерявий чоловік.

38 Які з виділених слів у заголовках використано в переносному значенні? Відповідь **запиши**.

1 СТАТИ ЧАСТИНОЮ ВІЛЬНОГО СВІТУ. ПРО ГОЛОВНУ **БИТВУ** ЗА ЛЮДСЬКІ ЦІННОСТІ

2 ПІД **ЗАВІСУ** ОСЕНІ ТРАДИЦІЙНО АКТИВІЗУЄ РОБОТУ ВІДОМИЙ ПРОЄКТ «КНИЖКА РОКУ»

3 ДРУГИЙ РІК НАД ПРІРВОЮ: ТЕАТР У **ПЕТЛІ** ЛОКДАУНУ. ЯК ЖИВУТЬ І ВИЖИВАЮТЬ УКРАЇНСЬКІ ТЕАТРИ В УМОВАХ КАРАНТИНУ?

4 **БІЛЬ НА ПОЛОТНІ. ПРО ТЕ, ЯК ЩАСТЯМ ТВОРЧОСТІ ЛІКУВАТИ ГОРЕ КАТАСТРОФ**

5 НАЙКРАЩА УКРАЇНСЬКА ДОКУМЕНТАЛІСТИКА — **У КИШЕНІ**

39 **Розглянь** картини художників. У яких назвах є слова, ужиті в переносному значенні? Відповідь **запиши**.

«Обличчя війни» — *картина іспанського художника Сальвадора Далі.*

«Гончар» — *картина української художниці Тетяни Яблонської.*

«Жінка в зеленому» — *картина французького художника Клода Моне.*

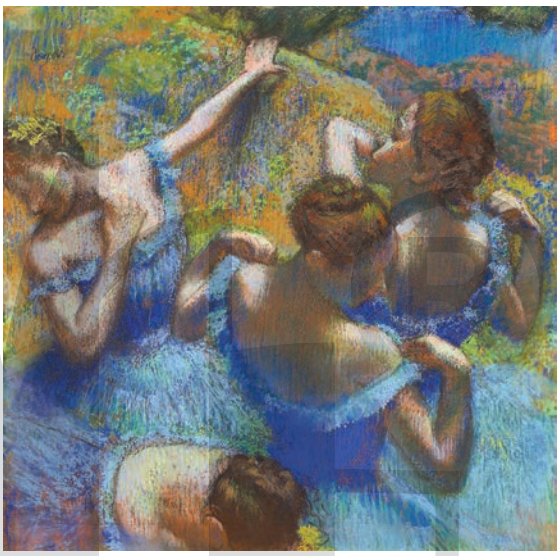

«Блакитні танцівниці» — *картина французького художника Едгара Деґа.*

Завдання

Обери картину художника, яка тобі сподобалася найбільше. Знайди в інтернеті та запиши на́зви п'яти його відомих картин. Чи є в них слова, ужиті в переносному значенні?

40 **Прочитай** уривки з діалогів. **Поясни**, чому співрозмовник не зміг одразу зрозуміти сказане. **Запропонуй** останню репліку до кожного діалогу та **запиши** всі можливі значення виділених слів.

1

– Добрий день! Підкажіть, будь ласка, як знайти відео з цією **зіркою**?

– Спробуйте пошукати за назвою сузір'я.

– Ви не зрозуміли, мені потрібно ___

Зірка *– це*

1. ....

2. ...

2

– Вітаю! Скільки коштує **перо**? Хочу замовити для сестри.

– Вибачте, яке саме Вас цікавить?

– Я про те, ... ___

Перо *– це*

1. ....

2. ...

3

– Учора не міг заснути години дві... Не можна було відірватися від **тренажера**!
– Ти був у спортзалі?
– Та ні! ... ___

Тренажер *– це*
1. ...
2. ...

4

– Ми вирішили відкласти підписання документа з цим юнаком. Здається, він дуже **зелений**...
– Зелений?!
– Так, ми маємо на увазі, що... ___

Зелений *– це*
1. ....
2. ...

УРОКИ 10-11. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 2-3. Інформація. Види інформації. Джерела інформації

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке
- ☐ інформація;
- ☐ види інформації.

41 **Прочитай** інформацію про різні фестивалі, які проводять в Україні, і **дай** відповіді на запитання (впр. 42).

Фестиваль «Країна мрій»

Фестиваль був започаткований лідером гурту «ВВ» Олегом Скрипкою в **2004** році. Від початку заснування захід відвідали **більш ніж 1 мільйон осіб**.

Про нього знають не лише в Європі, а й у всьому світі (загалом брали участь представники з **30 країн**). Фестиваль має безліч місць, де можна знайти заняття на будь-який смак. Наприклад, майданчик повітряних зміїв, козацька галявина та багато іншого.

Фестиваль «Бандерштат»

«Бандерштат» був уперше проведений 2007 року.

На цьому фесті не лише відпочивають, а й думають про те, як розбудувати Україну. Тут відбувається Форум молодіжних патріотичних організацій та ініціатив.

Гостей «Бандерштату» чекає насичена програма: інтелектуальні гутірки-дискусії, колоритна та запальна музика, літературна сцена, низка спортивно-розважальних заходів, дитяче містечко, нічні кіноперегляди, майстер-класи, презентації, ярмарок тощо.

За час існування фестивалю його відвідали майже **100 000 учасників та учасниць** з **20 країн.**

Фестиваль «Вудсток (Woodstock Ukraine)»

Фестиваль унікальний тим, що його проводять у різних регіонах України. Загалом за час проведення цього заходу в ньому взяли участь близько **70 тисяч осіб.**

На фестивалі можна побути благодійником — захід присвячений розвитку волонтерського руху в Україні та благодійному фонду «Серце до серця». Уперше фестиваль було проведено 28–30 серпня **2012** року на Вінниччині. На цю подію приїжджають гості з **15 країн.**

Український фестиваль «Вудсток» є відголоском «Woodstock'69» (штат Нью-Йорк), оскільки теж виступає проти війни. Фест проходить під гаслом «Мир, музика, любов!»

Фестиваль «Республіка»

Щорічний масштабний міжнародний фестиваль **(більш ніж 170 тисяч учасників та учасниць** із **20 країн** світу), перлиною якого є те, що його проводять на території історичної фортеці чотирнадцятого століття. У цій неймовірній атмосфері можна насолоджуватися сучасним вуличним мистецтвом у всіх його проявах: музикою, малюнком (графіті), поезією, танцем, відео. Фестиваль дебютував у **2011 році** та досі лишається чи не єдиним некомерційним фестивалем в Україні.

Усі зароблені на фестивалі гроші витрачають на оплату мистецьких акцій.

Фестиваль «Живий вогонь»

Фестиваль звичаєвої культури з обрядовими дійствами, козацькою програмою та виступами рок-гуртів, у якому за весь час існування взяли участь майже **75 тисяч осіб.**

2021 року було проведено одинадцятий фестиваль. Просто неба розгорнули містечко з фотозонами, обрядовими й етнічними локаціями, виставками та ярмарком. Учасники й учасниці з **семи країн** мали змогу спробувати себе в народних ремеслах, долучившись до майстер-класів.

Окрім спільного видобування вогню, цікавинкою фестивалю стало відтворення обрядів традиційних свят подолян.

42 **Дай** відповіді на запитання до текстів.

І рівень

1. На яких фестивалях проводять благодійні акції? Яка мета таких дійств?
2. Які фестивалі проводять на території замків?

ІІ рівень

3. Поясни, яка спільна мета об'єднує всі фестивалі. (3–4 речення)
4. Чому так важливо на фестивалях привчати учасників та учасниць до благодійності? (2–3 речення)

ІІІ рівень

5. Напиши, на якому зі згаданих фестивалів ти хотів би/хотіла б побувати. Чому? (3–4 речення)
6. Збери інформацію про фестиваль «Гогольfest» або «Млиноманія» і напиши за поданими зразками мінітекст. (5–6 речень)

43 **Розглянь** інфографіку до тексту про етнофестиваль «Країна мрій».
Намалюй за цим прикладом три інфографіки про інші фестивалі, використавши інформацію з текстів.

44 **Розкажи** своєму однокласнику чи своїй однокласниці, яким би був фестиваль твоєї мрії. Під час розповіді **зазнач:**

а) місце проведення;

б) кількість учасників та учасниць;

в) тематику (музика, ігри, кіно тощо).

УРОКИ 12-18. ГРУПИ СЛІВ ЗА ЗНАЧЕННЯМ. Синоніми, антоніми, омоніми, пароніми

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ синоніми;
- ☐ синонімічний ряд;
- ☐ антоніми;
- ☐ омоніми;
- ☐ пароніми.

На зв'язку експерт

Синоніми — слова, близькі за значенням, але різні за звучанням та написанням: *сміятися — реготати — гигикати; хист — талант — обдарованість.*

Антоніми — слова з протилежним лексичним значенням: *відповідати — запитувати, світлий — темний, друг — ворог, сухо — мокро.*

Омоніми — слова, однакові за звучанням і написанням, але різні за лексичним значенням: *гольф (гра) — гольф (одяг), ніс (іменник) — ніс (дієслово).*

Пароніми — слова, схожі за звучанням або написанням, але різні за значенням: *кристал — кришталь, ефективний — ефектний, білити — біліти.*

45 **Поєднай** термін із його характеристиками. Відповідь **запиши.**

Близькі за значенням	**Синоніми**	**Різні за звучанням**
Різні за значенням	**Антоніми**	**Однакові за звучанням**
Протилежні за значенням	**Омоніми**	**Схожі за звучанням**
	Пароніми	

46 **Розкажи** про свій улюблений мультфільм, використовуючи синоніми з таблиці.

Зразок Мій улюблений мультфільм — «Секрети домашніх тварин». Він дуже ***цікавий*** і ***захопливий***.

(1) цікавий	(2) миттєвий	(3) швидкий
(4) взірцевий	(5) смішний	(6) дивний
(7) кумедний	(8) жвавий	**(9) захопливий**
(10) зразковий	(11) активний	(12) чудернацький
(13) доброзичливий	(14) приязний	(15) магічний
(16) чарівний	(17) раптовий	(18) бадьорий

За необхідності скористайся словником синонімів української мови за QR-кодом.

47 **Добери** до поданих слів синоніми з правої колонки. Відповідь **запиши**.

1	відомий	щирий
2	удаваний	ґречний
3	чесний	славнозвісний
4	ввічливий	розважливий
5	акуратний	облудний
6	обачний	педантичний
7	активний	ізольований
8	самотній	м’який
9	своєрідний	беручкий
10	досконалий	оригінальний
11	ласкавий	вибагливий
12	примхливий	неперевершений

48 **Опиши** Девіда, Аґнешку, Божену та Гійома, використовуючи синонімічні прикметники зі списку.

Зовнішність:
Риси характеру:

Зовнішність:
Риси характеру:

Зовнішність:
Риси характеру:

Зовнішність:
Риси характеру:

- ☐ відомий/видатний/популярний/славетний/славнозвісний
- ☐ удаваний/штучний/фальшивий/облудний/лицемірний
- ☐ чесний/правдивий/відвертий/щирий
- ☐ увічливий/чемний/вихований/ґречний/привітний/приязний
- ☐ обдарований/здібний/талановитий
- ☐ доброзичливий/приязний/ласкавий/прихильний
- ☐ акуратний/охайний/чепурний/педантичний
- ☐ працьовитий/хазяйновитий
- ☐ обачний/обережний/розважливий/розсудливий
- ☐ активний/енергійний/діяльний/беручкий
- ☐ самотній/одинокий/ізольований
- ☐ своєрідний/неповторний/оригінальний
- ☐ досконалий/ідеальний/неперевершений
- ☐ хоробрий/безстрашний/небоязкий
- ☐ ласкавий/лагідний/ніжний/м'який
- ☐ примхливий/вибагливий/вередливий

На зв'язку експерт

Близькі за значенням слова утворюють **синонімічний ряд**. Наприклад, *миттєвий, блискавичний, несподіваний.*

49 **Згрупуй** подані слова в три синонімічні ряди за спільним значенням. Відповідь **запиши**.

Ніжний, неозорий, тендітний, безкраїй, пахучий, витончений, духмяний, делікатний, неосяжний, ароматний, безмірний, запашний.

50 **Випиши** з кожного набору «зайве» слово. Відповідь **поясни**.

1. Горіти, палати, диміти, жевріти, полум'яніти.
2. Говорить, гомонить, співає, базікає, лепече.
3. Двір, подвір'я, дворище, майдан, обійстя.
4. Дивуватися, дивитися, глядіти, глипати, позирати.
5. Забіяка, задирака, ворог, заводій, зачепа.
6. Заздалегідь, мимохідь, завчасно, наперед, заранння.

51 **Добери** й **запиши** по два-три синоніми, які описують подані зображення.

1

2

3

4

52 **Перепиши** текст, замінюючи виділені слова синонімами.

1. Колись давно на турнірах **завойовували** серця дам і покровителів, присмиряли **недругів** і здобували **друзів**. 2. Дійство відбувалося за **строго** прописаними правилами. 3. **Зазвичай** турнір починався з бою **молодих** лицарів. 4. Обов'язковий ритуал змагань — спільна молитва та підняття списа зі стрічкою **найвродливішої** панянки. 5. Цим списом суддя міг у будь-який момент на вимогу глядачів **зупинити** бій. 6. Дама могла **презентувати** молодикові хустину, стрічку чи рукавичку, яку **потрібно** було прикріпити до шолома *(З журн. «Історія. Новий погляд»)*.

53 **Випиши** словосполучення, обираючи з поданих синонімічних пар ті слова, які підходять за змістом.

1. Чи потрібні лікареві акторські **здібності/обдарування**? 2. Більш ніж 100 років тому дорогами **різних/різноманітних** країн світу ходили лікарі-самоуки, які торгували **чарівливими/чудодійними** мікстурами. 3. Щоб комерція йшла **жвавіше/рухливіше**, цілителі влаштовували спеціальні шоу. 4. Це могли бути блошиний цирк, акробатичні номери, декламації, лялькові **видовиська/вистави**. 5. Мандрівні лікарі були **умільцями/майстрами** реклами, неперевершеними артистами. 6. Коли ж людям стали доступні нормальні ліки, усі ці мастаки **утрималися/залишилися** без роботи.

54 **Прочитай** уривки з книжки Льюїса Керрола «Алісині пригоди у Дивокраї». **Випиши** підкреслені слова, **добери** до них синоніми.

1

– І вона почала перебирати в пам'яті всіх своїх ровесниць, аби **з'ясувати**, чи не перетворилася вона **часом** на одну з них.

2

– Безперечно, я – не Ада, – **розмірковувала** вона. – В Ади волосся спадає кучерями, а в мене – не **в'ється** зовсім. І, **безперечно**, я не Мейбл: я ж бо знаю стільки всякої всячини, а вона – ой, вона така невігласка! Як важко в усьому цьому **розібратися**!..

3

– А тепер – до саду! – і вона чимдуж **помчала** до дверцят. Та ба! Дверцята знову виявилися замкнені, а ключик, як і перше, лежав на скляному столику.

4

– Перепрошую! – **зойкнула** Аліса, відчувши, що скривдила бідолашне **звірятко**. – Я зовсім забула, що ви недолюблюєте котів.

5

– Мабуть, що ні, – примирливо **відказала** Аліса. – Тільки не **гнівайтесь**... А все ж таки жаль, що я не можу показати вам нашу Діну. Ви б лише **глянули** – й одразу б закохалися в котів.

Льюїс Керрол
«Алісині пригоди у Дивокраї»

іти ← **АНТОНІМИ** → стояти

55 **Заміни** прикметники в назвах відомих книжок на антоніми. **Запиши** нові назви.

56 **Відгадай** народні загадки. **Перепиши**, ставлячи пропущені літери та розділові знаки (9 ком). **Підкресли** антоніми.

1. Ні старому ні молодому не дасть пр..ступитися до дому.
2. Щойно осінь — вже з..ма зараз є а вже нема.
3. С..льніша за сонце слабша за вітер.
4. Чорна корова всіх людей пр..спала а білий віл усіх людей розбудив.
5. В..сить високо падає низько зовні гіркий а вс..редині солодкий.
6. Ж..ве л..жить а мертве біжить.

Довідка. *Хмара, собака, сніг, час, ніч та день, горіх.*

57 **Заміни** в назвах фільмів максимальну кількість слів на антоніми. **Запиши** за зразком.

Зразок *«Велика краса»* (Соррентіно, 2013) — *«Мала потворність».*

«Назад у майбутнє» (Земекіс, 1985);
«Серйозна людина» (Джоел і Етан Коени, 2009);
«Поговори з нею» (Педро Альмодовар, 2002);
«Удалині від раю» (Тодд Гейнс, 2002);
«Чудовий день у нашому районі» (Геллер, 2019).

58 **Добери** до поданих слів синоніми й антоніми. **Запиши** за зразком.

Зразок *Красивий — симпатичний/потворний.*

Швидкий, милий, істина, галасувати, казати, ласкаво.

59 **Утвори** пари з поданих антонімів і **запиши** їх у таблицю.

Зовнішність	Колір	Рух

Вродливий, чорний, динамічний, молодий, тьмяний, уривчастий, світлий, стрімкий, повільний, статичний, низький, темний, потворний, яскравий, старий, рівномірний, білий, високий.

60 **Заміни** в описі персонажа казки виділені слова на антоніми. **Заповни** таблицю, **намалюй** два портрети персонажа (яким він був та яким став).

Ось який вона мала вигляд: морквяного кольору волосся, **заплетене** в дві цупкі кіски, що стирчали, мов палички, ніс картоплинкою, весь поцяткований ластовинням, **великий** рот із **білими здоровими** зубами. А вбрана вона була просто-таки химерно. Пеппі сама пошила собі сукенку. Сукенка мала бути блакитною, та блакитної матерії не вистачило, тому Пеппі в кількох місцях подоточувала червоні клапті. На **довгі, худі** ноги вона понатягала **довгі** панчохи — одну руду, другу **чорну**, а **чорні** черевики були рівно вдвічі довші за її ступні.

Астрід Ліндгрен «Пеппі Довгапанчоха»

Пеппі Довгапанчоха	
Було	**Стало**
заплетене волосся *великий рот* *білі здорові зуби* *химерно вбрана* *довгі панчохи* *чорні панчохи* *чорні черевики*	

61 **Випиши** з кожного рядка «зайве» слово. **Поясни** свій вибір.

1) натуральний, штучний, підроблений;
2) великий, високий, малий;
3) дорогий, дешевий, коштовний;
4) гуманний, людяний, бездушний;
5) свіжий, черствий, зів'ялий;
6) потаємний, явний, потайний.

62 **Прослухай** пісню «А я на морі» українського гурту «Mad Heads» та **запиши** з неї три антонімічні пари.

63 **Перепиши**, додаючи замість пропусків омоніми, які підходять за значенням (скористайся довідкою).

Добре нагострена ... ; дівоча ... ; підйомний ... ; водогінний ... ; запорозька ... ; морська ... ; поштовий ... ; дубовий ... ; журавлиний ... ; металевий ... ; будівельний ... ; словниковий ... ; прудка ... ; материнська … .

Довідка. *Лист, ключ, склад, ласка, коса, чайка, кран.*

64 **Придумай** і **запиши** речення до пар омонімів: *іде — і де, за став — застав, по три — потри, за ніс — заніс.* За зразок можеш використати каламбури Ігоря Січовика.

На зв'язку експерт

Каламбур — гра слів, в основі якої лежить використання різних значень якогось одного слова або кількох різних слів, схожих звучанням.

То пригріло взимку СОНЦЕ,
чи, можливо, тільки СОН ЦЕ?

«Росте у лісі ПРОЛІСОК», —
читає Настя ПРО ЛІСОК.

Ледве вгору дід ДОБРІВ,
зморшки в діда аж ДО БРІВ.

На вікні стоїть ІРИС,
на столі є хліб І РИС.

Я зробила піну З МИЛА,
та її водичка ЗМИЛА.

Ігор Січовик

65 **Поясни**, як може змінитися зміст речення «*Я вже доросла*», якщо врахувати різні наголоси слова «доросла».

66 **Зміни** наголос у поданих словах, щоб отримати омоніми. **Поясни** їхнє значення.
Придумай і **запиши** з трьома словами пари речень, у яких розкривається різне значення омонімів.

Дорога, атлас, замок, жила, плачу, обід.

67 **Обери** будь-яку пару омонімів і **склади** речення так, щоб у ньому було використано обидва слова. **Запиши**.

1. **байка** – м'яка тканина;
   байка – художній твір.
2. **бокс** – вид спорту;
   бокс – ізольоване приміщення в лікувальних установах.
3. **гриф** – великий хижий птах;
   гриф – довга пластина в струнних музичних інструментах.
4. **захід** – одна з чотирьох сторін світу;
   захід – подія.

5 **кілька** – маленька рибка;
кілька – невизначена кількість.

6 **котик** – маленький кіт;
котик – морська тварина.

7 **люлька** – колиска;
люлька – приладдя для куріння.

8 **скат** – колесо автомобіля;
скат – хижа морська тварина.

9 **фокус** – створення ілюзії, цирковий номер;
фокус – центральна точка відбиття променів світла.

10 **штат** – адміністративна одиниця в деяких країнах (штат Каліфорнія);
штат – постійний склад усіх працівників на підприємстві.

68 **Підпиши** світлини, скориставшись словами з довідки. Які зі слів є омонімами?

Довідка. *Лава, лисички, сито, стіл, сходи, вікно.*

богатир

ПАРОНІМИ

багатир

69 З-поміж поданих пар слів **визнач** і **випиши** пароніми.

Адресат/адресант, двір/дворище, багатир/богатир, презент/подарунок, враження/ураження, багатство/бідність, магазин/крамниця, гранат/граната, ґніт/гніт, корейка/кореянка, навчати/вчитися, кристал/кришталь, тактичний/тактовний, сміливий/відважний.

70 **Перепиши** текст, вибираючи з поданих пар паронімів те слово, яке підходить за змістом речення.

1. Різні події в певні історичні періоди **приводили/призводили** до того, що наші **земляки/земляни** змушені були залишати рідний край. 2. Такий процес має назву **еміграція/імміграція.** 3. Не всі українці **веліли/волі-ли** змінювати місце проживання. 4. У вас може скластися **ураження/враження**, що життя за кордоном краще, ніж в Україні. 5. Але це не зовсім так, адже багатьом **мимохіть/мимохідь** доводиться залишати в Україні рідних, друзів, улюблену справу тощо. 6. Не кожен після цього зможе **ефектно/ефективно** застосувати свої здібності на чужині.

71 **Прочитай** словникові статті. **Придумай** і **запиши** речення зі згаданими паронімами.

1

ВІДТИНОК. Частина простору або часу; відрізок.

ВІДТІНОК. Різновид кольору, відмінний від основного силою тону; різновид якогось явища; додатковий вияв почуття, настрою тощо.

2

ВЕСЕЛИТИ. Справляти приємне враження своїм виглядом; бути гарним, привабливим.

ВЕСЕЛІТИ. Робитися, ставати веселим.

72 **Перепиши**, підкресливши в кожному наборі «зайве» слово. **Поясни** свій вибір.

1	відомий — популярний — популістський;
2	погіршати — погіршити — погіршав;
3	гарнітур — гармонія — гарнітура;
4	поліпшити — покращати — покращити;
5	факт — факти — фактор;
6	червонити — червоний — червоніти;
7	шкода — шкодливий — шкідливий;
8	густо — рідко — рідкісно;
9	ряст — рясний — ряска;
10	сервіз — сервіс — посуд;
11	варіння — варЕння — вАрення;
12	годити — гадати — вгадувати.

73 **Поясни** за допомогою словника різницю в значенні поданих слів. Відповідь **запиши**.

Дипломат — дипломант — дипломник.
Димний — димовий — димчастий.
Болотний — болотяний — болотистий.

74 **Перепиши**, виправляючи помилки, пов'язані з неправильним використанням паронімів.

1. На Сумщині можливо натрапити на цікаву пам'ятку, у якій ви пізнаєте мамонта. 2. Ці рідкі велетні зникли близько 10 тисяч років тому. 3. У деяких учених виникли почуття, що з традиційною причиною, яка пояснює вимирання мамонтів, не все так просто. 4. Більшість дружньо погодилася, що в усьому винна різка зміна погідних умов. 5. Однак частка вчених стверджує, що мамонтів просто з'їли люди, яких на планеті стало занадто багато.

ПІДСУМКОВИЙ ТЕСТ

1 варіант 2 варіант

ПІДСУМУЙМО

75 **Запиши** синоніми до слова «грубий», ураховуючи переносні значення.

Грубий зошит, груба мова, груба помилка, груба поведінка.

76 **Перепиши**, добираючи антоніми до виділених слів.

1. О котрій годині **прибуває** цей **останній** потяг?
2. Чи можемо ми **витратити менше** грошей на цю покупку?
3. **Більшість** експертів вважає, що наша команда **переможе** в грі.
4. Після **закінчення** будівництва всю територію було **прибрано**.
5. Курс гривні **різко зріс** після **початку** кризи.
6. Завдання було дуже **легким**, тому частина учнів написала його на 10–11 балів.

77 **Прочитай** текст і **виконай** завдання до нього.

1. У поданому уривку знайди й випиши 5 пар антонімів.
2. До виділених слів запиши синоніми.
3. Випиши 2 слова, які вжиті в переносному значенні.

Жили собі Кай і Герда.

Улітку вони могли одним стрибком опинитися в гостях одне в одного, а взимку **треба** було спочатку спуститися на багато-багато східців униз, а потім піднятися на стільки ж східців угору.

А надворі мела метелиця.

– Це білі бджілки рояться! — сказала **стара** бабуся.

– А в них також є своя Снігова Королева? — питав маленький хлопчик, бо він знав, що у **справжніх** бджіл є одна головна бджола.

– Звичайно! — відповіла бабуся. — Вона літає там, де найгустіше сніжинок. Вона **більша** від усіх і ніколи не лишається на землі, а відлітає в чорну хмару.

Ганс-Християн Андерсен «Снігова Королева»

УРОК 19. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 4.
Добір і пошук інформації

78 **Розглянь** карту. **Порівняй** маршрути п'ятикласників і п'ятикласниць за поданими критеріями:

а) тривалість подорожі;

б) кількість країн, яку перетинає мандрівник/мандрівниця;

в) складність (кількість пересадок);

г) вид транспорту.

Дискусія

1. Чий маршрут до Києва найлегший/найскладніший? Чому ви так думаєте?
2. Хто з мандрівників/мандрівниць перетне найбільшу кількість країн?
3. Хто з учасників/учасниць етнофестивалю використає щонайменше три види транспорту?
4. У кого зі школярів/школярок буде пересадка в Берліні?

79 **Опиши** детальний маршрут подорожі для Божени (с. Ділове — м. Київ):

1. Намалюй карту переміщення.
2. Укажи щонайменше 10 назв населених пунктів, які Божена перетинатиме.
3. У якому з населених пунктів дівчина зможе відвідати музей «Писанка»?
4. Зазнач види транспорту, якими вона може скористатися.

КИЇВ

Тобі може допомогти гугл-карта за QR-кодом

Ділове

80 **Спрогнозуй**, якими мовами доведеться спілкуватися п'ятикласникам і п'ятикласницям під час подорожі.

Урахуй, що:

1. Девід робитиме пересадку в Копенгагені.
2. Аґнешка летітиме через Варшаву, щоб провідати свою бабусю Естеру.
3. Гійом проїжджатиме Відень.

За необхідності скористайся картою за QR-кодом із попереднього завдання.

81 **Уяви**, що ти також отримав/отримала запрошення на етнофестиваль. **Постав** організаторам 10 запитань, які допоможуть розпланувати подорож.

Опиши свій маршрут (за зразком завдання 79).

10 запитань до організаторів

1. Коли …
2. Куди …
3. Чому …
4. Який (яка, яке, які) …
5. Чи правда, що …
6. З якою метою …
7. Скільки …
8. Що зміниться, якщо …
9. Чи потрібно …
10. Чи важливо …

УРОК 20. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 5.
Опис, розповідь, роздум

На зв'язку експерт

1. Якщо ти хочеш написати/розповісти про те, ЯКИМ є цей телефон, це буде **ОПИС**: *великий синій телефон із трьома камерами та яскравим дисплеєм.*
2. Якщо ти хочеш написати/розповісти про те, ЩО СТАЛОСЯ, коли твоїй сестрі купували цей телефон, це буде **РОЗПОВІДЬ**: *минулого тижня ми поїхали в магазин, щоб купити телефон для моєї сестри. Виявилося, що потрібної моделі немає в наявності [...].*
3. Якщо ти хочеш написати/розповісти про те, ЧОМУ цей телефон кращий за інші, це буде **РОЗДУМ**: *IPhone видається мені найкращим телефоном з усіх, тому що в нього найпотужніший процесор і чудова якість дисплея.*

План опису

1. Назва предмета/істоти/явища.
2. Загальний вигляд (форма, колір, розмір).
3. Частини/елементи, з яких складається.
4. Детальний вигляд цих частин (форма, колір, розмір, матеріал, будова, текстура тощо).
5. Враження.

82 **Ознайомся** з ситуацією, яка сталася з Гійомом. **Продовж** його лист до Божени, додавши опис пам'ятника з фото за планом, поданим вище. **Використовуй** слова з довідки.

Привіт, Божено!

Ти не повіриш, але я, прогулюючись Віднем, натрапив на цікавий пам'ятник. Виявляється, що це український козак Кульчицький, який навчив австрійців пити каву.

Тому я вирішив описати тобі цей пам'ятник і запитати, що ти знаєш про цю людину.

Пам'ятник Кульчицькому у Відні

До зустрічі в Києві!
Щиро Гійом.

Довідка. *Темно-сірий, кам'яний, невеликий, ошатний, статний, постать, кавник, таця, філіжанка, зацікавлювати.*

83 **Опиши** одного з учасників / одну з учасниць етнофесту, не згадуючи його/її імені. **Попроси** однокласника/однокласницю здогадатися, хто це.

84 **Здогадайся**, кого описано нижче. **Обери** одного з персонажів і **доповни** опис.

1. «Відомий чарівник, має темне волосся, носить круглі окуляри…».
2. «Найвідоміша лялька у світі, білявка з блакитними очима...».
3. «Казкова принцеса з дуже довгим волоссям...».
4. «Рудий, волохатий і нахабний кіт із мультика...».
5. «Принцеса, яку після прокляття перетворили в огра із зеленою шкірою...».
6. «Зелений викрадач Різдва з мультика…».

Гаррі Поттер

Барбі

Рапунцель

Гринч

Гарфілд

принцеса Фіона

85 Девід їде на етнофестиваль. **Допоможи** хлопчикові розповісти про свій тиждень, використовуючи подані слова в одному зі значень.

1 **Похід до лікаря**
Зуб (кутній/пластиковий), операція (лікарська/військова), маска (театральна/захисна).

2 **Приїзд в аеропорт**
Дорогий (квиток/друг), багаж (важкий/життєвий), камера (схову/телефона), термінал (реєстраційний/банківський).

3 **Пересадка в Копенгагені**
Вихід (із ситуації/з аеропорту), вікно (між рейсами/у літаку), карти (гральні/навігаційні).

86 **Розкажи**, як Девід може спланувати сім годин очікування літака до Києва, перебуваючи в Копенгагені.

Відомі місця в Копенгагені:

1 парк розваг «Тіволі»

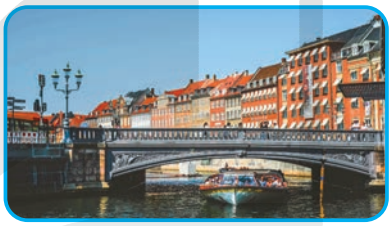

2 водний канал

3 Оперний театр

4 палац Крістіансборг

5 Королівська бібліотека

6 Музей казкаря Андерсена

87 Використовуючи піраміду написання історії, подану на схемі, **придумай** і **запиши** розповідь про подорож своєї мрії.

Піраміда історій

1. **Головне:** хто, що, де, коли, як.

2. **Суттєві деталі:** за яких обставин.

3. **Дрібні деталі:** цифри, уточнення.

4. **Висновок** або **прогноз**.

88 **Ознайомся** з ситуацією, яка сталася з Аґнешкою. Відповідь **запиши**.

Бабуся Естера з Варшави хвилюється, що їхати в Україну на етнофестиваль може бути небезпечно.

Допоможи Аґнешці викласти свої міркування (роздуми) про те, чому ця поїздка є цілком безпечною. Скористайся планом.

1. Чому приїзд в Україну не є загрозливим?
2. Чому етнофестиваль — це безпечне місце для п'ятикласників і п'ятикласниць?
3. Чому варто погодитися на участь у такому заході?

89 **Проаналізуй** повідомлення п'ятикласників і п'ятикласниць, які вони надіслали дорослим після прильоту.

До кожного з повідомлень **напиши** мінітекст-роздум про те, яким був маршрут до Києва для учнів/учениць, використовуючи пари антонімів: *активно/пасивно; задоволений/розчарований; енергійний/втомлений; цікаво/нудно; легко/складно.*

Добрий день, мамо й тату! Хочу повідомити, що я вже в Києві. Мені дуже сподобався переїзд до Львова: було цікаво побачити багато чого нового. Водночас залишилося відчуття, ніби я вдома, дуже затишно. Трішки втомилася, але це не страшно. Вийду на зв'язок, щойно буду на місці. Обіймаю вас! І вже скучила…

Привіт! Я вже в Києві! Фантастична подорож! Моя зупинка у Відні була неймовірною! Я встиг подивитися місто і знайшов дуже цікавий пам'ятник просто на будинку. Зараз швиденько впораюся з усіма справами й піду гуляти Києвом з новими друзями.

Мамусю, татусю, я вже на місці. Летів довго, дуже втомився. Мене засмутила ситуація зі зміною часу, адже рейс до Києва переносили аж три рази! Загалом мені було дуже цікаво знайомитися з новими людьми, які надзвичайно привітні та завжди допомагали.

Я також допомагав незнайомцям. На летовищі трапилася цікава ситуація. Дівчинка на інвалідному візочку не знала англійської мови. Виявилося, що вона з Токіо і розмовляє японською. Я допоміг їй знайти інформаційне бюро і дуже зрадів, що моє захоплення японським аніме виявилося корисним.

УРОКИ 21-24.

ГРУПИ СЛІВ ЗА ПОХОДЖЕННЯМ І ВЖИВАННЯМ.

Власне українські слова. Запозичені слова. Написання слів іншомовного походження

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ власне українські слова;
- ☐ запозичені слова;
- ☐ правило дев'ятки;
- ☐ подвоєння в іншомовних словах.

Що таке запозичення?

«Слова, як виявляється, також мандрують. І, як люди, можуть оселятися деінде – ненадовго або ж на постійне місце проживання, ще й отримувати в іншій мові громадянство, понароджувати дітей, онуків, правнуків...» *(А. Левкова).*

На зв'язку експертка

Анастасія Левкова, авторка книжки *«Спільна мова: як народжуються і живуть слова»*

Слова, які потрапляють в українську мову з інших мов, називають **запозиченими**, або **іншомовними**.

Слова, які ми не запозичали з інших мов, називаємо **власне українськими.**

Слова за походженням		
власне українські	давно запозичені	новозапозичені
дім, долоня	*майдан, кава*	*репост, подкаст*

Іншомовне слово можна впізнати за такими **ознаками:**

- звук **[ф]**: *фестиваль, фото, фокус, фітнес, конфуз;*
- літера ***а*** на початку: *автор, анекдот, артерія, аптека;*
- буквосполучення ***шл***, ***шт***, ***дж***, ***пс***, ***кс***, ***инг***: ***шл****ейф,* ***шт****раф,* ***дж****инси,* ***пс****ихолог, кодек****с****, Мек****с****ика, бодибілдин****г****, міт****инг****.*

90 **Прочитай** текст, **знайди** в ньому запозичені слова. **Дай** письмові відповіді на запитання.

Слово року

Щозими відомі світові видавці обирають «слово року». Зазвичай це поняття, яке стало дуже популярним і «модним». Наприклад, словом 2020 року, за версією видання «Collins», став «*локдаун*» — запровадження жорстких обмежень на подорожі, соціальну взаємодію, доступ до громадських приміщень.

За 2020 рік у книгах, газетах, на радіо, телебаченні та в інтернеті слово «локдаун» зафіксували більш ніж 250 000 разів. Також до списку популярних потрапили поняття «*коронавірус*», «*самоізоляція*», «*тіктокер*» тощо.

Рік	**2005**	**2013**	**2020**
Слово року	подкаст	селфі	локдаун

1. Що таке «слово року»? Хто його обирає?
2. Яке поняття стало словом 2020 року, за версією видання «Collins»?
3. Чому, на твою думку, саме це поняття стало словом року в 2020-му?
4. Які ще слова були популярними в 2020 році?
5. Які поняття були словами року раніше? Чому, на твою думку, обрали саме ці слова?
6. Яке слово, на твою думку, могло б стати словом цього року в Україні?

91 **Перепиши** й **підкресли** в кожній парі іншомовне слово. **Поміркуй**, чи доречно замість нього вживати український відповідник.

1) воротар — голкіпер;
2) павербанк — підживлювач;
3) пост — допис;
4) лайк — уподобайка;
5) меню — стравопис;
6) фотографія — світлина;
7) кавер — переспів;
8) івент — подія;
9) ґаджет — пристрій;
10) рюкзак — наплічник.

92 **Послухай** пісню-чистомовку «Жук-жучок» у виконанні тіктокера, популяризатора української мови Андрія Шимановського. Які зі слів, на твою думку, у приспіві є запозиченими? **Запиши** їх.

Дзижчить над житом жвавий жук,
Бо жовтий він купив кожух.
Жовтий він купив жакет,
джемпер, джинси та жилет.

Пісню «Жук-жучок» можеш знайти тут.

Тікток-популяризатора української мови Андрія Шимановського можеш знайти тут.

93 **Перепиши,** відновлюючи порядок речень, щоб вийшов зв'язний текст.

Підкресли не менше ніж сім іншомовних слів. За якими ознаками ти зміг/змогла визначити, що саме ці слова є іншомовними?

1. Це найдавніший і найбільший аеропорт Скандинавії з трьома терміналами, які вражають своїм інтер'єром та зручною навігацією.
2. Девід на шляху до Києва зробив пересадку в аеропорту «Каструп» міста Копенгаген.
3. Як не дивно, але з-поміж цього розмаїття в аеропорту немає особливого декору чи інших дизайнерських витівок.
4. Ще при вході ви бачите величезний плакат зі схемою, де вказано чимало кав'ярень, ресторанів, магазинів, відпочинкових зон і навіть перукарень.

Правило «дев'ятки»

Де Ти З'ЇСи Цю ЧаШу ЖиРу

9 + и + приголосний

чипси

Після ***д, т, з, с, ц, ч, ш, ж, р*** перед наступним приголосним у загальних іншомовних назвах пишемо літеру ***«и»***: *тирамісу*.

Перед голосними ***а, о, у*** пишемо ***«і»***: *дІАлог, дІАлект, прІОритет, радІУс*.

(правило осликів ІА, ІО, ІУ).

94 **Поєднай** назви їжі й світлини, на яких вона зображена. **Запиши** слова та **прокоментуй** правильне написання відповідно до правила дев'ятки.

1

ч..пси

ч..збургер

ч..зкейк

ч..лі

4

2

3

95 **Поєднай** на́зви країн та їхні національні страви. **Запиши, встав** пропущені літери, де потрібно.

НАЗВА КРАЇНИ	НАЗВА СТРАВИ
1) США	а) п..роги, жур..к, б..ґос
2) Італія	б) круас..ан, фонд.., ж..льєн
3) Франція	в) сандв..ч, маф..н, ч..кенбургер
4) Польща	г) т..рам..су, піц..а, р..зото

96 **Добери** на місці пропусків назви страв із попереднього завдання. **Спиши** описи трьох страв на вибір.

1 _____ — тепла закуска з сиру, грибів, курки та інших інгредієнтів, яку подають у маленьких порційних формах.

2 _____ — традиційний кислий польський суп, який подають у хлібині.

3 _____ — французький невеликий хлібобулочний кондитерський виріб у формі півмісяця з на́чинкою або без.

4 _____ — польська страва, яка вводить в оману туристів, адже люди очікують скуштувати пиріг, а насправді це назва варе́ників.

5 _____ — страва з плавленого сиру, яку готують у спеціальному посуді. Під час споживання в гарячий сир опускають хліб, картоплю, оливки й інші продукти.

6 _____ — традиційна страва з капусти та м'яса.

7 _____ — італійський десерт на основі сиру маскарпоне, до якого часто додають каву та какао.

8 _____ — італійська страва з рису, який попередньо обсмажують на вершковому маслі, а потім додають бульйон і на́чинки: овочі, морепродукти, сир тощо.

9 _____ — вид гамбургера з обов'язковим додаванням ку́рятини й сиру.

10 _____ — маленька кругла або овальна випічка, переважно солодка.

11 _____ — різно́вид бутерброда, який складається з двох або декількох скибок хліба та шару м'яса, сиру, ковбаси тощо.

12 _____ — італійська національна страва, круглий корж, який мастять томатною пастою й сиром, запікають, а потім додають овочі, ковбасу, зелень тощо.

97 Скориставшись інформацією з попередньої вправи, **розроби** меню для власних ресторану/кав'ярні.

1. Запропонуй назву ресторану/кав'ярні.
2. Для кожної страви вкажи інгредієнти.
3. Зазнач час приготування.
4. Додай до меню три українські страви.

Зразок

МЕНЮ кав'ярні **«Смаколик. UA»**

Перші страви

Борщ

Інгредієнти: буряк, картопля, капуста, морква, яловичина, квасоля, цибуля, петрушка, перець, сіль.

Час приготування: *1 година 40 хвилин.*

На зв'язку експерт

Подвоєння в іншомовних словах

ЗАГАЛЬНІ НАЗВИ — ПОДВОЄННЯ **НЕМАЄ**

Приклади	Винятки
алéя, антéна, грип, ефéкт, імунітéт, кáса, клас, комíсія, піца, операта, ризóто, сýма, хóбі.	*бóнна, вáнна, дóнна, кáнна, мадóнна, мáнна, пáнна, паннó, пéнні, тóнна, вíлла, муллá, мíрра, дýрра, нéтто, брýтто, мóкко* та ін.

ВЛАСНІ НАЗВИ Й ПОХІДНІ ВІД НИХ — ПОДВОЄННЯ **Є**

Приклади	Винятки
Ніцца (ніццький), Марóкко (маркканець), Голлáндія (голлáндець).	*Дíкенс, Тéкерей, Касабланка, Гавáна, Лісабóн.*

98 **Допиши** пропущені літери, де це потрібно.

Піц..е́рія, Міс..урі, ван..а, клас.., гол..андець, дон..а, сум..а, грип.., Кас..абланка, інтел..ект, кол..ектив, коміс..ія, віл..а, Ліс..абон, Андор..а, хоб..і, тон..а, ап..арат, пан..а, еф..кт, Ніц..а, груп..а, кол..екція.

99 **Обери** на місці пропусків на́зви одягу з довідки.
Прокоментуй правила написання цих слів.
Випиши десять запозичених слів.

Довідка. *Бриджі, кардиган, джогери.*

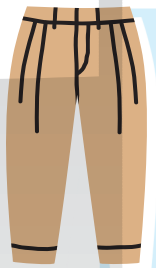

1. _____ (від англ. *breeches*) — це короткі штани, трішки нижчі за коліна. Історично вони були частиною західноєвропейського чоловічого костюма. Їх носили з високими чобітьми й одягали для верхової їзди. Зараз _____ використовують як елемент спортивної форми в американському футболі, бейсболі тощо.

2. _____ — це різновид кофти без коміра. У класичному варіанті має за́стібки й кишені, а також пасок. Кофти такого крою носили ще рибалки в IX столітті. Один із британських воєначальників у XIX столітті для захисту від холоду наказав солдатам одягти під мундири теплі кофти. Його звали граф Кардиган. Після війни _____ носили британські студенти та викладачі, які змушені довго перебувати в погано опалюваних аудиторіях і кабінетах.

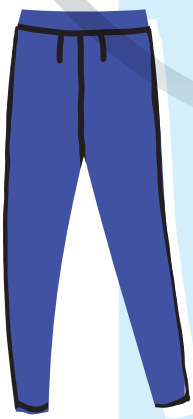

3. Людство носить штани всього-на-всього якихось два століття. А сто років тому на світ з'явилися практичні штани для бігу й атлетичних занять, що отримали назву _____ (від *jogger* — бігун підтюпцем). Штанини надійно фіксувались унизу, на щиколотках. У таких штанях зручно танцювати, стрибати, показувати трюки й кататися на скейтборді.

100 **Розташуй** три уривки діалогу в правильному порядку. **Прочитай** діалог у парі. **Випиши** слова іншомовного походження, у яких відбувається подвоєння приголосних, **з'ясуй** їхнє значення.

1

– Гаразд, підемо. Може, перед виставкою посмакуємо мокко в кав'ярні неподалік?

– Чудова ідея! Там якраз є кафе-музей «Мірра». Столики в ньому завжди гарно декоровані, останнього разу я навіть сфотографувала червоні канни!

– Та кого здивуєш каннами? Це ж не якась там манна з небес! Їх тоннами вирощують в Андоррі!

2

– Алло! Панно Анно? Це донна Ілона.

– Вітаю, донно!

– Ви не бажаєте відвідати виставку голландського панно в четвер?

– О, чудова пропозиція! Правда, вхід, мабуть, коштує чимало пенні...

– Точно менше, ніж ваша вілла.

3

– Та ні! Канни вирощують у Південній Америці, так само, як і екзотичну рослину дурру.

– Це там, де відома річка Міссісіпі?

– Ні. Міссісіпі (найдовша річка в США) протікає північніше, а канни та дурра ростуть південніше – в Аргентині, Бразилії чи Мексиці.

101 **Запиши** слова-винятки, які трапилися в попередній вправі, біля їхніх визначень.

1. _____ — грошова одиниця.
2. _____ — міра ваги, яка дорівнює 1000 кг.
3. _____ — будинок за містом.
4. _____ — рослина з червоними квітками.
5. _____ — вид кави.

6. _____ — назва жінки в Італії.
7. _____ — картина, полотно.
8. _____ — ароматична смола.
9. _____ — назва рослини.
10. _____ — їжа, яку, згідно з Біблією, Бог послав людям.

102 **Запиши** подані слова правильно. **Додай** до кожного один факт, який знайдеш про це місце.

Зразок *Та́ллінн — столиця Есто́нії.*

Андо́р/рра, Дю́с/ссельдорф, Ме́к/кка, Но́т/ттінгем, Пі́т/ттсбург, Міс/ссісі́пі, Та́л/ллін/нн, От/тта́ва, Філ/лліп/ппі́ни, Ліс/ссабо́н, Гава́н/нна, Дардане́л/лли.

Таллінн

103 **З'єднай** імена/прізвища людей із висловленнями про них, **запиши** слова правильно.

1) Одіс/ссе́й
2) Ту́ве Я́нс/ссон
3) Ліоне́ль Ме́с/ссі
4) Бу́д/дда
5) брати Грім/мм
6) Джон/нні Деп/пп

а) футболіст із Аргентини, має 6 «золотих м'ячів»
б) американський актор, зіграв у «Піратах Карибського моря»
в) німецькі казкарі, автори «Червоної Шапочки» та «Рапунцель»
г) герой давньогрецького епосу, володар острова Ітака
д) засновник релігії буддизму
е) фінська дитяча письменниця, авторка серії книжок про Мумі-тролів

УРОК 25. АКТИВНА Й ПАСИВНА ЛЕКСИКА. Застарілі слова (архаїзми й історизми), неологізми

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ активна лексика;
- ☐ пасивна лексика;
- ☐ застарілі слова;
- ☐ історизми;
- ☐ архаїзми;
- ☐ неологізми.

Лексика за вживанням		
Активна	**Пасивна**	
сім, ми (наш), рожевий, удома, сонце, бачити.	***застарілі*** *слова:* • **історизми** (предмети й поняття, які зникли: *кріпа́к, кольчу́га);* • **архаїзми** (старі назви, які в сучасній мові замінені іншими словами: *уста́ — губи, чоло́ — лоб, спуде́й — студент).*	***неологізми****: інфлуе́нсер (людина, думка якої має значення); бот (програма, яка імітує поведінку справжнього користувача).*

На зв'язку експертка

Анастасія Левкова, авторка книжки *«Спільна мова: як народжуються і живуть слова»*

*«**Архаїзми** позначають поняття, з якими маємо справу й тепер, у наш час, і до них можна дібрати сучасні відповідники. Наприклад, колись був "перст", а тепер "палець" (тепер ви знаєте, звідки слово "перстень")».*

*«А от **історизми** позначають явища, які вже відійшли в минуле. Приміром, князь: князі були колись, а тепер їх нема. Тож і слово "князь" — це історизм».*

Якщо слово застаріло, його можна нести на «цвинтар мови»?

«По-перше, застарілі слова можна вживати, коли хочеться висловитись урочисто, піднесено — наприклад, у поезії. По-друге, слова можуть повертатися до вжитку. Наприклад, слово "відсоток" повернулося до нас».

Що таке неологізми?

*«Це слова, які з'явилися зовсім недавно, а раніше їх не вживали. Вони приходять з інших мов (наприклад, слово «смартфон» прийшло до нас з англійської, це **загальномовний неологізм**) або утворюються зі слів, які вже є в мові. Український письменник Павло Тичина вигадав понад 600 слів: «павутинитися», «яблуневоцвітно» тощо. Це **авторські неологізми**. Ти теж можеш стати автором якогось власного слова».*

104 **Визнач**, які зі слів у дитячому віршику є авторськими неологізмами Івана Андрусяка. **Поміркуй**, що вони можуть означати.

жу́кав собі жук-моріжук
сте́жкав де хотів і коли
зву́кав переважно на звук
а на світло завше світли́в

Іван Андрусяк

105 **Поміркуй**, які із зображених явищ ми називаємо, використовуючи загальномовні неологізми.

Google

106 **З'єднай** слово, яке з'явилося в українській мові недавно (неологізм), із його визначенням. **Запиши.**

1) буккро́синг
2) скри́мити
3) скриншо́тити
4) спо́йлерити
5) хендме́йд
6) лонгри́д

а) розповідати про закінчення фільму чи книги
б) робити знімки екрана ґаджета
в) незаконно відібрати щось у когось (походить від слова Крим)
г) безкоштовний обмін книгами
д) великий текст для чита́ння
е) щось виготовлене власнору́ч

107 **Запиши** на́зви людей за родом занять, використовуючи по два слова з довідки (запозичений неологізм та український відповідник).

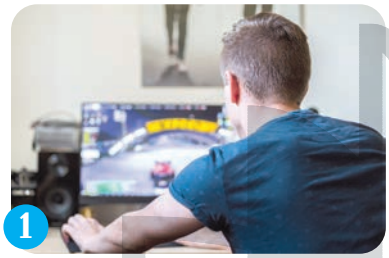
1

2

3

4

5

6

Довідка:

а) запозичені неологізми — *клінер, бізнесмен, геймер, ньюзмейкер, спікер, тьютор;*

б) українські відповідники — *наставник, прибиральник, новинар, промовець, підприємець, гравець.*

108 **Посортуй** неологізми за темами. У якій колонці слів найбільше? Чому, на твою думку?

Соцмережі й технології	Їжа	Мода

1) **скри́нити** — робити знімок екрана; 2) **стри́мити** — показувати якусь подію онлайн в інтернеті; 3) **лонгри́д** — допис, у якому багато символів; 4) **мерч** — товар, будь-яка продукція з символікою компанії або відомої особи; 5) **хе́йтер** — особа, яка публічно й агресивно висловлюється проти когось/чогось; 6) **зафре́ндити** — додати людину до кола друзів; 7) **бранч** — прийом їжі, що об'єднує сніданок та обід; 8) **заба́нити** — заборонити користувачеві писати повідомлення у форумі або чаті; 9) **ла́йкнути** — відзначити те, що подобається, уподобати; 10) **фастфу́д** — їжа масового виробництва; 11) **косплéй** — перевтілення в певного персонажа

за допомогою одягу та аксесуарів; 12) **сти́лус** — інструмент у вигляді ручки для введення команд на сенсорний екран.

109 **Поміркуй**, що означають новоутворені українські слова. На яких малюнках **можуть** бути зображені ці поняття? Відповідь **запиши**.

Зразок *Уподобайка — лайк.*

копіярка

набірниця

гортайчик

обчислювач

підживлювач

110 За одним із поданих зразків **придумай** і **запиши** власний неологізм від запропонованих слів.

Зразок *Рідний — ріднятко; сумний — суминка; раптово — раптівочка.*

Смішний — _____; милий — _____;
веселий — _____; кумедний — _____;
бідний — _____; смачний — _____.

111 **Допиши** перелік прикладами слів, які належать до активної лексики.

1) **прикметники, які означають колір, смак, запах:** *бірюзовий, солодкий, ванільний, ...*
2) **іменники, які означають дні тижня, місяці, предмети повсякденного вжитку:** *субота, жовтень, стілець, ...*
3) **дієслова, які позначають рух, переміщення:** *повзти, стрибати, їхати, ...*

112 **Визнач**, яке із зображень відповідає змісту виділених застарілих слів. **Поміркуй**, які з них є архаїзмами, а які — історизмами. **Запиши** сучасні відповідники до архаїзмів.

1. *«Нарешті я повернувся* ***до во́тчини****»*, — подумав мужній воїн.

А

Б

2. Глибокі зморшки прорізали його **чоло́**.

А

Б

3. Обвітрені **вуста́** обрамлювали довгі вуса.

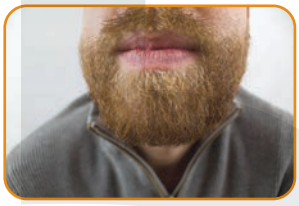

А

Б

4. Лані́ти були білими від морозу, але це нікого не хвилювало.

А

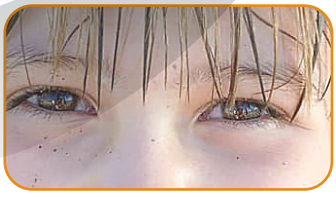

Б

5. Посередині хижі горів вогонь, який відсвітлював дерев'яні **сту́пи** в кутку.

А

Б

6. Навколо багаття стояли глиняні **корча́ги**, наповнені водою.

А

Б

7. Воїн зняв зі стіни лук і **колча́н** для стріл та заходився ладнувати зброю для полювання.

А

Б

113 **Розподіли** виділені слова з анонсу до кінофільму в дві колонки: активна та застаріла лексика.

Режисери: Ахтем Сеїтаблаєв, Джон Вінн

«Захар Беркут» — повнометражний художній **фільм** української студії «Kinorob», знятий за мотивами однойменної історичної **повісті** Івана Франка.

Синопсис: 1223 рік. Монгольська **орда́** на чолі з **ха́ном** Бурундою рухається на захід, винищуючи все на своєму **шляху**. Дійшовши до високих Карпатських гір, **во́йсько** зупиняється біля підніжжя. Однак **уночі** брати Беркути **по́тайки** пробираються в табір та звільняють **бра́нців**. Хан вирішує йти навпростець, щоб **помститися** і знищити карпатські **посе́лення**. Для цього він знаходить боярина-зрадника серед місцевих, який відкриває йому таємний прохід у горах. Однак не **ве́льми** велика громада гірських мисливців під керівництвом Захара Беркута має свій **план бра́ні**, щоб назавжди зупинити **воїв** ворога.

Поясни за допомогою словника значення слова «сино́псис».

УРОК 26. ГРУПИ СЛІВ ЗА ВЖИВАННЯМ. Загальновживані й обмеженого вживання. Діалектна лексика

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ загальновживані слова;
- ☐ лексика обмеженого вживання;
- ☐ діалектна лексика.

Активна лексика	
загальновживані слова (їх використовують усі люди)	слова **обмеженого вживання** (їх використовують люди з певного регіону, професії тощо)
вода, лікар, троянда.	• **діалектні** слова (властиві для певної місцевості): *ва́тра* (багаття), *ву́йко* (дядько); • **професійні слова й терміни** (їх використовують люди певної професії): *клітина* (біологи), *баг* (програмісти).

На зв'язку експертка

Анастасія Левкова, авторка книжки *«Спільна мова: як народжуються і живуть слова»*

*«Президент, депутати й працівники сервісу мобільних телефонів мають уживати такі слова та форми, що будуть зрозумілі всім. Для цього й існує **літературна мова** — про неї **домовляються**, щоб не заплутатись, щоб говорити можна було по всій країні і щоб тебе розуміли».*

Загальновживані слова — *це слова, які знає кожен носій мови.*

Діалект — *це різновид мови, що поширений на певній місцевості.*

*«У місті Старокостянтинові Хмельницької області, кидаючи м'ячика, кажуть: «**ЛовИ!**». А за якихось 50 кілометрів на південь: «**ЛапАй!**» В одних районах Закарпаття картоплю називають **крумплі**, в інших — **ріпа**, а ще в інших — **бульба** чи **булі**».*

114 **Допиши** по 2-3 слова до кожної з груп загальновживаної лексики.

1) назви тварин, людей: *мама, горобець, …*
2) предмети побуту: *стіл, шкарпетки, …*
3) назви кольорів, смаків: *бірюзовий, солодкий, …*
4) процеси трудової діяльності: *малювати, шліфувати, …*
5) явища природи: *сніг, веселка, …*
6) назви почуттів: *любов, захоплення, …*
7) назви маси, розміру: *малий, легкий, …*
8) назви чисел: *три, двадцять, …*
9) суспільно-політичні поняття: *держава, народ, …*
10) поняття культури: *пісня, мелодія, …*

115 **Розглянь** карту. **Визнач**, до якої групи діалектів належить твій регіон. Зважаючи на інформацію на карті, **знайди** та **виправ** помилки у твердженнях:

1) у Чернівцях поширене північне наріччя;
2) слобожанський говір уживають у Львові;
3) одесити використовують гуцульський говір.

116 **Прочитай** текст. **Дай** відповіді на запитання.

Найцікавіші діалекти України: як говорять у Харкові, на Донбасі та в Одесі

Місцеві жителі та жительки звикли вживати свої слівця в повсякденні, чим можуть дуже здивувати приїжджого, який упевнений, що говорить з ними тією самою мовою.

Харків: *ампулка, тремпель*

Харків може здивувати непідготовленого відвідувача своїм діалектом. Заряд із чорнилом для кулькової ручки тут називають *ампулки*. Або місцева класика — «*тремпель*», тобто плічки для одягу. У лексиконі жителів Харкова воно закріпилося ще в минулому столітті. Усе через назву фабрики, що належала пану Тремпелю. Щоб поширити товар, він придумав хитрий хід і продавав одяг, розвішаний на плічках, де красувався фірмовий знак із назвою компанії.

Донбас: *лайба, бакаї*

Зовсім незрозумілим для приїжджих у Донбас стане слово «*бакаї*». Найчастіше його можна почути на півдні регіону, у Маріуполі. Так називають водойми біля моря. А от якщо ви почуєте від донеччан слово «лайба» — це ще не означає, що вони мають на увазі човен. «*Лайба*» по-донецьки — велосипед.

Одеса: *фармазони*

Корінні одесити та одеситки запевняють, що завдяки особливій манері розмови в будь-якій точці земної кулі впізнають одне одного буквально з пів слова. Брехунів в Одесі називають «*фармазонами*». Слово з'явилося в XIX столітті з-поміж простих людей як зневажливе й образливе. Нині означає брехливу, підлу людину, котра намагається заробити обманним шляхом.

1. Яке діалектне слово означає «велосипед»? Де його вживають? Чи знаєте ви інші назви велосипеда?
2. Як з'явилося слово «тремпель»?
3. Про яке діалектне слово з Маріупольщини йдеться в тексті?
4. Кого називають фармазонами? У якому регіоні України?
5. Як на Харківщині називають заряд із чорнилом для кулькової ручки?
6. Підпиши зображення, використовуючи діалектні слова з тексту.

А

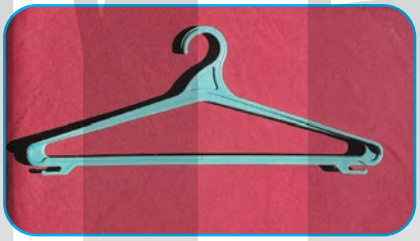

Б

В

117 **Переглянь** відео проєкту «Словопис». **Визнач**, які зі слів є діалектними.

мешти

джерегеля

ватра

куманець

млин

репетки

118 **Розглянь** обкладинку. **Поміркуй**, про що написано в «Лексиконі львівському» і кому буде цікаво це прочитати. **Намалюй** свою обкладинку для книжки про мовлення твого регіону.

Наталя Хобзей, Оксана Сімович, Тетяна Ястремська, Ганна Дидик-Меуш «Лексикон львівський: поважно і на жарт»

119 **Переглянь** інфографіку та **виконай** завдання.

1. Знайди на карті слова й поясни їхнє значення: *лісавиця, морелі, йойлик, коцнути, баюра, билиця.*
2. Обери 5 діалектизмів і запиши до них по 2 синоніми.
3. Заміни в поданих реченнях виділені загальновживані слова на діалектизми (знайди відповідники на карті).
   1. Через сильний ***дощ мурахи*** залізли в ***кропиву***.
   2. ***Тато*** нарвав ***абрикосок*** і ***грушок***.
   3. ***Горобець*** чекав, поки я доїм ***рогалик***.

УРОК 27. ПРОФЕСІЙНІ СЛОВА Й ТЕРМІНИ

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке
- ☐ професійні слова (професіоналізми);
- ☐ терміни.

На зв'язку експерт

Професіоналізми — це слова, які використовують представники певних професій.

Іноді одне й те ж загальновживане слово в представників різних професій має різне значення. Наприклад: *бублик*. Для водіїв — це кермо, а для юристів — нульовий результат роботи.

- медики: *крапельниця, ін'єкція, рецепт;*
- учителі: *контрольна, ЗНО, розклад.*

Терміни — слова або словосполучення, що виражають чітко окреслені поняття певної галузі науки, культури, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя:

- мовознавство: *іменник, присудок, діалектизм;*
- математика: *доданок, множник, дроби;*
- історія: *князь, данина, клейноди.*

120 **Поєднай** термін із його визначенням.

1) загальновживана лексика	а) слова, якими користуються жителі певної місцевості
2) діалектизми	б) відомі всім слова, якими ми користуємося в повсякденному житті
3) професіоналізми	в) слова, які недавно з'явились у мові
4) іншомовні слова	г) слова, якими користуються люди певної професії
5) неологізми	д) слова, запозичені з інших мов
6) архаїзми	е) стійкі сполучення слів, влучні вирази, крилаті висловлювання
7) фразеологізми	є) слова, які вийшли з активного вжитку й замінені на інші

121 **Прочитай** тексти. **Дай** відповіді на запитання.

Візник

«Кінь був, є і буде, а автомобіль — це лише модна примха», — так у 1903 році президент Мічиганського банку намагався відмовити юриста Хораса Ракема від вкладання грошей у виробництво, яке належало Генрі Форду — майбутньому автомобільному магнату.

Тоді так думали всі. Навіть самі візники не підозрювали, що їхня професія може зникнути через поширення автомобілів.

Заготівник льоду

Це зараз життя без холодильника неможливо собі уявити, а менше ніж століття тому продукти зберігали в спеціальних шафах з льодом — льодівниках. Заготівельники вирізали крижані брили із замерзлих озер, річок і розвозили лід по домівках.

Сіті-фермери

Це робітники та робітниці, які будуть спеціалізуватися на вирощуванні сільськогосподарської продукції в умовах великих мегаполісів. Уже зараз ми маємо приклади такого вирощування на дахах хмарочосів або дізнаємося про наявність у містах вертикальних ферм. Ці спеціалісти/спеціалістки повинні мати навички організації виробництва аграрної продукції в обмежених умовах сучасного мегаполісу.

1. Поміркуй, чому професії зникають.
2. Які зі зниклих професій можуть відродитися в майбутньому? Чому так може статися?

3. Який зв'язок між появою нових винаходів і розвитком професій?
4. Чому виникають нові професії?
5. Які з популярних сьогодні професій можуть зникнути в найближчому майбутньому? Чому?
6. Чи може людина мати кілька професій? Чи потрібно це?

122 **Визнач** і **запиши**, представники якої професії використовують ці слова. **Допиши** по два професіоналізми до кожної групи.

1) об'єктив, штатив, кадр, ... _____;
2) журнал, учень, завуч, ... _____;
3) етюд, мольберт, натюрморт, ... _____;
4) форвард, кутовий, воротар, ... _____;
5) боцман, якір, каюта, ... _____;
6) віск, пилок, рій, ... _____;
7) намет, рюкзак, спальник, ... _____;
8) шасі, пілот, штурман, ... _____;
9) телекамера, інтерв'ю, монтаж, ... _____;
10) аншлаг, лаштунки, декорації, ... _____;
11) шприц, рецепт, бинт, ... _____;
12) мишка, антивірус, монітор, ... _____.

123 **Поєднай** на́зву професії з її описом. **Визнач**, які зі слів є історизмами, а які — неологізмами.

1) копірайтер	**а) вивчає смаки покупців і просування товару**
2) чумак	**б) пише тексти**
3) вівчар	**в) виготовляє хатнє начиння та меблі**
4) маркетолог	**г) їздить по сіль волами**
5) столяр	**д) збирає дикий мед у лісах**
6) бортник	

УРОК 28. СЛЕНГ, ПРОСТОРІЧНІ СЛОВА

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке
- ☐ сленг;
- ☐ просторічні слова.

На зв'язку експертка

Анастасія Левкова, авторка книжки «Спільна мова: як народжуються і живуть слова»

*«**Сленг** і **жарго́н** часто вживають як синоніми, хоча мовознавці їх розрізняють: жарго́н — це слова для обмеженої групи людей, поєднаних одним видом діяльності (наприклад, рибалки, котолюби, студенти, військові). А сленг — це те, що із закритої групи перейшло в загальний ужиток, але не є літературною нормою.*

Експерти кажуть, що жарго́н — це мова для втаємничених, він з'явився, щоб сторонні не розуміли, про що йдеться».

Просторічні слова — слова, уживання яких не рекомендоване через невідповідність літературній нормі, але вони поширені в побутовому мовленні. Наприклад:

1) спотворені літературні слова: *каклета, калідор, транвай*;
2) слова зі зниженим експресивним забарвленням: *варнякати, патякати, бабище, босяцюра;*
3) слова, скопійовані з російської мови: *канєшно, харашо, нада, поняв, получається.*

124 **Порівняй** сленг із різних історичних періодів. Які слова тобі відомі?
Дізнайся в дорослих значення сленгу 1990–2000 років.

1990–2000	2010–2020
спіонерити	рофлити
тачка	юзати
штори	краш
фанера	криндж
бурса	треш
лимон	ава

125 **З'єднай** сленгові слова із зображеннями тих, хто їх може використовувати у своєму мовленні. Відповідь **поясни**.

Сленгові слова: ботан, семпл, реліз, юзер, курсач, геймер, хвіст, попса.

Це Роман. Він любить відеоігри.

Це Андрій. Він пише музику.

Це Емілія. Вона студентка.

126 **Подивися** короткі відео про сленгові слова й **напиши** коментар-пояснення, що вони означають. **Наведи** приклади речень із цими словами.

Хайп

Кавер

127 **Прочитай** уривки з комічної книги М. Бриниха. **Визнач**, які просторічні слова вживає автор. Навіщо він це робить?

«Шерлок Холмс не просто весь зделаний із ідеалів, як морожино з пальмової олії та вредних добавок. Ще більшою мірою брильянт його логіки потребує ідеальних злочинців та ідеальних правопорушень».

«Уже достаточно підросло покоління вуличних вандалів, для яких Шерлок — ето такий Бетмен, чуть старший за Гаррі Поттера, каторий вміє навіть на океанському дні надибати халявний вайфай».

Завдання

Поміркуй, навіщо автор зробив помилку в назві своєї книги. Виправ помилки в назві та поданих уривках. Запиши.

Михайло Бриних «Шидеври світової літератури»

УРОКИ 29-31. ЛЕКСИЧНА ПОМИЛКА. СУРЖИК

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ лексична помилка;
- ☐ тавтологія.

На зв'язку експерт

Лексичні помилки бувають кількох видів:

1. Повтор спільнокореневих слів (тавтологія).	*Добродій — це той, хто робить ~~**добрі**~~ **гарні** справи.*
2. Неправильне використання паронімів.	*У цьому ~~**місті**~~ **місці** потрібно поставити кому. Мій сусід — ~~**особина**~~ **особа** дуже весела.*
3. Недоречне використання сленгу або просторічних слів.	*Завантажте цей файл на ваш ~~**комп**~~ **комп'ютер**. Нам ~~**нада**~~ **потрібно** про це поговорити.*
4. Дублювання значення у двох словах.	***~~Пам'ятний~~ сувенір** (сувенір — це щось пам'ятне), **~~молодий~~ юнак** (юнак — це молодий чоловік), **~~свій~~ власний** досвід (або свій, або власний).*
5. Уживання невластивих літературній мові слів.	*Думки **~~співпадають~~ збігаються**, **~~добавити~~ додати** цукор.*
6. Уживання слів у невластивому значенні.	***~~Відкривати~~ відчиняти** двері, я **~~рахую~~ вважаю**, що...*
7. Некоректне вживання фразеологізмів.	*Ахіллесова **~~нога~~ п'ята**.*

128 **Визнач** вид лексичної помилки в кожному з поданих речень, **відредагуй** їх.

1. Через рік письменник напише інший роман.
2. Заради свого власного успіху підкорюй вершини.
3. У калідорі мама поклала килим.
4. Добро заключається в любові до світу.
5. Моє відношення до цієї ситуації негативне.
6. На етикетці продукту можна знайти корисливу інформацію.

Зверни увагу!

НЕПРАВИЛЬНО	ПРАВИЛЬНО
внести внесок	зробити внесок
внутрішній інтер'єр	інтер'єр або внутрішнє оформлення
година часу	година
дивний парадокс	парадокс
долоні рук	долоні
забезпечувати безпеку	гарантувати безпеку
моя власна думка	моя думка або власна думка
пам'ятні сувеніри	сувеніри
повний аншлаг	аншлаг
сам особисто	особисто або сам
суперечливі дискусії	дискусії
у червні місяці	у червні
відступати назад	відступати
адреса проживання	адреса
маршрут руху	маршрут
спускатися вниз	спускатися
несподіваний сюрприз	сюрприз або несподіванка

129 **Поміркуй**, як правильно вживати слова, щоб уникнути лексичних помилок. Із кожним словом **склади** та **запиши** речення. Можеш скористатися допомогою експерта з мережі «TikTok».

Допомога:

1. мішати — заважати

Допомога:

2. перевести — перекласти

130 **Виправ** помилки на світлинах оголошень і реклам.

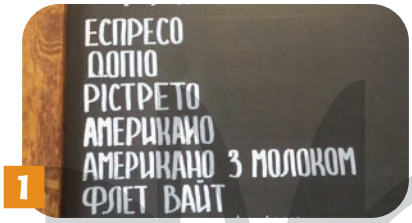

1

3

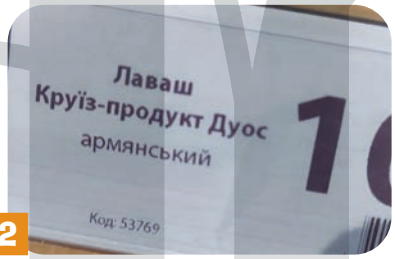

2

4

131 **Перепиши** речення в правильному порядку, щоб вийшов зв'язний текст. **Виправ** лексичні помилки (повтори) і **встав,** де потрібно, пропущені літери.

Як планувати свій день?

1. Тому почни свій день з **р_тельного** планування свого дня й тижня.
2. Сподіваємося, тепер у тебе склалося уявлення, які завдання потрібно виконати **еф_ктивно**, а які завдання — відкласти на потім.
3. Багатьох школярів і школярок хвилює питання: як правильно розставляти **пр_оритети** в планах, щоб вистачало часу і на школу, і на похід у **піц_ерію**, і на інші плани.
4. Окремі записи роби для улюблених справ, **хоб_і** та відпочинку, а окремі — для **тон_и** інших справ.
5. По-перше, ти повинен/повинна зрозуміти, що для здійснення гарної мрії потрібно гарно попрацювати, а лише потім залишити час на **твіт_ер**, інстаграм чи інші соцмережі.

132 З-поміж поданих словосполучень **визнач** шість із помилками й **перепиши** їх правильно.

Відкриємо книжку, завернути в папір, натисни на клавішу, покрась вікна, переклади текст, рішали задачу, треба старатися, шуткувати з хлопцями, книжний шкаф, подати стілець, занедбані справи, оголошений конкурс.

133 **Виправ** лексичні помилки та **запиши** мовні пам'ятки.

Мовна пам'ятка для відвідувачів кафе/ресторану

НЕПРАВИЛЬНО	ПРАВИЛЬНО
я хочу заказати ...	
жарена картошка	
тушене мнясо	
бутилка	
рибна уха	

Мовна пам'ятка для відвідувачів магазину

НЕПРАВИЛЬНО	ПРАВИЛЬНО
сахар	
печення	
канфєти	
налічка	
кульочок	

Називай країни правильно!

НЕПРАВИЛЬНО	ПРАВИЛЬНО
Венгрія	
Турція	
Словакія	
Арменія	
Білорусія	

134 **Розстав** репліки персонажів у правильному порядку. **Виправ** помилки. **Замалюй** у зошиті комікс, що вийшов.

! ПІДСУМУЙМО

135 **Поясни** своєму однокласнику чи своїй однокласниці значення наведених термінів. До кожного **доберри** приклад із хмарки слів.

1. **Запозичені слова** — це...
2. **Застарілі слова** — це...
3. **Архаїзми** — це...
4. **Історизми** — це...
5. **Неологізми** — це...
6. **Діалектизми** — це...
7. **Сленг** — це...
8. **Просторічні слова** — це...
9. **Терміни** — це...

136 За прикладом хмарки слів із попереднього завдання **намалюй** свій варіант, використовуючи слова з однієї з підгруп на вибір:

1. Діалектизми.
2. Професіоналізми (професія — на вибір).
3. Неологізми.

137 **Перепиши**, вставляючи пропущені літери, де потрібно. **Підкресли** слова, які є неологізмами.

Папарац_і, плаг_ат, прес_инг, пр_нтер, р_зограф, скр_н-шот, мед_атор, п_арник, джойст_к, д_сплей, трил_ер.

138 **Розглянь** обкладинки книжок. **Виконай** завдання.

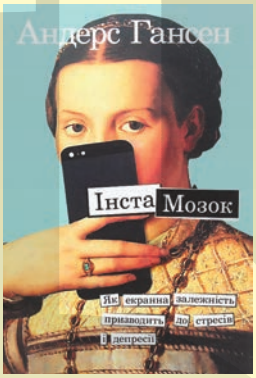

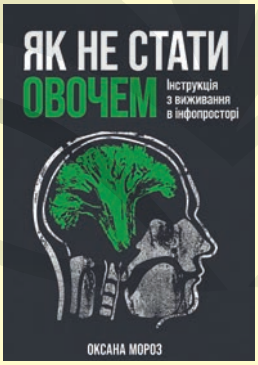

1. Випиши слова, які є запозиченими неологізмами.
2. Випиши слова, які є запозиченими, але, на твою думку, уже не є неологізмами. Свою відповідь поясни.
3. Обери книжку й напиши, про що вона може бути (4–5 речень).
4. Яка тема об'єднує всі ці книжки?
5. Поміркуй, як могла б називатися ще одна книжка в цьому переліку. Свою відповідь поясни.

139 **Доповни** тематичні блоки словами, які належать до активної лексики.

Явища природи

Блискавка, віхола, завірюха, злива, …

Спортивне знаряддя

Гиря, штанга, ковзани, лижі, …

Інструменти

Викрутка, молоток, ніж, ножиці, …

Мистецтво

Ескіз, кіно, танець, балет, …

140 **Виправ** лексичні помилки в тексті. Кількість помилок зазначена в дужках. **Виконай** завдання.

Як бути ефективним?

1. Щоб встигати зі своїми ділами, спробуй планувати свій власний день і тиждень *(3 помилки)*.
2. Якщо буде виконаний мінімальний найменший план — це вже буде успіх! *(2 помилки)*.
3. Також додержуйся таких правил *(1 помилка)*:
4. Кожне виконане завдання відмічай галочкою або викреслюй: це таке приємне почуття! *(2 помилки)*
5. Подумай, які важливі справи будуть ждати на тебе цього тижня, наприклад, страшнючий урок, до якого треба буде готуватися весь день. *(2 помилки)*
6. Якщо ж план не виконаний, ти мусиш проаналізувати, чому так случилося і невиконані пункти плану перенеси на слідуючі дні. *(4 помилки)*

1. Склади план до тексту та перекажи поради однокласникові/однокласниці.
2. Напиши власні три поради ефективного розподілу часу на день.
3. Проаналізуй свій учорашній день та визнач, яких порад із поданого тексту ти не дотримався/не дотрималася.

ПІДСУМКОВИЙ ТЕСТ

1 варіант

2 варіант

УРОКИ 32-33. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 6-7.
Читання. Види читання. Мета читання

141 **Прочитай** три тексти мовчки. **Виконай** завдання.

Текст 1

Хочеш купити велосипед, поїхати з друзями/подругами до парку розваг, а ще піти в кіно, поїсти піци, придбати новий одяг… Стільки всього! Як це охопити кишеньковими грішми, які дають дорослі? Важливо навчитися планувати свої доходи та витрати. Для цього почни ставити прості запитання та шукати на них відповіді:

- Скільки ти отримуєш кишенькових грошей?
- Скільки витрачаєш?
- Як щось відкладати?
- Як заробити більше?

Мета

Я хочу планшет. Як мені на нього назбирати гроші? **Це твоя мета.**

Спочатку визнач, чого ти прагнеш найбільше. Кросівок, планшета, поїздки до парку розваг? Оформ дошку своїх прагнень, з'ясуй, скільки це коштує, і вирішиш, на що ти збиратимеш кошти.

Якщо тобі дають кишенькові гроші чи ти сам щось заробляєш, то вже маєш:

доходи (це ті гроші, які ти отримуєш) **витрати (це все те, що ти витрачаєш)**

Якщо твої видатки будуть меншими за доходи, у тебе з'являються **заощадження**.

Текст 2

Щоб зберегти гроші, які вдалося заощадити, записуй кожну витрату. Так ти побачиш, від чого можна було б відмовитися задля твоєї мрії.

Погана ідея — купувати одразу! Побачив брелок, який дуже хочеться, — поклади його в кошик «на подумати» і повернися за тиждень. Гарна ідея — заощаджувати частину грошей. Визнач, скільки можеш відкладати, і не відступай від цього правила.

Текст 3

Щоб не втратити заощадження, дотримуйся порад.

1. Якщо маєш картку, ніколи нікому **не повідомляй паролів і цифр**, надрукованих на ній.
2. Не давай у борг людям, яким не довіряєш.
3. Якщо «друг»/«подруга» пише повідомлення з проханням перекинути гроші, ліпше зателефонуй йому/їй та упевнися, що його/її сторінку не зламали.

Із кн. Марії Горіної «Чого не вчать у школі»

Запитання до текстів 1-3

1. Що таке **доходи** і як їх можна порахувати?
2. Що таке **дошка прагнень**? Навіщо вона потрібна?
3. Що таке **видатки**? Як їх контролювати? Наведіть речення з тексту, які підтверджують вашу думку.
4. Що таке **заощадження**? Коли вони з'являються?
5. Яких правил варто дотримуватися, щоб не втратити заощаджені гроші? Наведіть речення з тексту, які підтверджують вашу думку.
6. З'ясуйте значення слова «бюджет». Уведіть його в речення.

Завдання за змістом текстів 1-3

1. Які із запропонованих заголовків будуть влучними до текстів 1-3? Свою відповідь поясніть.

Заголовки	Тексти
А. Як не витратити всі заощадження?	Текст 1
Б. Що таке доходи та витрати?	Текст 2
В. Як не втратити гроші через недбалість?	Текст 3

2. Запропонуйте свої заголовки до текстів 1-3.
3. Яка тема об'єднує тексти 1-3? Запропонуйте спільний заголовок, який може об'єднати всі три уривки.
4. Яка інформація з поданого тексту була вам відомою, а яка — новою? Які поради щодо заощаджень ви б додали?
5. Чи маєте ви якусь ціль і чи знаєте, скільки грошей на її реалізацію потрібно? Опишіть свою ціль трьома-чотирма реченнями, використовуючи синоніми та антоніми.
6. Намалюйте власну **дошку прагнень** за зразком, зробіть мініпрезентацію для своїх однокласників та однокласниць.

МОЯ ДОШКА ПРАГНЕНЬ

Моя **мета:** … (малюнок)
Мені потрібно … гривень.

Мої **кроки:**

1. У мене є … гривень.
2. Щоб отримати … гривень, я можу … .
3. Щоб заощадити … гривень, я не буду … .
4. Через … місяців я досягну своєї мети.

142 **Пригадай** історію знайомства Девіда, Аґнешки, Гійома та Божени — учасників та учасниць етнофестивалю в Україні. **Склади** й **запиши** розповідь за планом.

1. Звідки родом четверо згаданих дітей?
2. Яким було перше віртуальне знайомство учасників та учасниць етнофестивалю?
3. Що таке етнофестиваль «МИ.Fest!»? Які ще українські етнофестивалі ти знаєш?
4. Якими були маршрути Девіда, Аґнешки, Гійома та Божени?
5. Спрогнозуй імовірні витрати учасників і учасниць під час перебування в Україні.
6. Дай поради п'ятикласникам і п'ятикласницям щодо заощадження коштів.

143 **Опиши** гроші різних країн від імені учасників та учасниць етнофестивалю. Під час опису **розкажи** про:

1) колір і форму купюр;
2) зображення на купюрах;
3) написи на купюрах;
4) країни, у яких поширені гроші.

Зразок

Мене звати Аґнешка, я приїхала з Польщі. Тут національна валюта — злоті, хоча подекуди можна розплатитися в євро. На купюрі 10 злотих зображено...

10 злотих

Девід

Країна: США. Валюта: долар.

Гійом

Країна: Франція. Валюта: євро.

Божена

Країна: Україна. Валюта: гривня.

144 **Прочитай** уривки з тексту про найкрасивіші гроші світу. **Виконай** завдання.

1. 1000 мальдівських руфій — це банкнота синього кольору, яка зображує морське життя на Мальдівах. З одного боку — зелена черепаха, що плаває в коралловому рифі, з іншого — китова

акула. Банкнота стала переможницею конкурсу найкрасивіших грошей у 2015 році.

2. 5 новозеландських доларів були визнані найгарнішими грішми світу в 2015 році. На купюрі зображений найвідоміший альпініст в історії Нової Зеландії — сер Едмунд Хілларі та найвища гора в країні — Маунт Кук.

3. Бермудська банкнота номіналом 2 долари на одному боці має зображення синього птаха, на якого тут можна натрапити в парках. На зворотному — король Нептун та військово-морська верф.

Завдання

1. За допомогою тлумачного словника з'ясуйте значення запозичених слів: *альпініст, банкнота, номінал, верф.*
2. На банкнотах яких країн зображено тварин?
3. У якому році на конкурсі найкрасивіших грошей перемогла банкнота, на якій зображена гора? Доведіть свою думку цитатою з тексту.
4. На якій купюрі зображений бог моря?
5. Що спільного в зовнішньому вигляді всіх купюр-переможниць?
6. Намалюйте серію з трьох купюр для українських грошей, які могли б перемогти на такому конкурсі.

УРОК 34. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 8.
Усне висловлення з використанням нових слів; формулювання й обстоювання власної думки

145 **Порівняй** інформацію з тексту, таблиці та зображення. **Виконай** завдання.

Телебачення є одним із головних місць для поширення реклами. Фахівці й фахівчині компанії «Формула» провели невелике дослідження та з'ясували, що близько 90% населення хоча б раз на рік дивилися телевізійні канали. Середній час перегляду телебачення серед населення — 3 години на день.

Вік населення	Середній час перегляду телевізора (на день)
від 4 до 17 років	2 год 11 хв
від 18 до 34 років	2 год 36 хв
від 35 до 54 років	3 год 18 хв
понад 55 років	6 год 14 хв

1. Що спільного в тексті, таблиці та зображенні?
2. Яку інформацію з тексту підтверджує малюнок?
3. Що засвідчують дані, наведені в таблиці?
4. Населення якого віку витрачає найбільше часу на перегляд телебачення? І найменше?
5. Поясни, що зображено на малюнку. Хто й де міг би його використати?
6. Розкажи про телебачення у твоєму житті. Чи дивишся ти телевізор? Якщо так, то скільки часу на це витрачаєш на день? Чи вважаєш це корисним?

146 У команді з двома-трьома однокласниками/однокласницями **підготуйте** короткий виступ на одну з запропонованих тем. Свою відповідь **аргументуйте**, щоб переконати інших.

Тема 1. Чи може телебачення бути корисним?
Тема 2. Чи потрібна на телебаченні реклама?
Тема 3. Що краще: подивитися телевізор, посидіти за комп'ютером чи почитати книжку?

147 **Прочитай** текст. **Виконай** завдання.

Реклама для дітей

Реклама спрямована не тільки на дорослу аудиторію, а й на дітей. Це пов'язано з тим, що в старшому віці людина ставиться до інформації більш критично. Тому довірливу дитину легше переконати в тому, що товар найкращий.

Реклама для дітей особлива. Ось деякі рекомендації:

1) обирайте яскраві зображення (привабливу картинку краще сприймають і запам'ятовують);
2) використовуйте ненав'язливий звук (щоб було легко наспівувати);
3) звертайтеся до дитини (говоріть зрозумілою мовою).

Розмаїття рекламної продукції для дітей невелике. Це переважно іграшки, їжа, одяг. Найбільше реклами пов'язано з солодощами. Вони актуальні завжди. А от іграшки часто рекламують під особливі моменти (Новий рік, канікули тощо).

У деяких країнах реклама для дітей заборонена. Наприклад, у Бельгії.

1. Визнач, які з поданих тверджень є правильними, спираючись на інформацію з тексту:
   1) у старшому віці людина довірливіше ставиться до реклами;
   2) у рекламі для дітей треба використовувати нав'язливі звуки;
   3) найчастіше для дітей рекламують їжу, іграшки та одяг;
   4) іграшки часто рекламують перед Новим роком.
2. Пригадай рекламу, побачену (почуту) нещодавно. Чи було використано в ній поради з тексту? Відповідь поясни.
3. Чому, на твою думку, у Бельгії заборонено рекламу для дітей?
4. До підкреслених слів добери синоніми, запишіть їх.
5. Напиши рекламу до одного з предметів на фото й озвуч її так, щоб твої однокласники захотіли це придбати.

3

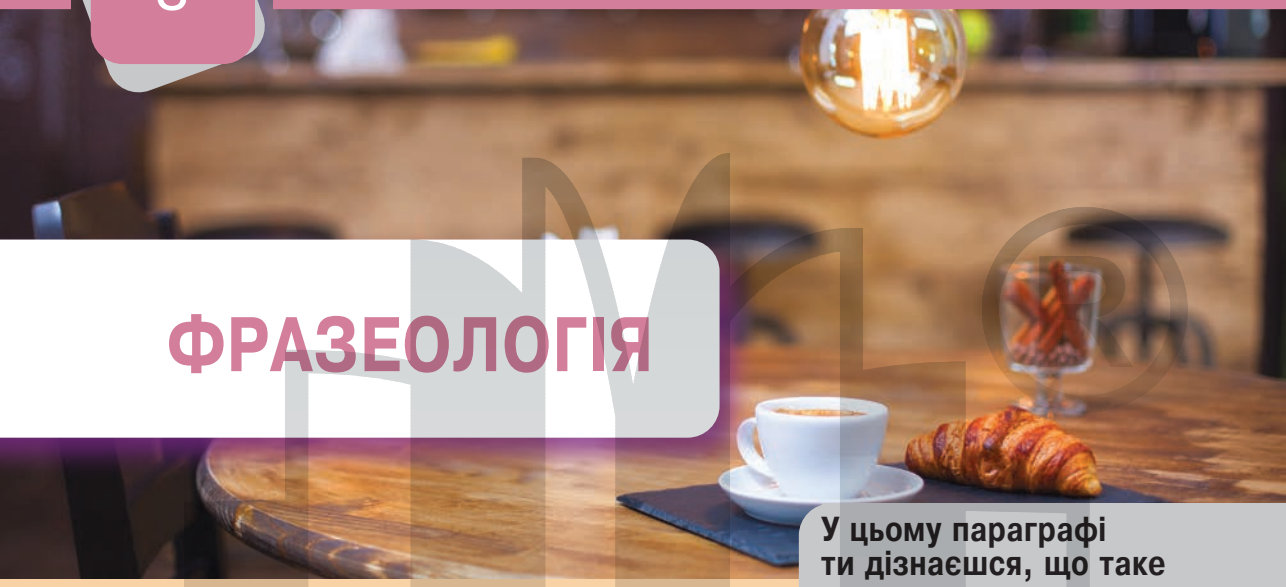

ФРАЗЕОЛОГІЯ

УРОКИ 35-36. ФРАЗЕОЛОГІЗМИ. АФОРИЗМИ.

Прислів'я, приказки, крилаті вислови

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ фразеологізми;
- ☐ афоризми;
- ☐ прислів'я;
- ☐ приказки;
- ☐ крилаті вислови.

На зв'язку експерт

Фразеологізм — це єдиний, неподільний і цілісний за значенням вислів.

Часто фразеологізми близькі за значенням до окремих слів: *клювати носом — дрімати; дивитись крізь пальці — не помічати; накивати п'ятами — утекти.*

Афоризми — короткі влучні вислови з повчальним або пізнавальним змістом.

До афоризмів належать:

- **народні прислів'я** (виражають завершену думку): *Кожна жаба своє болото хвалить. Не страши кота салом. Лякана ворона куща боїться. Лінивий двічі робить, скупий двічі платить.*
- **приказки** (є частиною від висловленого): *Робóти — як кіт наплакав. Сказав, як з воза впав. У чужому оці порошинку бачить.*
- **крилаті вислови** (вирази, які мають авторство): *«Я знаю, що я нічого не знаю» (Сократ).*

Перелік фразеологізмів для вивчення теми

1) ахіллесова п'ята
2) бути не у своїй тарілці
3) вивести з рівноваги
4) виносити сміття з хати
5) гордіїв вузол
6) грати першу скрипку
7) дамоклів меч
8) дивитися крізь пальці
9) замилювати очі
10) за тридев'ять земель
11) збити з пантелику
12) зробити з мухи слона
13) клювати носом
14) нитка Аріадни
15) нитка увірвалася
16) п'ятами накивати
17) покласти на лопатки
18) полічити ребра
19) рукою зняло
20) рукою подати
21) свої п'ять пальців
22) скринька Пандори
23) сходити зі сцени
24) узяти ноги в руки
25) яблуко розбрату
26) як дві краплі води
27) як кіт наплакав
28) як на долоні
29) як нитка за голкою
30) як сніг на голову

148 **Добери** малюнки, якими можна заповнити пропуски в наведених фразах. **Запиши** значення фразеологізмів.

А

Б

В

Г

Д

(1) зробити з … слона, (2) як … наплакав, (3) бути не у своїй …, (4) грати першу …, (5) виносити сміття з … .

149 **Поясни** одним словом значення фразеологізмів.

П'ятами накивати, полічити ребра, вивести з рівноваги, як дві краплі води, збити з пантелику, як сніг на голову, рукою подати, як кіт наплакав, покласти на лопатки.

150 Із попереднього завдання **добери** фразеологізм, який буде доречним до кожної з ситуацій на малюнках.

1 2 3 4

151 **Знайди** в правій колонці продовження прислів'я й **запиши** речення, розставляючи розділові знаки.

1. Не лізь через тин	**а він тобі про козу білу.**
2. Ти йому про діло	**то дурень вже робить.**
3. Поки розумний думає	**як ворота відчинені.**
4. Не бійся розумного ворога	**якби хтось поміг косу носити.**
5. Можна було б покосити	**а села без лихої людини.**
6. Нема лісу без вовка	**а бійся дурного приятеля.**

152 **Продовж** речення, добираючи з довідки потрібні фразеологізми.

1. Ми з братом схожі як ... 2. Маршрут ми знали як ... 3. Візит гостей був як ... 4. Після дзвінка сон як ... 5. З вершини гори все було видно як ... 6. Грибів назбирали як ...

Довідка. *Дві краплі води, кіт наплакав, свої п'ять пальців, рукою зняло, на долоні, сніг на голову.*

153 **Добери** антоніми до виділених слів та **впиши** їх у подані прислів'я.

1. **Далеко** сховаєш, ... знайдеш.
2. Занедбаєш науку в **молодості**, пожалієш у ... .
3. **Наперед** не виривайся, ... не зоставайся.
4. Де **багато** слів, там ... діла.
5. Хто не зазнав **зла**, не вміє шанувати ... .
6. Хто обпікся на **гарячому**, дмухає на ... .

УРОК 37. ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК. Джерела українських фразеологізмів

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ фразеологічний словник;
- ☐ джерела фразеологізмів.

На зв'язку експерт

Фразеологічний словник — це словник, який пояснює значення фразеологізмів.

Наприклад, до слова «нитка» словник дає таке пояснення:

НИТКА

1. **Аріаднина нитка (нитка Аріадни)** — те, що дає правильний напрямок, допомагає знайти шлях за яких-небудь обставин. *Щоб вийти з цього провулку, нам потрібна* ***аріаднина нитка.***

   Синонім: **провідна нитка.**
2. **Нитка увірвалася (урвалася, обірвалася)** — настав кінець чому-небудь; нема того, що було. ***Увірвалася*** *така потужна нитка, яка поєднувала наше сьогодення з минулим.*
3. **Як (мов, ніби** і т. ін.) **нитка за голкою** — невідступно. *Прямувала вона за ним від станції до станції, від міста до міста* ***як нитка за голкою.***

Джерела фразеологізмів:

1. Переважна більшість фразеологізмів походить із влучних виразів, дотепів, жартів нашого народу: *буває, що й корова літає; виносити сміття з хати.*
2. Із мовлення людей певної професії: *грати першу скрипку* (музиканти); *сходити зі сцени* (актори).
3. Вислови з античної культури: *ахіллесова п'ята; дамоклів меч, аріаднина нитка.*
4. Переклади з інших мов: *дивитися крізь пальці* (з німецької); *бути не у своїй тарілці* (з французької).

154 **Прочитай** словникову статтю про нитку в коментарі експерта й **придумай** з усіма трьома фразеологізмами речення. **Спробуй** об'єднати їх в одну історію.

155 **Прочитай** пояснення до фразеологізму «аріаднина нитка». **Знайди** в тексті чотири фразеологізми. **Випиши** їх і дай пояснення одним словом.

1. За грецьким міфом, дочка критського царя Міноса Аріадна дала клубок ниток героєві Тесею, котрий ішов у глибину лабіринту, щоб дати прочуханки потворі Мінотаврові.

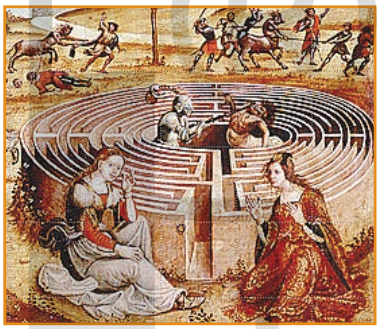

2. Мінотавр — це чудовисько із тілом людини й головою бика, від вигляду якого всіх кидало в дрижаки.

3. Тесей узяв гору над Мінотавром і, тримаючись за нитку Аріадни, не збився з дороги назад.

Завдання

Чи знаєш ти інші фразеологізми, які дійшли до нас із грецьких міфів? Наведи 3-4 приклади.

156 **Прочитай** текст. **Виконай** завдання.

28 жовтня у світі відзначають Міжнародний день анімації: на різних новинних сайтах публікують списки найкращих мультфільмів, найвідоміших персонажів та … крилатих висловів!

Згадай, чи привертала твою увагу яка-небудь фраза під час перегляду мультика. Чому це відбувалося? Смішна ситуація? Яскравий персонаж? Нетипові слова?

Рекордсменом цитувань є мультфільм «Льодовиковий період». Наприклад: «Я занадто ледачий, щоб тримати на тебе злість!», «Континенти рухаються швидше, ніж ти», «Усі іноді падають з дерев, але не всі в цьому зізнаються».

Ще одним безперечним лідером є мультик «Панда Кунг-Фу»: «Вибравши дорогу, щоб піти від долі, ми саме там її і зустрічаємо», «Секретного інгредієнта не існує. Щоб зробити щось особливе, треба просто повірити, що це щось особливе».

1. Що таке крилатий вислів? Свою відповідь аргументуй цитатою з тексту.
2. Який із крилатих висловів, наведених у тексті, тобі подобається найбільше? Поясни його значення. Відповідь обґрунтуй.
3. Обери один крилатий вислів із тексту й намалюй до нього ілюстрацію.

157 **Розглянь** на фо́рзаці підручника «Рукологізми», «Зуболо-гізми», «Окологізми» та «Носологізми». **Виконай** завдання.

1. Випиши по 3-4 зразки фразеологізмів з кожної ілюстрації та поясни їхнє значення, користуючись словником фразеологізмів.
2. Обери з малюнків фразеологізми, які можуть бути використані в таких сферах:

Фо́рзац – це подвійний аркуш паперу, що з'єднує книжку з внутрішньою частиною обкладинки.

школа	спорт	фінанси

3. Поясни за допомогою словника значення обраних фразеологізмів.
4. Поясни своєму/своїй однокласнику/однокласниці один фразеологізм із форзацу за допомогою рухів, без слів. Поміняйтеся ролями.
5. Разом із двома-трьома однокласниками/однокласницями створи свою ілюстрацію за аналогією («Ногологізми», «Вухологізми» або інший варіант).

158 **Вибери** з переліку шість слів, які входять до складу фразеологізмів, **знайди** й **запиши** ці фразеологізми в абетковому порядку.

Ліс, сонце, шапка, заєць, гарбуз, зірка, земля, туман, сміття, пташеня, каша, риба.

159 **Розглянь** зображення та **співвіднеси** його з фразеологізмом, який дійшов до нас зі стародавнього світу (за потребою **скористайся** списком на початку теми).

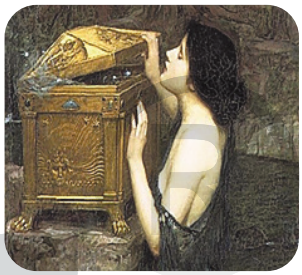

160 **Склади** історію про свій минулий тиждень від імені одного з наведених персонажів *(Аріадна, Дамокл, Пандора, Ахіллес, яблуко).*

161 **Віднови** деформовані фразеологізми, **запиши** правильно та **поясни** значення за зразком.

Зразок *Узяти п'яти в руки — узяти ноги в руки.*

Замилювати пальці, яблуко Пандори, полічити вуха, ногами накивати, Ахіллесів меч, теревені бити, Гордієва п'ята, як муха наплакала, зробити з лева слона, нитка розбрату, Дамоклів вузол.

162 **Розглянь** зображення брендів і **поясни**, чому вони використали у своїх назвах античні образи.

163 **Прочитай** заголовки, подані нижче, та **поясни**, про що може йтися у таких статтях. **З'ясуй** значення незнайомих слів.

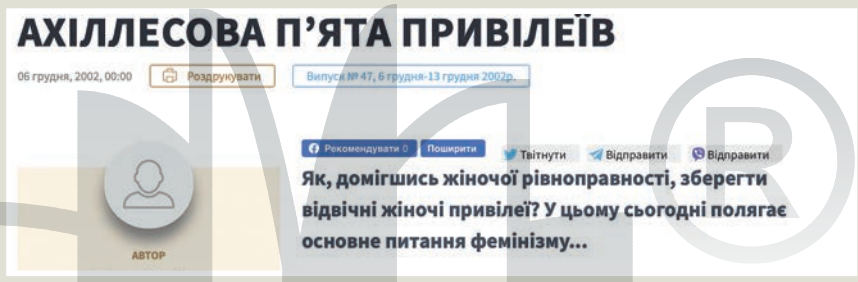
АХІЛЛЕСОВА П'ЯТА ПРИВІЛЕЇВ

06 грудня, 2002, 00:00 Роздрукувати Випуск № 47, 6 грудня-13 грудня 2002р.

Рекомендувати 0 Поширити Твітнути Відправити Відправити

АВТОР

Як, домігшись жіночої рівноправності, зберегти відвічні жіночі привілеї? У цьому сьогодні полягає основне питання фемінізму...

ПУБЛІКАЦІЇ

"Гордіїв вузол" ринку земель с/г призначення: розрубати чи повільно розв'язати?

30/09/2016

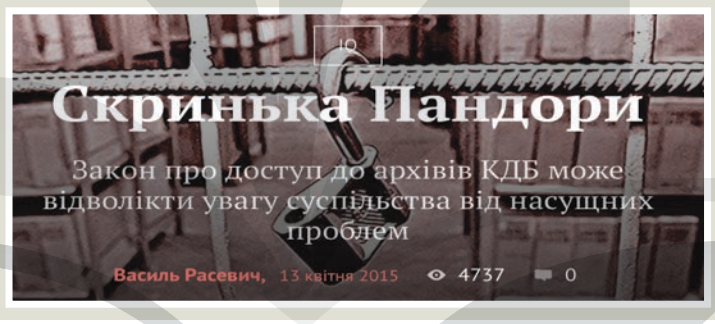
Скринька Пандори

Закон про доступ до архівів КДБ може відволікти увагу суспільства від насущних проблем

Василь Расевич, 13 квітня 2015 4737 0

164 **Установи** відповідність між фразеологізмами-антонімами.

1. Руки не туди стоять.	**А Вийти з себе.**
2. Брати себе в руки.	**Б Краєм ока глянути.**
3. У четверо очей.	**В Світити зубами.**
4. Сміятися на кутні.	**Г Золоті руки.**
	Д Втерти носа.

165 **Уяви** себе кінорежисером. Який із фразеологізмів ти б обрав/обрала як назву для власного фільму? Про що він був би? **Поділися** ідеєю зі своїми однокласниками у форматі короткої презентації.

УРОК 38. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 9. Письмове витлумачення значення одного чи кількох фразеологізмів

166 **Напиши** короткий опис того, що ти бачиш на кожному із зображень, використовуючи фразеологізми з довідки.

Довідка. *Клацати зубами, розвішувати вуха, сміятися на кутні, як мокре горить.*

1

2

3

4

167 **Обери** фразеологізм зі списку й **напиши** історію-припущення про те, як він міг виникнути.

Фразеологізми: (1) варити воду, (2) аж іскри летять, (3) носити маску, (4) точити ляси, (5) пасти задніх, (6) виносити сміття з хати.

Зразок історії

Я переплутала уроки в розкладі й замість математики взяла зошит із української літератури. Була самостійна робота. Я нічого не написала й засмучена пішла додому. На наступному уроці дізналася, що отримала за роботу 0 балів. Після школи я перейшла дорогу й сіла на лавці в парку. Однокласники одне за одним почали **переходити на мій бік** і казати слова підтримки, щоб я не плакала. Вони **були на моєму боці.** Так виник цей фразеологізм, який означає «підтримати когось».

168 Для кожного з поданих фразеологізмів **запиши** пояснення. **Прочитай** його однокласнику/однокласниці, щоб він/вона відгадав/відгадала, який фразеологізм ти пояснюєш.

Фразеологізми: (1) товкти воду в ступі, (2) показувати пазури, (3) розправляти крила, (4) бити лихом об землю.

169 **Підготуй** мультимедійну презентацію (7-10 речень та світлини) на одну із запропонованих тем.

Тема 1. Як перестати бити байдики та стати ефективним? П'ять порад від п'ятикласника/п'ятикласниці.

Тема 2. Що робити, якщо побив/побила глеки з найкращим другом/подругою?

Тема 3. Що робити, якщо твого друга/подругу беруть на кпини, або Як запобігти цькуванню в школі?

УРОК 39. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 10.
Жанри мовлення (комплімент, лестощі, похвала)

170 **Опрацюй** подану інформацію. **Виконай** завдання.

Мистецтво компліменту

Вдало та вчасно зроблений комплімент — це потужна «зброя». За допомогою неї ми можемо поліпшити людині настрій, підбадьорити, заохотити або зробити своїм союзником. Адже зовсім не складно сказати щось приємне!

Зробити вдалий комплімент непросто. Невдалий — може зіпсувати настрій співрозмовнику. А примітивні чи нетактовні компліменти взагалі можуть образити.

До **невдалих компліментів** належать:

- стереотипи («Ти дуже розумна, хоч і дівчинка»);
- критика («Максиме, усім сподобався твій виступ, хоча презентація була так собі»);
- недовіра («Яке в тебе гарне волосся! Це не перука?»).

Щоб зробити **вдалий комплімент**, пам'ятай про декілька простих правил.

1. Будь щирим. Вказуй на перевагу, яка тобі справді сподобалася. Інакше це будуть *лестощі*.
2. Використовуй прийом «гарячої плями». Зроби комплімент конкретним: відзнач зовнішність людини (зачіску, одяг), позитивні риси характеру, вчинки. Комплімент, висловлений з метою відзначити досягнення або дії людини, має назву *похвала*.
3. Роби компліменти частіше — і світ навколо стане кращим!

Дискусія

1. Чому комплімент називають «потужною зброєю»? Свою відповідь обґрунтуйте, добираючи цитати з тексту.
2. Які компліменти можуть образити людину?
3. Що таке стереотипи? Чому вони роблять компліменти невдалими?
4. У чому відмінність між компліментом, лестощами та похвалою? Свою відповідь обґрунтуйте, добираючи цитати з тексту.
5. Що таке прийом «гарячої плями»?
6. Поміркуйте, чому автор/авторка дібрав/дібрала до тексту саме такий заголовок. Запропонуйте свій варіант.

171 Спираючись на інформацію про правило «гарячої плями» з попередньої вправи, **запропонуй** один вдалий комплімент до персонажів із малюнків.

Наруто

Мауглі

Білосніжка

Русалонька

172 **Обери** компліменти, які є невдалими. Свою відповідь **поясни**.

- Наталко, я в захваті від твоєї сукні, але кофтинка тобі не пасує.
- Я вперше в житті бачу таку добру людину. Мабуть, це тому, що ти дівчинка.
- Щира, добра, надійна, вірна, легка й грайлива — це все про тебе, моя подружко!!!
- Овва! Твоя майстерність, Борисе, не має рівних! Ти точно сам вчився грати?
- Миколо, твій проєкт перевершив усі наші найкращі сподівання!
- Яка ти сьогодні гарна, Оленко!
- А у вас дивовижний капелюх, дідусю!
- Олеже, ти — чесна й порядна людина!

173 **Прочитай** афоризми про компліменти. Із якими ти погоджуєшся, а з якими — ні? Свою відповідь **поясни**.

Я можу два місяці харчуватися одним гарним компліментом.

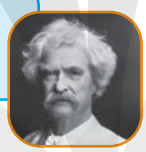

Марк Твен, письменник

Сукні кращають від компліментів.

Яніна Іпохорська, художниця

174 **Прочитай** анекдот. **Запропонуй** щонайменше чотири варіанти відповіді жінки, які б не образили автора компліменту.

На одному з прийомів Марк Твен розмовляв із нелюб'язною дамою і сказав:

– Ви сама чарівність!

У відповідь письменник почув:

– На жаль, не можу вам віддячити таким самим компліментом.

Марк Твен засміявся:

– А ви зробіть, як я: збрешіть!

УРОК 40. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 11.
Жанри мовлення (запрошення, прохання, пропозиція, згода, відмова)

175 **Уяви**, що ти з однокласниками організовуєш виставку улюблених книжок. **Напиши** запрошення для учнів та учениць паралельного класу за зразком.

Повідомлення, що це запрошення	**Запрошення**
Звернись	Олено й Андрійку! Тетяно Іванівно! Денисе Максимовичу! Любі друзі!
Запроси на подію	Запрошуємо на свято/концерт/змагання/день народження
Укажи час і місце події	Свято відбудеться о 10:00 в актовій залі школи
Підпиши	Аліна і Дмитро

Запрошення
Оксанко й Андрійку!
Сергію Павловичу!
Валентино Сергіївно!
Любі друзі!

Запрошуємо на свято/концерт/змагання/день народження

Подія відбудеться об 11:00 на шкільному подвір'ї

Учні та учениці 5-А класу

176 За зразком із попереднього завдання **напиши** запрошення на одну з подій за вибором.

1. Святкування Нового року в школі.
2. Презентація малюнків однокласників.
3. Похід у музей сучасного мистецтва.

177 **Прочитай** текст. **Обговори** зі своїм/своєю однокласником/однокласницею відповіді на запитання.

ЯК СКАЗАТИ «НІ» ТА НІКОГО НЕ ОБРАЗИТИ?

Щодня до нас хтось звертається з проханнями та робить пропозиції. Часто ми відповідаємо «так», хоча не завжди варто погоджуватися: у вас може не бути часу або це суперечить вашим інтересам чи просто нецікаво. Ось три способи сказати «ні» та не образити людину.

Дотримання цих простих порад допоможе завжди бути ввічливим і зберігати дружні стосунки.

1 Скажи «ні» іншими словами

У деяких вйпадках пряма відмова може прозвучати занадто різко. Зверни увагу на фрази, які доносять потрібне повідомлення, але звучать м'якше:

– У мене вже є плани. Спробуймо іншим разом?

– Я б із задоволенням, але зараз не можу. Можливо, наступного тижня (або в будь-який інший термін)?

2 Виграй час

Запам'ятай ці фрази, нехай вони стануть твоїми підказками для відповіді на будь-які недоречні прохання:

– Мені треба перевірити розклад. Я напишу пізніше.

– Мені варто поговорити з дорослими/друзями/однокласниками, щоб переконатися, чи немає в нас планів на цей день.

– Мені треба подумати. Я дам знати пізніше.

3 Зроби зустрічну пропозицію

Не відмовляй різко, постарайся допомогти знайти рішення.

– Я не можу цього зробити, але знаю, хто може допомогти.

– Зараз у мене немає часу, але ти можеш звернутися до...

Дискусія

- Чи завжди варто погоджуватися на пропозиції?
- Чому різка відмова може образити співрозмовника?
- Пригадайте ситуацію, коли вам доводилося відмовити комусь. Які слова ви підібрали для цього?
- Який зі способів сказати «ні» ви вважаєте найбільш корисним? Свою відповідь аргументуйте.

178 **Вигадай** і **запиши** діалог для однієї із запропонованих ситуацій.

Ситуація 1	Ситуація 2	Ситуація 3
Однокласники пропонують після школи піти погуляти в парку. Ти обіцяв/обіцяла мамі, що повернешся додому одразу після останнього уроку, тому змушений/змушена відмовитися.	Батьки вирішили поїхати на екскурсію в музей науки. Час, який вони пропонують, збігається з твоїм тренуванням, тому потрібно запропонувати рішення.	Учитель/учителька пропонує долучитися до гуртка з блогерства після уроків. У цей час ти пообіцяв/пообіцяла піти на день народження бабусі, тому не зможеш приєднатися.

179 До кожної із ситуацій, наведених у попередньому завданні, **запропонуй** фразу, за допомогою якої ти можеш погодитися з пропозицією. **Використай** підказки, наведені нижче.

- Коли погоджуєшся на пропозицію, не забудь подякувати співрозмовникові.
- Якщо не всі деталі пропозиції для тебе є зрозумілими, не соромся уточнити їх.
- Якщо пропозиція тобі подобається, скажи про це співрозмовникові.

ФОНЕТИКА. ГРАФІКА. ОРФОЕПІЯ

УРОК 41. ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО В 1–4 КЛАСАХ. Фонетика, графіка, орфоепія й орфографія. Голосні й приголосні звуки

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ фонетика;
- ☐ звук;
- ☐ голосні звуки;
- ☐ приголосні звуки.

На зв'язку експерт

Фонетика — це розділ науки, який вивчає звуки мови.

В українській мові **38 звуків**: 6 голосних і 32 приголосних.

Звук ми передаємо на письмі в квадратних дужках. Наприклад, *в* — це літера, її ми пишемо й бачимо, [в] — це звук, його ми вимовляємо й чуємо.

Коли ми вимовляємо звук, то використовуємо для цього голос і шум.

Використовуючи **ЛИШЕ** голос, ми можемо вимовити всі шість голосних: **[а], [о], [у], [е], [и], [і]**.

Використовуючи і голос, і шум, ми можемо вимовити всі 32 приголосні звуки: **[б], [д], [г], [ж], [ґ], [дз͡], [дж͡], [з], [ц], [п], [х], [ч], [ф], [с], [т], [ш], [к], [р], [м], [н], [л], [в] (а також м'які [д′], [т′], [з′], [с′], [ц′], [л′], [н′], [р′], [дз͡′], [й])**.

Під час вимови приголосних потік повітря натрапляє на перешкоди: **губи, зуби, язик**.

180 **Прочитай** текст і **дай відповіді** на запитання, обговоривши їх у мінікомандах.

1. Мови світу відрізняються за кількістю голосних та приголосних. 2. Скільки найменше й найбільше звуків може бути в мовах? 3. Наприклад, у гавайській — лише 13 літер, тому слова в цій мові дуже довгі. 4. У більшості мов приблизно 30–40 звуків, з-поміж них українська. 5. Мовою, у якій найбільше звуків (аж 112!), розмовляють приблизно 4000 осіб, що проживають в Африці. 6. Найпоширеніші приголосні звуки в мовах світу: *к, м, н, п, т*.

Дискусія

1. Чому в мові не може бути менш ніж 10 звуків?
2. Чому у світі так мало мов, у яких більш ніж 100 звуків?
3. Доберіть якнайбільше слів, у яких було б по 2 літери ***п***.

181 З поданого набору звуків **утвори** якнайбільше слів (щонайменше 6): *а, о, і, к, м, н, с.*

182 **Напиши** мінітекст (5–7 речень), у якому всі слова починаються на одну літеру.

Зразок ***Б**іля **б**ілої **б**ерези, **б**іля **б**арвистого **б**берега **б**лакитної **Б**истриці **б**лукає **б**ілочка...*

183 **Перемалюй** схему в зошит, **заповни** пропуски, скориставшись коментарями експерта на початку параграфа.

184 **Добери** з довідки слова з коренем *-фон-*. Що їх об'єднує?

1	ф	о	н					
2	ф	о	н					
3					ф	о	н	

4					ф	о	н	
5						ф	о	н
6						ф	о	н

А Переговорний пристрій, що дозволяє людині, яка перебуває біля будинку, вийти на зв'язок із тим, хто всередині.
Б Розділ мовознавства, який вивчає звуковий склад мови.
В Систематизоване зібрання матеріалів зі звуковими записами.
Г Апарат, що дає змогу передавати і приймати мовлення на велику відстань.
Д Музичний апарат із рупором, який відтворює звуки, записані на спеціальних пластинках — платівках.
Е Апарат для записування людського мовлення з метою збереження та відтворення в разі потреби.

***Довідка**. Диктофон, домофон, телефон, фонотека, грамофон, фонетика.*

185 **Випиши** з поданого тексту слова з трьома, чотирма та п'ятьма голосними.

Слова з трьома голосними	Слова з чотирма голосними	Слова з п'ятьма голосними

1. Коли голосний звук виходить з нашого горла, він не наштовхується на жодну перешкоду. 2. Лише двом голосним української мови — *о* та *у* — у творенні допомагають губи. 3. А загалом звучання всіх голосних звуків формується положенням спинки язика в роті.

186 **Промов** швидко скоромовки. На вимову яких звуків вони розраховані?

1. *Стриб-стриб-стриб — підстрибує по стерні рідня:*
   перепілка, перепел, перепеленя.
2. *Ой був собі коточок, украв собі клубочок*
   та й сховався у куточок.
3. *Прийшов Прокіп — кипів окріп.*
   Пішов Прокіп — кипить окріп.
   Як і при Прокопі кипів окріп,
   Так і без Прокопа кипить окріп.

УРОК 42. ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ГРАФІКИ. Звукове значення букв *я, ю, є, ї* та *щ*

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ графіка;
- ☐ транскрипція;
- ☐ звукове значення букв *я, ю, є, ї* та *щ*.

На зв'язку експертка

Ольга Дубчак, авторка книжки *«Чути українською»:*

«У сучасному українському алфавіті 33 літери. Деякі букви йшли й поверталися, як-от **ґ**, а інші були завжди, наприклад, **о**.

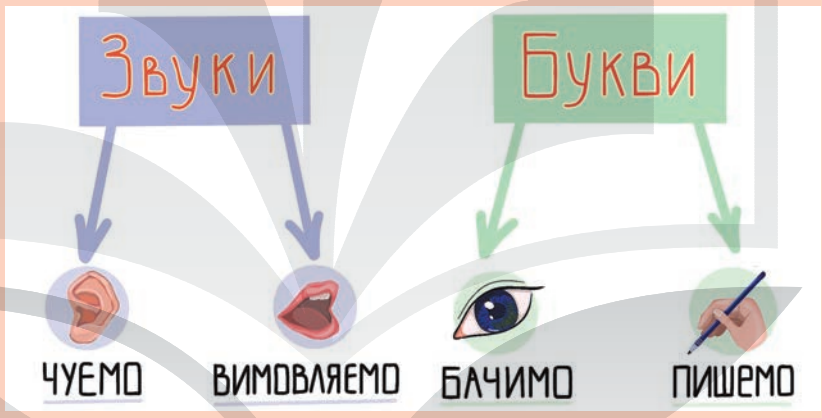

Звук можна тільки почути, але не побачити, намалювати. А **буква** — штука реальна, її можна накреслити, побачити, прочитати.

У мовознавстві є поняття **ідеальної азбуки**: це коли кожній літері відповідає певний звук. Спойлер: такого алфавіту не існує. Бо мова — це живий організм, який постійно розвивається, а букви — лише графічні знаки, які не встигають (і навіть не намагаються) за цим розвитком. Привід попишатися: українська абетка — майже ідеальна, адже в ній 33 літери, а звуків у нашій мові — 38».

Співвідношення звуків і букв вивчає розділ мовознавства, який має назву **графіка**.

Я, ю, є, ї — це букви, але не звуки. Вони утворюються так:

звук [й] + голосний			
[й] + [а] = я	[й] + [у] = ю	[й] + [е] = є	[й] + [і] = ї

(**й** + **о** та **й** + **и** не утворюють окремих літер).

Букви **я, ю, є** будуть позначати **2 звуки** в таких ви́падках:

1) на початку слова: *юрба [й у р б а́];*
2) після голосного: *моя [м о й а́];*
3) після апострофа: *сім'я [с′ і м й а́];*
4) після **ь**: *досьє [д о с′ й е́].*

В інших ви́падках букви **я, ю, є** позначають **1 звук**, вказуючи на м'якість попереднього приголосного: *миля [м и́ л′ а].*

Так само **щ** — це буква, а не звук. Вона утворюється так:

[ш] + [ч] = **щ** і **завжди** позначає **два звуки**.

187 **Запиши** терміни до поданих визначень. Усі три слова називають те саме поняття.

1. _____ — це слово походить від назв двох грецьких літер «альфа» та «віта».
2. _____ — за походженням українське слово, утворене від назв букв «а» та «бе».
3. _____ — походить від назв двох перших літер старослов'янського алфавіту «аз», «буки».

188 **Добери** зі списку приклади до ви́падків, коли літери **я, ю, є** позначають по два звуки.

1. На початку слова. **Ювілярка, більярд, японець,**
2. Після апострофа. **гукаєш, п'ятірка, сяєво,**
3. Після м'якого знака. **барельєф, єнотеня, під'єднати,**
4. Після голосного. **Нью-Йорк, в'юнкий, Вірменія.**

189 **Доповни** схеми й **добери** по три приклади до кожної з них.

1. Я → [а], [йа]. *приклади:* _____
2. Ю → ?, ?. *приклади:* _____
3. Є → ?, ?. *приклади:* _____

190 **Підпиши** світлини. **Запиши** слова в три колонки.

Кількість звуків і букв однакова	Звуків більше, ніж букв	Букв більше, ніж звуків

На зв'язку експерт

Щоб розмістити слова в алфавітному порядку, порівняй місце розташування літер в абетці. Якщо перша буква збігається, дивися на другу. Якщо й вона однакова — на третю тощо:

Номер літери в абетці	20	12	**3**				
	п	**і**	**в**	**к**	**у**	**л**	**я**
Номер літери в абетці	20	12	**21**				
	п	**і**	**р**	**н**	**а**	**т**	**и**

1	2	3	4	5	6	7
Аа	**Бб**	**Вв**	**Гг**	**Ґґ**	**Дд**	**Ее**
8	9	10	11	12	13	14
Єє	**Жж**	**Зз**	**Ии**	**Іі**	**Її**	**Йй**
15	16	17	18	19	20	21
Кк	**Лл**	**Мм**	**Нн**	**Оо**	**Пп**	**Рр**
22	23	24	25	26	27	28
Сс	**Тт**	**Уу**	**Фф**	**Хх**	**Цц**	**Чч**
	29	30	31	32	33	
	Шш	**Щщ**	**Ьь**	**Юю**	**Яя**	

У словах "півкуля" та "пірнати" перші дві літери мають однаковий порядок, тому порівнюємо третю. Літера «**в**» стоїть в алфавіті під номером 3, а «**р**» — під номером 21, тому правильно розмістити слова так: *півкуля, пірнати*.

191 **Перепиши** приклади з поданої таблиці, **зазнач** номери літер в абетці. **Постав** слова в алфавітному порядку.

Номер літери в абетці							
	л	а	г	і	д	н	о
Номер літери в абетці							
	л	е	б	і	д	ь	
Номер літери в абетці							
	л	и	с	и	ц	я	
Номер літери в абетці							
	л	е	д	а	р		

192 **Перепиши** імена, переставивши їх в абетковому порядкові. **Запиши** імена 5 своїх однокласників/однокласниць за алфавітом.

1. Віра, Віка, Валя, Вероніка.
2. Надійка, Настуня, Ніна, Неля.
3. Гліб, Григорій, Герман, Геннадій.
4. Максим, Микита, Макар, Микола.

193 **Розташуй** на́зви областей в абетковому порядку.

Чернівецька, Вінницька, Хмельницька, Чернігівська, Херсонська, Запорізька, Луганська, Закарпатська, Львівська, Волинська, Харківська.

Підготуй розповідь про свою область за схемою:

1. У якій частині України розташована?
2. З якими сусідніми областями межує?
3. Які найвідоміші пам'ятки культури та архітектури можуть зацікавити друзів з інших областей?

194 **Запиши** подані затранскрибовані слова відповідно до правил правопису.

[в'ідн´áти^{е}], [бе^{и}зпе́чно], [п'ірам'їда], [воло́с´:а], [дми^{е}тро́], [с´п'ива́йут´].

195 **Запиши** фонетичною транскрипцією подані слова. **Визнач** три слова, у яких кількість літер і звуків однакова.

Полюбити, вулиця, бур'янець, життєвий, значення, ясний, щедрий, двінок.

На зв'язку експерт

Іван Ющук, мовознавець

«Між буквеним записом слів і їхнім звучанням не завжди є повна відповідність. Тому, щоб показати, як вимовляється слово, будемо користуватися звуковим записом **(транскрипцією)»**.

Як записати слово в транскрипції?	
1. При звуковому записі кожен звук у слові передають окремим знаком. А щоб цей запис відрізнити від буквеного, його беруть у квадратні дужки:	*ясний* [йáсни^{е}й], *країна* [крайíна].
2. Скісна риска над голосним означає наголос:	*казка* [кáзка].
3. Риска біля букви показує, що приголосний звук вимовляємо м'яко:	*лялька* [л′ál′ка], *літо* [л′íто].
4. Апостроф біля букви означає, що приголосний вимовляємо напівпом'якшено:	*вікно* [в'ікнó], *білий* [б'íли^{е}й].
5. Дужка зверху над **[дз͡], [дз͡′]** і **[дж͡]** показує, що ці дві букви треба читати як один звук:	*дзвоник* [дз͡вóни^{е}к], дзьоб [дз͡′об], *бджола* [бдж͡олá].
6. Двокрапка після літери означає, що цей звук **подовжений**:	*роззути* [ро^{у}з:ýти^{е}], *знання* [знан′:á].
7. Маленька літера біля голосного вказує, до якого звука є **наближення**:	*життя* [жи^{е}т′:á], *веселий* [ве^{и}сéли^{е}й].

Запам'ятай!
У транскрипції НІКОЛИ не може бути літер Я, Ю, Є, Ї, Щ, Ь

196 **Випиши** пари слів, у яких є хоча б один однаковий звук. Одне слово можна використовувати кілька разів. **Укажи**, який звук є спільним. Зверни увагу, що *[е^{и}]* та *[é]*; *[д′]* та *[д]* — це різні звуки.

світ	вітер	день	дім	ніж
вуж	голос	лінь	ялинка	йогурт

На зв'язку експерт

[дз͡], [дж͡] = 1 звук	*дзвін (5 букв, 4 звуки), джем (4 букви, 3 звуки)*
[д+з], [д+ж] = 2 звуки, якщо [д] є частиною префіксів **над-, під-, від-** тощо	*відзвук (7 букв, 7 звуків), підживити (9 букв, 9 звуків)*

197 **Знайди** назви одягу/взуття, у яких на один звук менше, ніж літер. **Запиши** фонетичну транскрипцію цих слів. **Поміркуй**, чому, на твою думку, ці назви є запозиченими.

в'єтнамки

джинси

мюлі

спідниця-олівець

крокси

кюлоти

угі

еспадрильї

198 **Запиши** поданий уривок із казки фонетичною транскрипцією.

Гектор, Цуцик, неборака,
Став на лапки та й балака:
«Царю, страже наших прав!
Ковбаси я мав шматочок
Та й сховав її в куточок, —
Лис і тую в мене вкрав!»

Іван Франко «Лис Микита»

УРОКИ 43-44. ГОЛОСНІ НАГОЛОШЕНІ Й НЕНАГОЛОШЕНІ. Наголос в українській мові

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ наголос;
- ☐ ненаголошені голосні.

На зв'язку експертка

Ольга Дубчак, авторка книжки *«Чути українською»:*

«У правильному написанні голосних в українській мові важливу роль відіграє наголос.

Наголос — це вимова певного складу з більшою силою.

Відповідно, склад у слові, на який падає наголос, називають **наголошеним**, а решту складів — **ненаголошеними**».

У різних словах в українській мові наголос може падати на різні склади:

- на перший: *мІсто*;
- на другий: *любОв*;
- на третій: *молокО*;
- на четвертий: *перевезтИ*.

У деяких словах наголос **рухомий**: *учи́тель — учителі́, рі́чка — річки́.*

Зрідка є ви́падки, коли в одному слові **подвійний** наголос: *алфа́віт — алфаві́т, та́кож — тако́ж, зокре́ма — зокрема́.*

Перелік слів зі складним наголосом для вивчення теми

Кухня
1) кУрятина
2) кулінАрія
3) лАте
4) Оцет
5) нАчинка
6) фартУх
7) рЕшето
8) піалА

Дієслова
1) беремО
2) несемО
3) ідемО
4) ллємО
5) відвезтИ
6) віднестИ
7) принестИ
8) привезтИ

Тварини, рослини, риби
1) горошИна
2) осетЕр
3) павИч
4) кропивА
5) чорнОслив
6) Олень

Одиниці вимірювання
1) мілІметр
2) сантимЕтр
3) децимЕтр
4) кіломЕтр

Назви людей
1) дОнька
2) дочкА
3) вітчИм
4) пОдруга

Тіло
1) борОдавка
2) рОдимка
3) нІздря
4) слИна
5) спИна

Прикметники
1) тонкИй
2) новИй
3) мілкИй
4) дрібнИй
5) чарівнИй

На зв'язку експерт

1. Ненаголошений **[е]** має призвук **и**, тобто наближається до **[и]**: *весна — [ве^{и}сна́].*
2. Ненаголошений **[и]** має призвук **е**, тобто наближається до **[е]**: *весло — [ди^{е}ви^{е}на́].*
3. Ненаголошений **[о]** має призвук **у**, тобто наближається до **[у]**, якщо в наступному складі є наголошений **[у]** або **[і]**: *голубка — [го^{у}лу́бка], поріг — [по^{у}ріг].*

199 **Розсортуй** слова з довідки у відповідні колонки таблиці *(одне слово можна використати двічі).*

***Довідка**. Розклад, формат, косметика, фанат, зебра, нотатник, гаманець, пляшка, держава.*

У слові є звук [а́]	У слові є звук [а]	У слові є звук [е^{и}]	У слові є звук [е́]

200 **Підпиши** світлини, використовуючи слова з довідки. **Вигадай** коротку історію з ними, **прочитай** її своєму однокласнику чи своїй однокласниці, дотримуючись норм наголошування.

***Довідка.** Олень, осетер, павич, ніздря, спина, слина.*

1

2

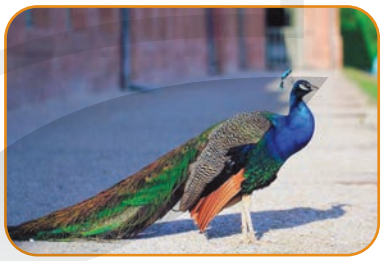

3

4

5

6

На зв'язку експертка

Дієслова, які закінчуються на ***-емо***, часто мають наголос на ***«о»***: *беремО, ідемО, ллємО,* **але** *засипАємо, замІшуємо, подаЄмо.*

201 **Вигадай** риму для запам'ятовування слів зі складним наголосом за зразком.

Зразок *КвартАл — портАл.*

Слова: дочк*А, дОнька, фартУх, Олень, кропивА.*

202 **Прочитай** уголос рецепт приготування страви, дотримуючись правил наголошування. **Запиши** свій рецепт улюбленої страви, використовуючи слова *рЕшето, піалА, фартУх, Оцет.* **Намалюй** етапи приготування.

Як приготувати пухкенькі оладки

Крок 1. Беремо 300 мілілітрів кефіру, виливаємо його в миску, додаємо чайну ложку соди.

Крок 2. Перемішуємо все протягом 3-4 хвилин, поки сода не розчиниться.

Крок 3. Додаємо трішки цукру й солі, перемішуємо.

Крок 4. Просіюємо 200 грамів борошна через решето. Поступово всипаємо його до суміші з кефіру.

Крок 5. Замішуємо тісто, щоб не було грудочок.

Крок 6. На гарячу сковорідку виливаємо дві ложки олії. Ложкою викладаємо тісто на сковорідку й смажимо до рум'яної скоринки.

Крок 7. Подаємо оладки зі сметаною, чорносливом або варенням.

На зв'язку експерт

Прикметники, які закінчуються на ***-ий***, часто мають наголос на ***«и»***: *новИй, тонкИй, дрібнИй, мілкИй.*

203 **Запиши** відеорецепт приготування улюбленої страви, використовуючи слова *беремО, додаємО, ллємО, тонкИй, мілімЕтр, принестИ.*

Зразок можеш переглянути тут:

204

Опиши пригоди чарівного оленя за планом. **Використай** щонайменше 5 слів зі складним наголосом зі списку.

1. Ранкова прогулянка лісом.
2. Зустріч з іншими оленями.
3. Таємна справа.

205 **Прочитай** речення вголос, дотримуючись правил наголошування.

1. У моєї вчительки є **донька**, яку звати Софія.
2. Вона моя **подруга**, хоча вчиться в іншому класі.
3. Софія дуже любить довго поспати, тому жартома мама називає її «**донька**-сонька».
4. Часто після школи ми **йдемо** в магазин і купуємо смаколики.
5. Софія любить цукерки з **чорносливом**, а я — з горішками або желейною **начинкою**.
6. Іноді після уроків ми дивимося **нові** відео про екзотичних тварин і птахів: Софія найбільше любить гепардів, а мій фаворит — **павич**.

УРОКИ 45-46. ПРАВОПИС НЕНАГОЛОШЕНИХ [Е] ТА [И] В КОРЕНЯХ СЛІВ

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ правопис ненаголошених голосних.

На зв'язку експерт

Ненаголошені голосні ***[е]*** чи ***[и]*** перевіряємо наголосом:
*кр**и**ве — кр**и́**во, с**е**стра — с**е́**стри, ч**и**сло — ч**и́**сла,*
*в**е**ликий — в**е́**лич, бл**и**щати — бл**и**ск, чергувати — ч**е́**рга.*

Щоб знати, яку букву писати **Е** чи **И** в ненаголошеному складі, треба змінити слово або дібрати до нього спільнокореневе так, щоб ненаголошений голосний склад став наголошеним.

Правопис іншомовних слів перевіряємо за допомогою орфографічного словника та запам'ятовуємо:

браузер, девайс, директор, депутат, інженер, інтернет, модератор, месенджер, реклама, сантиметр, спойлер, торент.

206 **Випиши** з поданих пар слів ті, які мають ненаголошені голосні [е], [и].

Веселий — весело, дивний — дивуватися, зелений — зелень, черга — чергування, гримнути — гриміти, прожити — життя.

207 **Перепиши** текст, вставляючи пропущені літери, **затранскрибуй** виділені слова. **Дай відповіді** на запитання після вправи.

1. Швидкість **ч..тання** може змінюватися в межах одного тексту. 2. Вона залежить від змісту та **м..ти ч..тання**. 3. Для **ш..рокого** дослідження та запам'ятовування тексту не потрібно поспішати. 4. **С..редній** темп підходить для **поп..реднього** ознайомлення. 5. Прискорене **ч..тання** необхідне для опанування **в..ликого** обсягу інформації.

1. Якщо перед тобою великий текст, то який тип читання ти обереш?
2. Із якою метою найкраще використати середній темп читання?
3. Проаналізуй свою техніку читання. Чи змінюється вона залежно від мети? Наведи приклади.
4. Якою корисною інформацією про читання можна доповнити цей текст?

208 **Добери** до поданих слів спільнокореневі або їхні форми, щоб ненаголошений голосний перевірити наголосом. **Запиши** за зразком.

Зразок *Весна́ — ве́сни.*

Стебло, село, ребро, перехитрити, оживати, озеленяти, величезний, дешевий, левиця, земний, весняний, темніти.

На зв'язку експерт

Запам'ятай, що в словах із буквосполученнями ***-ере-***, ***-еле-*** ми пишемо ***«е»***: мЕРЕживо, пЕРЕмога, зЕЛЕний, вЕЛЕтень.

209 **Запиши** слова, у яких є буквосполучення ***-ере-*** та ***-еле-***.

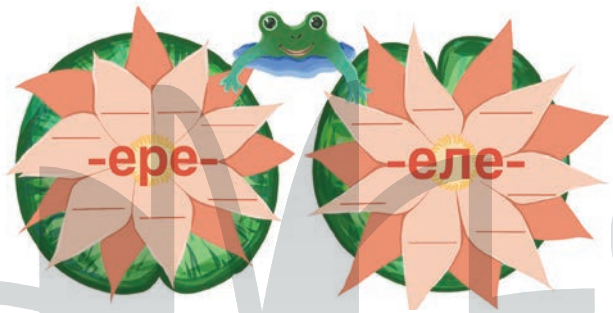

210 **Утвори** називний відмінок від слів у родовому. **Поміркуй**, яку закономірність можна простежити.

Півдня — ..., серпня — ..., вітру — ..., хлопця — ..., човна — ..., березня — ..., стержня — ... .

На зв'язку експерт

Запам'ятай "к**РИ**к**ЛИ**ве правило":

у словах із буквосполученнями ***-ри-, -ли-*** ми пишемо ***«и»***: *дРИжати, тРИвога, бЛИмати, зЛИва.*

211 **Запиши** слова, які починалися б із поданих буквосполучень. **Поясни** їхнє написання.

бри...	бли...
гри...	гли...
зри...	зли...
кри...	кли...
дри..	мли...
три...	сли...

УРОК 47. ЧЕРГУВАННЯ ГОЛОСНИХ

На зв'язку експертка

Ольга Дубчак, авторка книжки *«Чути українською»:*

«Перерахувати голосні звуки й дати їм характеристики — замало, варто знати, що вони ще й вступають між собою в певні стосунки, міняються, рухаються, коротше — у межах слова всіляко розважаються. Науковою мовою цей процес називається **чергування** — зміна одного звука на інший під час зміни слова».

Найпоширеніші чергування голосних в українській мові:

е — і	се-ме-ро — сім; се-ло — сіл	Голосні ***е, о*** у відкритому складі (який закінчується на голосний) чергуються з ***і*** в закритому складі (закінчується на приголосний).
о — і	во-ля — віль-ний; но-си-ти — ніс	

е — нуль звука (випадає)	*день — дня, пень — пня, серпень — серпня, груденb — грудня.*
е — о (після шиплячих)	*шести — шостий, женити — жонатий, вечеря — звечора.*

Чергування Е з И в коренях дієслів:

бер — бир	*беру — забира́ти*	Підказкою до цього чергування є поява буквосполучення **ИРА (ила, ина)**
дер — дир	*дерти — здира́ти*	
жер — жир	*жерти — пожира́ти*	
мер — мир	*вмерти — вмира́ти*	
тер — тир	*терти — витира́ти*	
пер — пир	*сперти — спира́ти*	
стел — стил	*стелити — застила́ти*	
клен — клин	*клену́ — проклина́ти*	

Чергування О з А в коренях дієслів:

мог — маг	*допомогти — допомага́ти*
лом — лам	*ломити — лама́ти*
кот — кат	*котити — ката́ти*
гон — ган	*гонити — ганя́ти*

212 **Добери** до поданих дієслів спільнокореневі, щоб відбулося чергування в коренях дієслів. **Запиши** пари.

Виберу, сперти, простерти, видерти, зжерти, померти, вистелити.

213 **Добери** до поданих слів спільнокореневі, щоб відбулося чергування голосних. **Запиши** пари.

[о] — **[а]** скочити, котити, допомогти;

[е] — **[и]** дерти, терти, заберу;

[е] — **[і]** гребти, заплести, занести;

[е] — **[о]** брести, нести, вести.

214 **Виправ** помилки в оголошеннях. **Опиши** ситуації, у яких такі оголошення будуть доречними. **Запиши** правильно.

215 **Випиши** з поданого тексту шість слів, у яких може відбуватися чергування голосних.

1. Талант — це тільки потенціал особи, який іще потрібно розкрити. 2. Абсолютний слух і вроджене чуття ритму не зроблять з людини чудового піаніста. 3. Тільки багаторічна регулярна практика допомагає досягти бажаного. 4. Щоб стати майстром в улюбленій справі, наполегливості тобі знадобиться вдвічі більше. 5. Що довше ти виконуєш роботу, то краще розумієш її необхідність.

Завдання

Намалюй до поданого тексту схематичне зображення шляху до майстерності, яке включає такі поняття: *талант, наполегливість, практика.*

УРОКИ 48-49. ЗВУК *[ґ]* І БУКВА *ґ*. Дзвінкі та глухі приголосні

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ звук **[ґ]** і буква **ґ**;
- ☐ дзвінкі приголосні;
- ☐ глухі приголосні.

На зв'язку експерт

Літеру **ґ** використовують в українській мові не надто часто.

Правил уживання букви **ґ** немає, тому варто запам'ятати набір слів:

аґрус, ґава, ґазда, ґаздиня, ґандж, ґанок, ґатунок, ґвалт, ґедзь, ґирлиґа, ґлей, ґніт (у лампі), *ґоґель-моґель, ґрати* (іменник), *ґречний, ґринджоли, ґрунт, ґудзик, ґуля, дзиґа, дзиґлик* тощо.

216 **Добери** слова з літерою *ґ*, урахувавши їхнє значення. **Запиши.**

Вада, хиба _____
палиця для пастухів _____
загуслий сік дерева _____
дитяча іграшка _____
засіб для застібання одягу _____
страва з яєчного жовтка _____
господар, хазяїн _____
широкі сани _____
чемний, ввічливий _____
стільчик _____

217 **Перепиши**, дописуючи літеру *г* або *ґ*.

Ан..ел, Є..ипет, ..ієна, ..атунок, а..ресія, ..речаний, ..оворити, ..едзь, ре..іон, дзи..а, про..авити, від..омін.

218 **Придумай** на́зви для свого ресторану, використовуючи слова *дзиґлик, ґринджоли, ґазда*. **Намалюй** логотип.

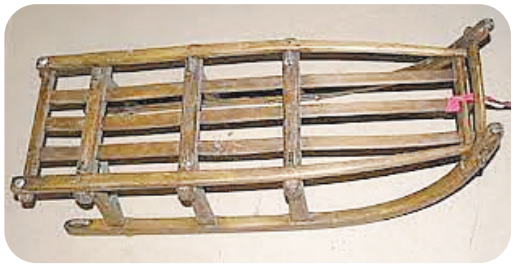

На зв'язку експерт

Коли ти вимовляєш приголосний звук, то використовуєш голос **(Г)** і шум **(Ш)**.

Якщо можеш вимовити слово пошепки і звучання не зміниться, це означає, що тобі був потрібен тільки **ШУМ**. Наприклад, слово **шапка**. Спробуй вимовити вголос і пошепки. Те саме, правда ж?

За допомогою ЛИШЕ ШУМУ утворюються ГЛУХІ приголосні. Їх можна легко запам'ятати за допомогою фраз:

КиЦя ХоЧе СПаТи у ШаФі

Глухі: **[к], [ц], [ц́], [х], [ч], [с], [с́], [п], [т], [т́], [ш], [ф].**

За допомогою ШУМУ та ГОЛОСУ (шум переважає) утворюються ДЗВІНКІ приголосні. Їх можна запам'ятати так:

БуДе ГоЖе ҐеДЗю у ДЖаЗі

Дзвінкі: **[б], [д], [д́], [г], [ж], [ґ], [дз͡], [дз́͡], [дж͡], [з], [з́].**

З-поміж дзвінких виокремлюють також приголосні звуки, у яких ГОЛОС переважає над ШУМОМ. Це СОНОРНІ.

Запам'ятай їх так:

МаЛиЙ ВоРоН

Сонорні: **[м], [л], [л́], [й], [в], [р], [р́], [н], [н́].**

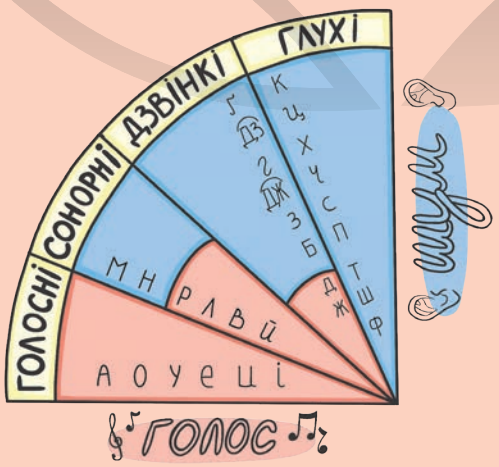

Зверни увагу!
Дзвінкі та глухі об'єднані в пари:
[ґ]—[к]
[дз͡]—[ц]
[г]—[х]
[дж͡]—[ч]
[з]—[с]
[б]—[п]
[д]—[т]
[ж]—[ш]

219 У поданих словах **заміни** дзвінкий приголосний на його глухий відповідник так, щоб утворилося нове слово. **Запиши** його.

Казка — _____, жабка — _____, бити — _____,
груба — _____, діло — _____, бік — _____, ґлей — _____.

220 **Підстав** у подані слова пропущені літери на позначення глухих звуків. **Перепиши**.

1. Дуже важливо вироби..и зви....у у..о..нюва..и в ..ебе, ..ого на....равді бажає.. . 2. Ми маємо бага..о обов'яз..ів, я..і нав'язані на..им о..о..енням. 3. Буває нелег..о розрізни..и своє бажання й ..уже. 4. Прагнення ін..и.. людей можу..ь відводи..и дале..о від на..ої мрії.

221 **Послухай** пісню української співачки Тіни Кароль «Україна — це ти» та **випиши** всі слова в три колонки.

Починаються із дзвінких	Починаються з глухих	Починаються із сонорних

222 **Запиши** слова з довідки парами так, щоб перші літери в них утворювали парні приголосні (дзвінкий — глухий).

Довідка. *Шишка, котик, човен, дитина, цінник, жолудь, холодець, джміль, тулуб, дзвінок, горобець, ґудзик.*

зуби	собака

223 **Прочитай** текст. **Виконай** завдання до нього.

Як придумати щось нове?

Наше мислення можна уявити як шосе, яким звично рухаються думки. Із цього шосе є з'їзди в провулки, і зазвичай ми минаємо їх на високій швидкості. Та якщо дозволити собі повернути, можна надати думкам несподіваного напрямку й придумати щось нове.

Креативність — корисна навичка в сучасному світі. Чимало завдань ми вже віддаємо комп'ютерам, а мислити нестандартно й добирати оригінальні розв'язки механізми не вміють, зате цього може навчитися людина.

1. Випиши з тексту 5 будь-яких слів, які починаються з сонорних.	
2. Випиши з тексту 5 будь-яких слів, у кожному з яких є щонайменше 2 дзвінкі звуки.	
3. Знайди в тексті 2 слова, у яких є 4 глухі звуки.	
4. Знайди в тексті 2 слова, усі приголосні в яких глухі.	
5. Знайди в тексті 2 слова, усі приголосні в яких є сонорними.	

УРОК 50. ВИМОВА ПРИГОЛОСНИХ У КОРЕНІ СЛОВА

На зв'язку експерт

Дзвінкі та глухі звуки в українській мові близькі за вимовою, тому утворюють пари:

б	**д**	**д′**	**г**	**ж**	**ґ**	**дз**	**дз′**	**дж**	**з**	**з′**
п	**т**	**т′**	**х**	**ш**	**к**	**ц**	**ц′**	**ч**	**с**	**с′**

Щоб з'ясувати, як ці пари утворюються, можеш спробувати покластися на свій слух. Вимов звук **[д]** пошепки. Що ти чуєш? Звук **[т]**. А якщо пошепки вимовиш **[з]**, то почуєш **[с]**.

У кінці слова дзвінкі приголосні в українській мові вимовляємо чітко: [ДУБ], [МОРО́З], [КАВКА́З].

Якщо всередині слова опиняються поруч два приголосні, то може виникати уподібнення одного звука до іншого.

Зазвичай це відбувається, коли глухий звук опиняється ПЕРЕД дзвінким:

вокзал [воґза́л], рюкзак [р′уґза́к], футбол [фудбо́л].

Деколи уподібнення відбувається в інших ви́падках. Запам'ятай їх:

легко [ле́хко], вогко [во́хко], нігті [н′і́хт′і], кігті [к′і́хт′і].

Щоб не помилитися в написанні, треба змінити слова так, щоб після сумнівного приголосного був голосний:

легко — легенько, нігті — ніготь, боротьба — боротися.

Інші слова, які важко або неможливо перевірити, потрібно запам'ятати:

анекдот, баскетбол, вокзал, вогко, зітхнути, мигтіти, натхнення, рюкзак, футбол.

224 **Підпиши** пари зображень так, щоб слова відрізнялися лише однією літерою. **Запиши** ці дві пари слів.

1

2

3

4

225 **Упиши** в подані слова пропущені букви, добираючи до них спільнокореневі або їхні форми, щоб після сумнівного приголосного з'явився голосний звук. **Запиши** за зразком.

Зразок *Косьба — косити.*

Ле..ко, про..ьба, ні..ті, боро..ьба, кі..ті, во..ко, дьо..тю.

226 **Добери** з довідки антоніми до поданих слів, **перепиши**, **встав** пропущені літери, **поясни** правопис приголосних.

Довідка. *Шви..кий, ду..чий, ле..кий, коро..ший, соло..кий, гла..кий, во..кий, рі..кий.*

сухий — _____ густий — _____

важкий — _____ довший — _____

гіркий — _____ волохатий — _____

повільний — _____ слабший — _____

227 **Підпиши**, які види спорту зображено на світлинах, **поясни** правопис слів, **затранскрибуй** їх.

Поясни своєму однокласникові чи своїй однокласниці назву будь-якого спорту, не вживаючи слів *бігати, м'яч, команда, змагання.*

Довідка. *Ган..бол, пейн..бол, бей..бол, фу..бол, баске..бол.*

1

2

3

4

5

228 **Придумай** і **запиши** короткі історії (5-7 речень) за світлинами, використовуючи подані слова.

Які звуки ми чуємо на місці виділених літер? **Поміркуй**, чому так відбувається.

Стокгольм, вокзал, рюкзак, легко.

Тбілісі, екзамен, боротьба, отже.

УРОКИ 51-53. ПРИГОЛОСНІ ТВЕРДІ Й М'ЯКІ. Позначення м'якості приголосних на письмі буквами *ь, і, є, ю, я*

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ тверді приголосні;
- ☐ м'які приголосні;
- ☐ напівпом'якшені приголосні.

На зв'язку експерт

М'ЯКИМИ називаємо приголосні, які звучать м'яко.

На письмі вони стоять перед ***і, я, ю, є, ь*** або іншим м'яким приголосним. Це такі звуки: **[д′], [с′], [з′], [л′], [ц′], [дз͡′], [р′], [н′], [т′].**

Запам'ятати можна так:

СиДиТь ЗЛиЙ НіНДЗя На уРоЦі.

Не мають м'яких пар приголосні:

ГУБНІ — *[б], [п], [в], [м], [ф],*
ШИПЛЯЧІ — *[ж], [ч], [ш], [дж͡],* а також *[г], [к], [х], [ґ].*

Ці приголосні можуть бути лише ***напівпом'якшеними*** (наполовину м'якими) перед **і, я, ю, є:**

[б'іг], [в'існи^{е}к], [обли́ч':а], [г'ілка].

Завжди м'яким є звук *[й]*.

229 **Добери** приклади до кожного ви́падку позначення м'якості приголосних на письмі. **Запиши** подані слова в зошит, розподіляючи в колонки.

м'який знак	і	я	ю	є

Сніг, п'ятьма, людина, рясний, діти, третє, залізний, вогонь, паляниця, переляк, трюмо, сьомий, ллєш, синє, лютий.

230 **Добери** до поданих слів пари, у яких тверді приголосні стають м'якими. **Запиши** за зразком.

Зразок *Сад — сядь, тин — тінь.*

Ліз, лан, лин, лук, класти, син, рис, галка.

231 **Прочитай** текст, **проаналізуй** інформацію на схемі та **виконай** завдання.

Радість — запорука твого здоров'я

1. Радість — це дуже важлива емоція в нашому житті. 2. Звертай увагу на ті події, котрі тебе тішать. 3. Так ти точніше визначиш свої цінності. 4. Цей процес дає життєву енергію. 5. Її ми можемо витрачати на безліч корисних справ. 6. Позитивні переживання — запорука твого здоров'я.

Завдання

1. Випиши з тексту 12 слів, у яких є м'які приголосні.
2. У назвах яких емоцій є м'які приголосні?
3. У яких двох назвах позитивних емоцій є напівпом'якшені приголосні?
4. У назві якої позитивної емоції є буква, що позначає 2 звуки?
5. У назвах яких негативних емоцій є буква «**я**», яка позначає один звук?
6. У назві яких позитивних емоцій є звук, який завжди м'який?
7. Доповни список емоцій. У яких твоїх словах є м'які звуки?

232 **Запиши** затранскрибовані слова. **Поясни**, як передається м'якість/напівпом'якшення в кожному слові:

[л′ісо́чок], [скл′аний], [м'іл′йа́рд], [л′уди́на], [вил′:еᶣш], [м'іс′ац′].

! ПІДСУМУЙМО

233 **Добери** приклади звуків до поданої схеми.

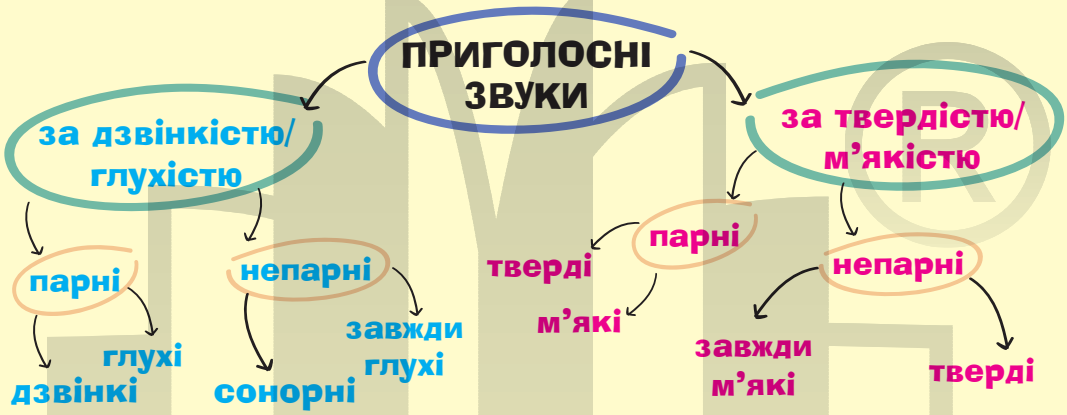

234 **Добери** приклади літерних позначень певних звуків.

Літерні позначення	Кількість	Приклади
1. Літери, які позначають голосні звуки.	*6*	
2. Сполучення двох літер на позначення одного звука.	*10*	
3. Літери, які позначають по два звуки.	*5*	
4. Сполучення трьох літер на позначення одного звука.	*1*	

235 **Запиши** замість пропусків різні букви, щоб від кожного слова утворилися 2–3 нові.

Зразок *Мило — мало, мело.*

ПРИГОЛОСНІ:

па..ка, гру..ка, ве..уть, по..аток, ма..ка, ду..ка

ГОЛОСНІ:

б..гатир, к..мпанія, м..рити, к..шка, п..л..ти, к..п..ти

236 **Добери** до поданих коренів приклади слів з чергуванням голосних. **Запиши** за зразком.

Зразок *Гонити — ганяти.*

ГОН — ГАН	**БЕР — БИР**
КОТ — КАТ	**ДЕР — ДИР**
ЛОМ — ЛАМ	**ЖЕР — ЖИР**
МОГ — МАГ	**МЕР — МИР**
ХОП — ХАП	**ТЕР — ТИР**

237 **Розподіли** подані слова в три колонки.

Кількість звуків і букв однакова	Букв більше, ніж звуків	Звуків більше, ніж букв

Читаю, сонячно, знання, п'ятеро, вітряний, людина, віддати, щедрий, чесність, золотий, сіллю, волосся.

238 **Розташуй** виділені слова з тексту в абетковому порядку. **Випиши** слова з пропущеними літерами, **заповни** пропуски буквами на позначення ненаголошених голосних.

1. Кожен з нас спілкується **щодня** з рідними, друзями, уч..т..лями, однокласниками. 2. Та чи вмієш ти не л..ше розмовляти, а й чути свого прият..ля чи співрозмовника? 3. **Насправді** слухає той, хто уважний, не переб..ває й намагається зрозуміти оповідача. 4. Тому не поспішай зуп..няти інших й утримуйся від **оцінювання**. 5. **Якщо** в розмові настала пауза, не спіши ділитися **думками**, постав зап..тання. 6. Саме так ти к..руєш розмовою, допомагаєш співрозмовникові інакше под..витися на власні думки.

Обговоріть зі старшими проблему спілкування: «Чи завжди вміння слухати є важливішим за вміння говорити?»

239 **Утвори** спільнокореневі слова від поданих. **Запиши** їх за зразком.

Зразок *Сніг/сніжний/підсніжник/сніговий/сніговик.*

Ґрунт, ґрати, аґрус, ґатунок, ґазда.

240 **Постав** наголос у виділених словах, враховуючи їхні значення. **Запиши** транскрипцію виділених слів.

1. Далека **дорога** — **дорога** сукня. 2. **Ніколи** відпочивати — **ніколи** не відпочивав. 3. Брудні **руки** — не подасть **руки**. 4. Зовнішні **зв'язки** — голосові **зв'язки**. 5. Старовинний **замок** — дверний **замок**. 6. **Приклад** до гвинтівки — математичний **приклад**.

241 **Випиши** з поданого тексту 20 слів, у яких немає м'яких і напівпом'якшених приголосних. **Розстав** їх в алфавітному порядку.

І що то була за чудесна, неймовірна будівля! Оточена височенним муром з величезною залізною **брамою**, вона вся диміла й **химерно** гула. А повітря навколо муру аж на кілометр просякло густими й **розкішними** пахощами рідкого шоколаду!

Двічі на день, ідучи до школи й повертаючись додому, малий Чарлі Бакет мусив проминати фабричну браму. І щоразу він дуже-дуже сповільнював крок, задирав носа й на повні груди вдихав цей неповторний шоколадний запах, що **огортав** його звідусіль.

Ох, як же йому подобався цей запах!

І як же він прагнув потрапити на фабрику й побачити, що ж там усередині... *(Роальд Дал «Чарлі і шоколадна фабрика»).*

1. До якого типу мовлення (опису, розповіді, роздуму) належить цей уривок? Відповідь обґрунтуйте.
2. Складіть 4 речення з виділеними словами.
3. Допишіть, що міг побачити всередині будівлі малий Чарлі.

ПІДСУМКОВИЙ ТЕСТ

1 варіант 2 варіант

УРОКИ 54-55. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 12-13. Письмовий переказ тексту з елементами опису

242 **Прослухай** текст, прочитаний учителем/учителькою або однокласником/однокласницею. **Виконай** завдання.

Казка про львівські комини

На кожному львівському будинкові є дах. А на кожному львівському даху височить цегляний комин. А над комином вже нічого нема, тільки небо. І буває воно різне — коли веселе, коли сумне. Тільки комин завше однаковий.

Комин поводиться так, мовби був не знати який старий. Виглядає на старого діда, який курить люльку. Сірий, похмурий, кам'яний… Викладений із прадавньої цегли, він височіє своїми гострими кутами аж до самих хмар похмурого львівського неба… Дим із нього валить подеколи густий-прегустий, а деколи такий, що ледве видно. Але не дай Боже вам назвати комин димарем. Він цього страшно не любить і може образитися.

А знаєте, що буває, коли комин образиться? О, він тоді перестає курити люльку і затримує дим у собі. Дим не має куди подітись і вертається до хати, стелиться по кімнатах, і всі в хаті одразу мусять затуляти носи, відчиняти вікна і кликати сажотруса.

Сажотруси, маючи справу з чорною сажею, у себе вдома надають перевагу всьому білому. Тому коли завітаєте до сажотруса, не дивуйтеся, що він вас зустріне в білому костюмі й у білій сорочці. І в хаті в нього все геть біле-біле, так що попервах самого сажотруса навіть важко розгледіти. Коли він у білому костюмі сидить на білому дивані й читає свою білу сажотрусячу газету, можете навіть не придивлятися, усе одно не побачите нічого.

Але коли вони йдуть трусити сажу, то вбираються в усе чорне. Кожен комин дуже любить, коли його чистять. Бо то так, ніби вам спину чухали. Комин тоді просто мліє від

щастя, він одразу перестає гніватися й починає поволі випускати дим. Але не весь одразу, а так потрохи, щоб не показати вам, як скоро він роздобрів, коли його почали чистити.

За Юрієм Винничуком

Завдання для переказу

1. Визнач, які типи мовлення поєднано в тексті (опис, розповідь, роздум).
2. Знайди опис комина, заповни таблицю в зошиті.

Характеристика комина	Прикметник, використаний у тексті
вік	старий
колір	
матеріал	
форма	
дим	

3. Добери до прикметників у таблиці синоніми, доповнюючи опис комина, запиши їх.
4. Запиши план до перших трьох абзаців тексту.
5. Дай відповіді на запитання до змісту.
6. Послухай текст удруге.
7. Використовуючи план та виписані слова, напиши письмовий переказ перших трьох абзаців тексту.

Завдання до змісту

1. Чому львівський комин схожий на «діда, який курить люльку»?
2. Поміркуйте, чому комин ображається, коли його називають димарем.
3. Що стається, коли комин образився?
4. Хто такі *сажотруси*?
5. Опишіть, який вигляд має сажотрус удома. Чому, на вашу думку, представники цієї професії так люблять білий колір?

ОРФОГРАФІЯ

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ м'який знак;
- ☐ м'які й напівпом'якшені звуки.

УРОКИ 56-57. ПРАВИЛА ВЖИВАННЯ М'ЯКОГО ЗНАКА

На зв'язку експерт

Пишемо **Ь** після літер*						
Н (**Н**ам)	**Т** (**Т**реба)	**Д** (**Д**обре)	**З** (**З**апам'ятати)	**Ц** (**Ц**і)	**С** (**С**ім)	**Л** (**Л**ітер)
лінь	суть	мідь	мазь	міць	вісь	біль

* ці літери можна запам'ятати за двома мнемофразами:

Нам Треба Добре Запам'ятати Ці Сім Літер,

або

Де Ти З'їСи Ці ЛиНи.

Після **р** НЕ ставимо **ь**:

лікарʲ, воротарʲ, Харʲків, тюрʲма, царʲ, чотирʲма

243 **Перепиши**, **встав** пропущені літери, **розсортуй** слова в таблицю.

Довідка. *Чест.., близ..ко, с..огодні, ган..ба, ґедз.., заєц.., біл..ший, їдал..ня, сяд.., вуз..кий, рибал..ство, ковал.., палец.. .*

Пишемо **Ь** після літер						
Н (**Н**ам)	**Т** (**Т**реба)	**Д** (**Д**обре)	**З** (**З**апам'ятати)	**Ц** (**Ц**і)	**С** (**С**ім)	**Л** (**Л**ітер)

244 Із поданих зображень етикеток **випиши** слова з м'яким знаком та іншими орфограмами, які тобі відомі. Правопис яких слів ти можеш пояснити за правилами?

1)

УКР **МАСЛО СОЛОДКОВЕРШКОВЕ «СЕЛЯНСЬКЕ»**

Склад продукту: натуральні пастеризовані вершки.
Поживна (харчова) **цінність** на 100 г продукту:
жири — 72,5 г, білки — 0,8 г, вуглеводи — 1,3 г.

Калорійність (енергетична цінність) на 100 г продукту: 661 ккал.

Придатність: зберігати не більше ніж 35 діб.
Рекомендована вологість для зберігання: не більше ніж 80 %.

72,5 % жиру
ДСТУ 4399:2005

Виробник: м. Тульчин, Тульчинський район, Вінницька область.

2)

СИР «КОРОЛІВСЬКИЙ»

Продукт не містить ГМО

Жирність 27 %

Склад: сіль, молоко, кальцій, натуральний барвник.
Калорійність: 352 ккал.
Харчова цінність на 100 г: білки — 26 г, вуглеводи — 12 г, жири — 27 г.

Виробник: м. Ізмаїл, Ізмаїльський район, Одеська область.

245 **Досліди**, які слова з м'яким знаком найчастіше трапляються на написах навколо тебе. Для цього **виконай** завдання, обравши один із об'єктів:

а) оголошення; б) етикетки продуктів;
в) текст реклами; г) меню.

1. Випиши слова з **ь**, які вдалося знайти. Скільки їх?
2. Після яких літер найчастіше стоїть **ь**?
3. Що означають слова, у яких є **ь**?

На зв'язку експерт

Називний відмінок *(хто? що?)*	**Давальний відмінок** *(кому? чому?)*
НЬК: вишен**ьк**а	**НЬЦ:** вишен**ьц**і
НК: стежи**нк**а	**НЦ:** стежи**нц**і
ЛЬК: ля**льк**а	**ЛЬЦ:** ля**льц**і
ЛК: весе**лк**а	**ЛЦ:** весе**лц**і

246 **Постав** слова в називному та давальному відмінках. **Запиши** їх парами, вставляючи пропущені букви.

Зверни увагу! Дуже важливо правильно відновити називний відмінок слова.

Називний відмінок *(хто? що?)*	**Давальний відмінок** *(кому? чому?)*
вишенька	вишеньці
вишня	вишні

Називний відмінок	**Давальний відмінок**
	долон..ці
долоня	
черешен..ка	
	череш..ні
хатин..ка	
	скрин..ці
скриня	
дон..ка	
	матін..ці
	нян..ці

247 Від поданих слів **утвори** давальний відмінок. **Запиши** за зразком.

Зразок *Звістка* (хто? що?) — *звістці* (кому? чому?).

Тітонька, тітка, тюлька, доленька, полька, учителька, сторінка, долинка, тарілка, веселка, річка, кулька, жменька, вишенька, хвилинка, дитинка, сопілка.

На зв'язку експерт

ль/л + ськ	= **льськ** (Мелітопо**ль** = мелітопо**льськ**ий; Ізмаї**л** = ізмаї**льськ**ий)
нь/н + ськ	= **нськ** (Ума**нь** = ума**нськ**ий; Святоши**н** = святоши**нськ**ий)

248 Від поданих назв міст і територій **утвори** прикметники із суфіксом ***-ськ-***. **Поясни** написання. **Запиши** за зразком.

Зразок *Умань — у́ма**нськ**ий.*

Пóзнань, Овідіóполь, Волúнь, Ірпíнь, Мелітóполь, Батýрин, Березáнь, Білопíлля, Кабýл, Борúспіль, Гнівань, Гуляйпóле.

249 **Обери** одну географічну назву зі списку у вправі 248. **Знайди** в інтернеті три цікаві факти, пов'язані з цим місцем, і **розкажи** однокласникові/однокласниці.

250 **Поєднай** іменники за зразком. **Поясни** правопис слів.

Зразок *Старшина + звання = старши**нськ**е звання.*

Учитель + стіл; **гуцул + сир;**

ангел + характер; **генерал + мундир;**

гетьман + булава; **велетень + руки;**

пан + вулиця; **кінь + грива.**

Правило пончика:

після Н перед Ч, Ш НЕ пишемо Ь, як у слові пончик.

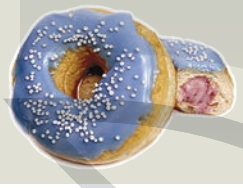

і**нш**ий	кам**інч**ик
ме**нш**ий	рем**інч**ик
то**нш**ий	пром**інч**ик

251 **Перемалюй** макет сторінки інтернет-магазину, змінюючи назви всіх товарів на зменшено-пестливі аналоги за поданим зразком. **Поясни** правопис утворених слів.

Зразок

Великий синій гребінь.

Величенький синенький гребінчик.

ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИН ЗМЕНШЕНИХ ТОВАРІВ

Каблучка зі смарагдом (коштовний камінь) —

Широкий шкіряний ремінець із металевою пряжкою на кінці —

Жовта парасоля «Промінь» —

Зелений стиглий кавун «Красень» —

На зв’язку експерт

одеський празький козацький	**ськ, зьк, цьк ЗАВЖДИ пишемо з м’яким знаком, окрім кількох слів.** **Запам’ятай:** боязкий, в’язкий, ковзкий, різкий, плаский.

252 **Перепиши** текст. **Устав** пропущені літери, **поясни** правопис слів.

(1) Наша планета всипана **велетен..с..кими** вулканами. (2) Вони діють як портали, через які Земля викидає енергію. (3) Це своєрідні горбики **плас..кої** або гострої форми з пологими або **різ..кими** схилами. (4) Вони вивергають лаву — суміш **гірс..ких** порід і газів. (5) Це відбувається тоді, коли магма виходить на поверхню Землі. (6) У вулканів дуже **в'яз..ка**, густа лава. (7) Після того, як вона застигає, утворюється **ковз..ке** покриття. (8) Найвідомішими є **американ..с..кі**, **мексикан..с..кі**, **індонезійс..кі** вулкани.

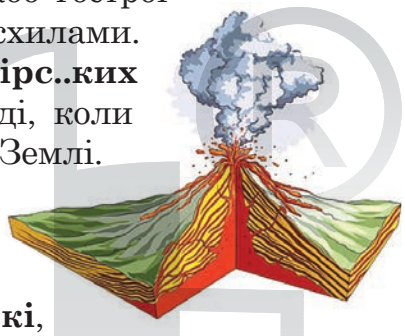

Підготуй проєкт про один із відомих вулканів. Оформ його у вигляді презентації, використовуючи виділені слова з тексту.

253 **Допоможи** бідному Мемасику правильно записати слова. **Запиши** їх. **Поясни** орфограми.

ХАТИН..ЦІ СКЛЯН..ЦІ КОЗАЦ..КИЙ
БОРОТ..БІ ВІЛ..НИЙ

ЖМЕН..ЦІ МАС..ЦІ КИТАЙС..КИЙ

На зв'язку експерт

У ДІЄСЛОВАХ	
ТЬСЯ — ЗАВЖДИ З Ь	**ШСЯ — ЗАВЖДИ БЕЗ Ь**
сміє**ться** коле**ться**	сміє**шся** коле**шся**

254 **Утвори** за поданим зразком форми дієслів: *вибратися — вибереться — виберешся*. **Запиши** пари.

Піклуватися, гратися, грітися, дивитися, обізватися, ділитися.

На зв'язку експерт

ьо, йо

йо: [й] + [о]	**ьо: дь+о, ль+о, нь+о, ть+о рь+о, ць+о, сь+о**
1) його, йод, Йосип; 2) гайок, район; 3) мільйон, бульйон	бадьорий, льон, кольоровий, осіннього, синього, шістьох, трьох, забрьоханий, лицьовий, сьогодні

255 **Подивись** на приклади слів з *йо* та *ьо* в таблиці, що подана вище. **Перепиши**, **поміркуй**, у яких ви́падках ми пишемо ці буквосполучення. **Поясни** значення слова «забрьоханий».

256 **Перепиши**, вставляючи пропущені ***ьо*** або ***йо***.

1. С..годнішн..ї роботи на завтра не відкладай.
2. День с..годнішній молодший від учорашн..го.
3. Спритний і під л..дом не прохолоне.
4. Зна..ма робота сама по собі робиться.
5. За одного письменного тр..х неписьменних дають.
6. У н..го правда на язиці й душа на долоні.

Поясни значення одного з поданих прислів'їв. Наведи приклад ситуації, у якій воно буде доречним. Обговори цей приклад з однокласниками.

На зв'язку експерт

ІНШОМОВНІ СЛОВА

ьо, йо

Після Д, Т, З, Л, Н перед Я, Ю, Є, ЙО	
я	мі**ль**ярд, бі**ль**ярд
ю	**Нь**ю-Йорк, **Нь**ютон
є	ате**ль**є, ві**ньє**тка
йо	бу**ль**йон, меда**ль**йон

257 **Добери** з довідки слова, які відповідають визначенням. **Запиши** їх. **Устав**, де потрібно, м'який знак.

1. Ювелірний виріб у формі круглого плоского футляра.
2. Вузька річкова долина, глибоко врізана в землю.
3. Чистий відвар з м'яса без овочів і приправ.
4. Назва числа 1 000 000 і його цифрового позначення.
5. Дивний, недоладний або нісенітний ви́падок, подія.
6. Майстерня маляра, скульптора, фотографа.

Довідка. *Бул..йон, медал..йон, кур..йоз, кан..йон, ател..є, міл..йон.*

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ апостроф;
- ☐ правила вживання апострофа.

УРОКИ 58-59. ПРАВИЛА ВЖИВАННЯ АПОСТРОФА

На зв'язку експерт

Апостроф — це знак, яким позначаємо на письмі роздільну вимову слова.

Правило талант-шоу

Щоб знайти слово, у якому треба ставити апостроф, «збери» три «**так**» (так само, як на відомих телевізійних шоу).

ТАК №1. Знайди одну з цих літер: ***м, в, п, б, ф, р*** (запам'ятати можна так: ***мавпа Буфер***).

ТАК №2. Після літер ***м, в, п, б, ф, р*** знайди ***я, ю, є, ї.***

ТАК №3. Перед літерами ***м, в, п, б, ф, р*** знайди літеру на позначення **голосного** або ***р***. Нас також влаштує, якщо там не буде нічого (початок слова). Це автоматичне «ТАК».

Зібрав/зібрала три «ТАК»? Став апостроф.

Приклад. *Сім_я:*

так №1 — це літера ***м***;

так №2 — це літера ***я*** після ***м***;

так №3 — це літера на позначення **голосного *і*** перед ***м***.

Отже, апостроф пишемо — *сім'я.*

Приклад. *Цв_ях:*

так №1 — це літера ***в***;

так №2 — це літера ***я*** після ***в***;

так №3 — на жаль, перед ***в*** немає ні літери на позначення **голосного**, ні ***р***.

Отже, апостроф НЕ пишемо — *цвях.*

258 **Прочитай** добірку фактів про Гаррі Поттера, **знайди** слова з апострофом. **Поясни** їхнє написання за правилом талант-шоу.

1 Найкращим фільмом «поттеріани» назвали частину «Гаррі Поттер та в'язень Азкабану».

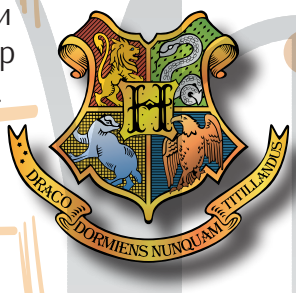

2 На лондонському вокзалі встановили табличку, що вказує на платформу номер дев'ять і три четверті, через яку Гаррі Поттер потрапляв на чарівну колію.

3 Щоб зрозуміти п'ятий фільм про Поттера повністю, треба обов'язково прочитати книжку, адже саме в ній збережені всі найцікавіші деталі.

4 Нещодавно стало відомо, що львів'янка виготовляє чарівні палички в стилі Гаррі Поттера.

5 Улюбленим епізодом глядачів із першої частини поттеріани є похід Гаррі на чарівний базар, де перед святом хлопець придбав сову, паличку, олов'яний казанець та інше знаряддя.

1. Знайдіть факт, який безпосередньо не пов'язаний із фільмом про Гаррі Поттера. Свою відповідь поясніть.
2. Організуйте мініопитування з-поміж однокласників та однокласниць, заповніть таблицю (вкажіть кількість осіб). Обговоріть результати в класі.

Дивилися **лише** фільм про Гаррі Поттера	Читали **лише** книжку про Гаррі Поттера	І дивилися фільм, і читали книжку	НЕ дивилися й НЕ читали

259 **Уяви**, що ти відкриваєш власне кафе. **Створи** меню щонайменше з 10 позицій, використовуючи слова з довідки.

Довідка. *Моркв_яний, трав_яний, духм_яний, горохв_яний, медв_яний, підрум_янений, перекип_ячений, м_ятний, прив_лений, св_ятковий.*

260 **Випиши** слова без апострофа (їх є 10).

Зобов..язання, дерев..яний, рум..яний, мавп..ячий, коров..ячий, дзв..якати, обов..язок, брукв..яний, в..язень, розм..якшити, відв..язати, медв..яний, торф..яний, моркв..яний, черв..як, верф..яний, дріб..язковий, міжбрів..я, присв..ячений, духм..яний, достопам..ятний, надвечір..я, різьб..ярство, возз..єднання, реп..ях, поцв..яхований, знічев..я, пам..ятка, потьм..яніти.

На зв'язку експерт

Пам'ятай, що апостроф ставимо, тільки якщо вимова є роздільною. **Порівняй:**

пі**р**'я	бу**р**я
бу**р**'ян	бу**р**як

261 Скориставшись правилом талант-шоу, **запиши** подані слова правильно.

Порада. На місці кожного «так» став над літерою плюс (+), а на місці «ні» — мінус (–).

Пам..ятка, черв..як, матір..ю, дерев..яний, міжбрів..я, духм..яний, різдв..яний, під..йом, олов..яний, об..єктив, кров..яний, жаб..ячий.

На зв'язку експерт

Правило кота Лук'яна

У слові ***Лук'ян*** і похідних завжди пишемо апостроф: ***Лук'янчук***, ***Лук'яненко***, ***Лук'янович*** тощо.

262 **Розсортуй** слова іншомовного походження з довідки в три колонки. **Запиши** їх.

В іншомовних словах перед *я, ю, є, ї*		
пишемо **ь**	пишемо '	НЕ пишемо '

Довідка. *Рюкзак, мюслі, миш'як, лосьйон, каньйон, ф'южн, манікюр, кур'єр, пюре,* ***компаньйон****, інтерв'ю, гравюра, шампіньйон, кеш'ю,* ***бар'єр****, п'єса, кольє, нюанс, пюпітр, тюбик, бюро, об'єктив, ательє, павільйон, медальйон, міньйон, прем'єра,* ***курйоз****.*

1. Якою темою можна об'єднати подані слова?

1) мюслі, пюре, шампіньйон; 2) рюкзак, манікюр, кольє; 3) гравюра, пюпітр, п'єса.

2. Запиши визначення виділених слів, добери до них синоніми.
3. Створи зі слів із довідки якнайдовший ланцюжок, поєднуючи їх за принципом «остання літера слова має бути першою літерою наступного»: *пюпітр — рюкзак — компаньйон…*

На зв'язку експерт

Після префіксів і коренів, які закінчуються на твердий приголосний, перед **я, ю, є, ї** ставимо апостроф: *від'єднати, з'їдений, дит'ясла (дитячі ясла).*

263 **Утвори** нові слова, розкриваючи дужки. **Запиши** їх. **Ураховуй** правила правопису апострофа.

Без (-якірний, -ідейний, -язикий);
від (-ємний, -їстися, -окремити);
під (-єднати, -йомник, -юджувати);
роз (-учити, -охотити, -їжджати);
між (-ярусний, -урядовий, -ювілейний);
об (-бігти, -єднати, -явитися).

264 **Придумай** усі можливі комбінації з поданих фрагментів, щоб утворилися слова з апострофом. **Запиши** їх.

об	**єдн**	увач
від	**їзд**	ити
під		ати
без	**язик**	ий

265 **Заповни** таблицю словами з довідки.

	Правило	Приклади
1.	Після ***б, п, в, м, ф*** перед ***я, ю, є, ї,*** якщо є роздільна вимова:	
2.	Після ***р*** у кінці складу перед ***я, ю, є, ї***:	
3.	Після префіксів, які закінчуються на приголосний, перед ***я, ю, є, ї***:	
4.	У складних словах, перша частина яких закінчується на приголосний, а друга починається на ***я, ю, є, ї***:	
5.	Після ***к*** лише в слові ***Лук'ян*** та похідних від нього:	
6.	Скорочені компоненти прізвищ та імен ***д*** та ***О***, запозичених з інших мов:	

Довідка. *Лук'ян, пір'їна, Мін'юст (Міністерство юстиції), під'їсти, Лук'янівка, п'явка, перед'ювілейний, дит'ясла (дитячі ясла), бур'ян, знічев'я, трьох'ярусний, матір'ю, від'ємний, Заполяр'я, Лук'яненко, пам'ятка, в'юнкий, Лук'янчук, д'Артаньян, О'Кéйсі, О'Кóннор.*

266 **Прочитай** шість фактів про планету Земля. **Випиши** виділені слова, вставляючи пропущені літери або знак апострофа, де потрібно. **Поясни** написання.

Перекажи наведені факти, доповнюючи їх новими.

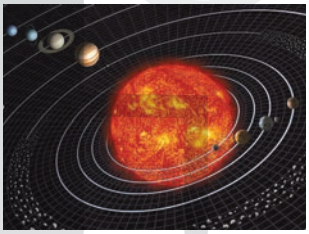

1. **З..мля** — **п..ята** за розміром планета Сонячної **с..стеми**.
2. **З..мля** — найбільша з чотирьох **кам..янистих** планет.
3. **Наймен..ша** планета — Меркурій, а **найбіл..ша** — Юпітер.
4. Юпітер в **одинадцят..** разів більший, ніж **З..мля**, проте все одно дуже **мален..кий** порівняно з Сонцем.
5. **Ус..редині** Сонця вмістилося б понад **міл..йон** таких планет, як **З..мля**.
6. Сонце може видаватися **в..л..тен..с..ким**, але насправді це **нев..лика** зірка, якщо порівнювати з **ін..шими** в нашій Галактиці.

УРОК 60. СКЛАД. ПРАВИЛА ПЕРЕНЕСЕННЯ СЛІВ ІЗ РЯДКА В РЯДОК

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ склад;
- ☐ правила перенесення слів із рядка в рядок.

На зв'язку експерт

Склад — це один або кілька звуків, які вимовляємо одним поштовхом повітря.

У слові стільки ж складів, скільки голосних: ***кі*ло*ме́*тр** (3 голосні, 3 склади), ***о́*ко** (2 голосні, 2 склади).

Склади бувають **відкриті** (закінчуються на голосний: *ко-ло*) та **закриті** (закінчуються на приголосний: *день*).

267 **Випиши** з поданого тексту 5 двоскладових, 5 трискладових, 2 чотирискладових слова.

Ішли собі десь Розум і Щастя та й засперечались. Розум каже, що він сильніший, а Щастя — що воно. Сперечались вони, сперечались та й розійшлись. Щастя пішло в ліс, а Розум знайшов одного хлопчика й уліз йому в голову. От віддає батько того хлопчика в шевці. Побув син у шевцях із тиждень — уже всього й навчився... *(Укр. нар. казка).*

268 **Додай** у табличку по 5 прикладів із попередньої вправи.

Слова з усіма відкритими складами	Слова з усіма закритими складами	Слова з відкритими та закритими складами

269 **Прочитай** вірш. **З'ясуй**, які правила перенесення в ньому є, а яких не вистачає (дивись коментарі експерта на с. 152). **Поділи** виділені слова для переносу, **запиши** їх.

Зразок *По-діл.*

Для переносу слів **завжди**
Потрібен поділ на склади.
Як склад з **одної** букви лиш,
Не перенось його, облиш.
Передню букву пам'ятай,
Від кореня не відривай!
Дж, дз не **розривають**,
Як злиті звуки позначають.
Подвійних приголосних збіг —
Ти можеш розірвати їх.
У переносі **вільний** час
З'явився навіть, бо щораз,
Хто добре правила ці знає,
Тепер йому **допомагає**.

Грицько Бойко

270 **Випиши** слова, які не можна розривати при переносі.

Отвір, ясно, дзвін, олія, приступ, пункт, вигляд, день, буджу, юний, синій, радіо, весна, міць, гайок, зразок, зняв.

У виписаних словах підкресли третю від початку літеру й прочитаєш назву одного з міст України.

На зв'язку експерт

ПРАВИЛА ПЕРЕНЕСЕННЯ СЛІВ ІЗ РЯДКА В РЯДОК

Загальний принцип: переносимо слова за складами. **ка[1]-пу[2]-чи[3]-но[4]**	
1) одну літеру не залишаємо в попередньому рядку, не переносимо в наступний	*олі-вець* (а не *о-лівець*)
2) не розриваємо сполучення букв **дж, дз**, які позначають один звук	*ґу-**дз**ик* (а не *ґуд-зик*)
3) не розриваємо сполучення букв **йо, ьо**	*сер-**йо**зний* (а не *серй-озний*)
4) **апостроф**, **м'який знак**, **й** не відриваємо від попередньої літери	*Лук'-ян* (а не *Лук-'ян*) *слизь-ко* (а не *слиз-ько*) *стій-кий* (а не *сті-йкий*)
5) приголосний від кореня та від односкладового префікса не відриваємо	*ви-правдання* (а не *вип-равдання*) *над-мірний* (а не *на-дмірний*)
6) при збігу приголосних переносимо другу літеру	*закон-ний* (а не *зако-нний*), але *жи-ття* або *жит-тя* (подовження)
7) не розриваємо абревіатури	НАТО, а не НА-ТО
8) не відриваємо ініціали від прізвищ	*І.Я. Франко,* але *Іван/Франко*
9) не відриваємо скорочені назви мір від цифр	*2021 р.* (а не *2021/р.*)

УРОК 61. МИЛОЗВУЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. Правила милозвучності (чергування *у – в, і – й, з – із – зі*)

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ милозвучність;
- ☐ правила милозвучності;
- ☐ чергування *у – в*;
- ☐ чергування *і – й*;
- ☐ чергування *з – із – зі*.

На зв'язку експерт

Ольга Дубчак, авторка книжки *«Чути українською»:*

«Попри те що конкурсу з милозвучності мов ніколи не було, самої милозвучності мов ніхто не скасовував. Українська взагалі страшенно не любить скупчення приголосних, засилля шиплячих чи свистячих та й багато голосних поряд теж не шанує. Тому в ній є чергування голосних із приголосними, які називаються правилами милозвучності».

Найпоширеніші чергування голосних і приголосних в українській мові

1.	приголосний	**у/і**	приголосний	1. Десь **у** кіно; п'ятикласник **і** кіт. 2. Прийшли, **у** кафе порожньо. **І** день, **і** ніч читаю. 3. Вистава **у** Львові. 4. Змія **і** жаба; бабак **і** єнот.
2.	; : — .	**у/і**	приголосний	
3.		**у**	в, ф, льв, хв, св, дв, тв, цв	
4.	я, ю, є, ї, й	**і**	я, ю, є, ї, й	
1.	голосний	**в/й**	голосний	1. Озеро **в** об'єктиві; кава **й** омлет. 2. Прийшли, **в** аквапарку весело. 3. Іду **в** кафе; пірнув **в** океан; сказала **й** пішла.
2.	, : — .	**в/й**	голосний	
3.	голосний	**в/й**	приголосний	

Щоб запам'ятати буквосполучення, перед якими завжди ставимо **у**, пропонуємо вивчити таку підказку:

ЛЬВівський Філософ ХВалився СВоїми ДВома Виданнями ТВору «ЦВіт».

271 **Перепиши**, постав ***у*** або ***в*** відповідно до правила. **Поясни** свій вибір.

1) … нас холодно;
2) зайшли … дім;
3) … Одесі тепло;
4) купався … озері;
5) спитати … вчителя;
6) зайти … вагон;
7) … сфері науки;
8) майно … оренді;
9) живу … Умані;
10) поклала … мішок;
11) жила … Києві;
12) найсильніший … команді.

272 **Вигадай** і **запиши** розповідь про мандрівку кота Лук'яна. **Опиши** його маршрут, використовуючи щонайменше п'ять прикладів із світлини та дотримуючись правил милозвучності.

У Відні

У Фастові

У ЛьВові

У ЗВичайному селі

У ДВох подруг

У СВітлій кімнаті

У ТВоїй хаті

У ХВорого товариша

273 **Знайди** помилки правил милозвучності, **відредагуй, перепиши.**

Жоржини і айстри, удень і вночі, пішов й запитав, піца і сік, сосна й ялинка, смачно і корисно, смішний й сумний, грає й співає, гай і долина, оце і все, моя і твоя, Ольга і Андрій.

На зв'язку експерт

1.	голосний або приголосний	**із**	з, ц, с, ж, ч, ш	*1) Вироби із шишок;*
2.	приголосний	**із**	приголосний	*2) заміс із тіста; босоніж із двору;*
3.	голосний або приголосний	**зі**	з, с, ш + приголосний	*3) зі **шк**оли;* *4) зі **стр**іхи.*

В інших вйпадках використовуємо прийменник ***з***: *диктант з української мови; вона з друзями відвідала Київ.*

274 **Перепиши**, **постав** **з/зі/із** відповідно до правила.

Виготовлено … золота, вінок … хвої, вони … шкури вилазили, зшито … цупкої тканини, скочив … човна, вона … зброєю в руках, впала … стола, у зв'язку … загрозою, згідно … законом, чай … цукром, говорити … учителем, вийшли … оранжереї.

275 **Прочитай** текст, **випиши** сполучення слів, у яких порушено принципи милозвучності української мови. **Виправ** помилки.

Українець побудував «дім майбутнього»

Валерій Самойлов **зі** Ужгорода побудував «дім майбутнього» — енергоефективний будинок **в** формі напівсфери. Чоловік хотів зробити оригінальний дизайн. Окрім цього, він прагнув, щоб будівля була енергоощадною **і** недорогою. Ідею створення купольного будинку ужгородець запозичив **у** американського винахідника Фуллера. **В** Штатах такі будівлі є звичною справою вже понад десятиліття.

В Україні ця технологія є новою. Валерій збирав інформацію крихтами **в** інтернеті **і** радився **з** своїми однодумцями на спеціальному форумі. Багато нюансів додумував сам **і** не боявся експериментувати.

Дивобудинок Валерія поки єдиний **в** Ужгороді. Спочатку сусідів дивувала незвичайна споруда, але **із** часом вони звикли. Економний будинок усе більше подобається жителям Закарпаття, тепер Валерій створює такі на замовлення.

1. Поміркуйте, які ще засоби енергоощадності вам відомі.
2. Поцікавтеся в старших, які способи економії енергії вони знають.
3. Створіть й оформіть пам'ятку з п'яти рекомендацій про те, як бути заощадливим у використанні води та електроенергії.

УРОК 62. СПРОЩЕННЯ В ГРУПАХ ПРИГОЛОСНИХ

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ спрощення в групах приголосних.

На зв'язку експерт

Загальний принцип:

пр. ~~пр.~~ пр.[1]

1 – літери на позначення приголосних звуків.

Звукосполучення	Приклади
Основні ви́падки	
ждн — жн	*ти**ждень — тижневий***
здн — зн	*про**їзд — проїзний***
стл — сл	*ща**стя — щасливий***
стн — сн	*обла**сть — обласний***

Запам'ятай винятки! *Хвастливий, кістлявий, пестливий, зап'ястний, випускний, пропускний, шістнадцять, шістдесят, шістсот, вискнути, тоскно, скніти, скнара.*

276 Від поданих іменників **утвори** прикметники з суфіксом **-н-**. **Поясни**, як відбувається спрощення. **Знайди** 2 слова, у яких спрощення не відбувається. **Запиши** за зразком.

Зразок *Ти**ждень — тижневий,* спрощення **ждн — жн**.*

Совість, якість, радість, виїзд, заздрість, зап'ястя, пристрасть, область, користь, випуск, захист, кількість, швидкість, перехрестя, честь.

Перепиши речення, доповнюючи їх.

1. Математика важлива навіть у мові, тому ти мусиш знати, що вісім плюс вісім дорівнює ___СТН_____.

16

2. Любиш рибу? Щоправда, не дуже зручно її їсти, коли має забагато кісток, тобто коли вона є _____СТЛ_____.	
3. Олег поїхав на змагання й травмував зап'ястя. Лікар порадив йому використовувати _____СТН_____ бандаж.	
4. Після закінчення школи на все учнівство чекає весела _____СКН_____ вечірка.	

277 **Добери** з довідки та **запиши** приклади до спрощення таких груп приголосних:

стн – сн	здн – зн	ждн – жн	стл – сл

_____

Довідка. *Якість — якісний, виїзд — виїзний, користь — корисливий, тиждень — тижня, захист — захисний, масло — масний, перстень — персня, чистити — очисний, цілість — цілісний, об'їзд — об'їзний.*

278 **Заміни** виділені слова прикметниками. **Перепиши,** ураховуючи правила спрощення приголосних.

Зразок *Документ для проїзду — проїзний документ.*

Канікули **на тиждень**, день **радості**, вчинок **з доблестю**, голос **із жалістю**, прийом **для захисту**, лікування **з користю**, поведінка **з лестощами**, промова **з пристрастю**.

На зв'язку експерт

Зверни увагу!

Спрощення також **НЕ** відбувається **в іншомовних словах:** *баластний, контрастний, компостний, протестний, аванпостний, форпостний.*

279 **Перепиши**, уставляючи, де потрібно, пропущені літери в подані слова. Винятки **підкресли** (їх є 6).

Шіс..сот, швидкіс..ний, форпос..ний, компос..ний, улес..ливий, віс..ник, виїз..ний, капос..ний, шіс..десят, чес..ний, кіс..лявий, ціліс..ний, випус..ний.

280 **Добери** з довідки визначення до поданих слів. **Запиши** слова та визначення. **Устав**, де потрібно, пропущені літери.

1. Балас..ний. 2. Компос..ний. 3. Аванпос..ний. 4. Капос..ний. 5. Контрас..ний.

Довідка

Визначення 1.
розміщений на передній позиції на певній ділянці фронту;

Визначення 2.
утворений з органічного добрива, що складається із суміші землі, торфу, мінеральних речовин;

Визначення 3.
різко окреслений, протилежний;

Визначення 4.
який є додатковим вантажем на судні; переносне значення — якийсь непотрібний;

Визначення 5.
який завдає прикрощів, із яким пов'язані неприємності.

На зв'язку експерт

Зверни увагу!

пастка	пастці
відпустка	відпустці
кістка	кістці
хустка	хустці
пацієнтка	пацієнтці

281 **Утвори** за поданим зразком пари слів, ураховуючи, що спрощення в таких випадках НЕ відбудеться.

Зразок *Футболіст — футболістка, футболісті.*

Гандболіст, волейболіст, баскетболіст, біатлоніст, авантюрист, тенісист.

1. Визнач, яке зі слів у цьому списку є «зайвим». Поясни, чому.
2. Який вид спорту тобі подобається? Розкажи про нього, використовуючи слова з правила спрощення.

УРОКИ 63-65. ВИДИ ПОМИЛОК: орфоепічна, орфографічна, графічна. Словники

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ орфоепічна помилка;
- ☐ орфографічна помилка;
- ☐ графічна помилка;
- ☐ орфографічний словник;
- ☐ орфоепічний словник.

На зв'язку експерт

Графічна помилка — механічне використання некоректного графічного знака, не пов'язане зі складним випадком правопису слова. Наприклад, *орфроепія* замість *орфоепія*.

Орфографічна помилка — це помилка, пов'язана з порушенням правила написання слова (м'який знак, апостроф, спрощення тощо). Наприклад, *дончин* замість *доньчин*.

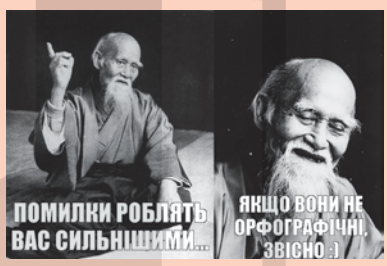

Орфоепічна помилка — це помилка, пов'язана з порушенням правил вимови слова (наголошування, вимова голосних і приголосних). Наприклад, помилковою буде вимова [б'іх] замість [б'іг].

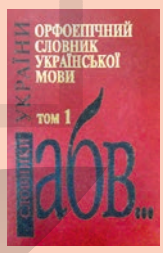

Орфографічний словник — це словник, що містить перелік правильно написаних слів.

Орфоепічний словник — це словник, що містить інформацію щодо правильної вимови слова.

282 **Проаналізуй** скриншоти з орфоепічного та орфографічного словників (див. с. 160). **Визнач**, який вид інформації можна в них знайти.

Вид інформації:

1) значення слова;
2) правильне написання слова;
3) правильний наголос;
4) поділ слова на склади для переносу;
5) синоніми до слова;
6) закінчення в родовому відмінку однини;
7) правильна вимова слова.

1 **винятко́вий** [*виᵉн'атко́виї*], -ва, -ве; -ві [*в'і*]
винятко́вість [*виᵉн'атко́в'іс'т'*], -вості [*с'т'*], -вістю
ви́няток [*ви́н'аток*], -тку, *мн.* -тки, -тків [*к'іў*]

Орфоепічний словник української мови у двох томах

2 **ви́няньчити**, -чу, -чиш; *нак.* -яньч
виня́ньчувати, -ую, -уєш
винятко́вий
винятко́во, *присл.*
ви́няток, -тку

Сучасний український орфографічний словник

283 **Перепиши**, **виправ** помилки, де вони є. **Розсортуй** приклади в таблицю.

Орфографічні помилки	Орфоепічні помилки	Графічні помилки

Кістлява риба, болить [с п и н а́], меньший за обсягом, модне ател'є, тиждневий абонемент, проїздний квиток, прорархував витрати, [г р и п н и́ й] суп, уманьський парк, мамина [д о́ ч к а], фантастиччний фільм.

На зв'язку експерт

ПИШЕМО	ВИМОВЛЯЄМО	ПРИКЛАДИ
-ться	*[ц':а]*	*хочеться [хо́чеᵘц':а]*
-шся	*[с':а]*	*стелишся [сте́лиᵉс':а]*
-жся	*[з'с'а]*	*наважся [нава́з'с'а]*
-шці	*[с'ц'і]*	*чашці [ча́с'ц'і]*
-жці	*[з'ц'і]*	*ложці [ло́з'ц'і]*

Звуки [р], [ч], [ш] вимовляємо твердо:

- воротар *[ворота́р]*, цар *[цар]*, тюрма *[т'урма́]*;
- ніч *[н'іч]*, річ *[р'іч]*, чому *[чому́]*;
- пишеш *[пи́шеᵘш]*, носиш *[но́сиᵉш]*, ходиш *[хо́диᵉш]*.

284 **Прочитай** правильно скоромовки (**дотримуйся** коментарів експерта). **Зафіксуй** персональний рекорд часу, за який ти можеш вимовити скоромовку (найкращий із трьох спроб). **Затранскрибуй** виділені слова.

1. **[ч], [ш]** та **[р]** вимовляй твердо:
   Ченчик, ченчик невеличкий. На ченчику черевички,
   Шапочка-клітчаточка. — Добрий вечір, дівчаточка!
2. **[ч], [ш]** та **[р]** вимовляй твердо, **-ться** вимовляй як **[ц′:а]:**

Чотири черепашки чубляться з чотирма черепашенятами.

285 **Випиши** з текстів слова, у яких є орфографічні помилки. **Виправ** їх, **прокоментуй** правила написання.

А 1. **Кенгуру** — рід сумчастих, який включає три види: сірі лісові (найбільші до 3 м завдовшки, вага — до 80 кг), руді степові (меньші за розміром, найпоширеніші) та гірські, або валару (більш массивні, з корочшими ногами, нечисленні). 2. Тіло в нижній частині тварини розвинене набагато крашче, ніж верхня частина тулуба. 3. Завдяки цьому розвиває вилику швидкість: до 50 кілометрів за годину. 4. Поширені в австралії, Новій Гвінеї та прилеглих островах, уперше описані англійським дослідником джеймсом Куком у 1779 році *(З енциклопедії).*

Б 1. У давню давнину, за повірьям, **кенгуру**, який жив у темних австралійських лісах, ходив чотирьма ногами, як і решта тварин. 2. Він не стрибав так, як тепер, зате вмів дуже швитко бігати. 3. Якось, коли кенгуру спав під деривом, сталася велитеньська пожежа. 4. Він біг крізь полумя й пообпікав передні лапи. 5. Тваринка дуже злякалася, побачивши, у якій вона пастці. 6. Кенгуру вирішив спробувати біхти на двох міцних задніх лапах і за допомогою довгого хвоста. 7. І пострибав. 8. Так і стрибає він досі *(Австралійська народна казка).*

1. Що спільного в цих двох текстах? Що відмінного? 2. Який із двох текстів містить більше інформації про кенгуру? 3. Знайди в обох текстах підтвердження інформації з таблиці й наведи цитати.

Інформація про кенгуру	Цитата (текст А)	Цитата (текст Б)
швидко бігає		
будова тіла		
місце проживання		

4. Порівняй цитати з текстів А та Б. Чи однакову інформацію вони підтверджують? Чому, на твою думку, автори використали для цього різні слова?

! ПІДСУМУЙМО

286 За поданим зразком **запиши** утворені слова, **пригадай** правила написання.

Зразок *Донька — доньці — доньчин.*

Ненька, Васька, Олька, лялька, Маринка, матінка.

287 **Перепиши** слова, **постав** апостроф, де потрібно. **Пригадай** до кожного пункту правило.

1. Лук..янович, Лук..янець, Лук..яненко, лук..янівський.
2. Черв..як, напам..ять, дев..ятсот, тім..я, рум..яний.
3. Мар..яна, пір..їна, подвір..я, бур..ян, сузір..я.
4. Тьм..яний, моркв..яний, св..ято, духм..яний.
5. Без..язикий, супер..ящик, під..єднати, від..їхати.
6. Прем..єра, комп..ютер, об..єкт, п..єдестал, інтерв..ю.

288 **Прокоментуй**, чи дотримано правил милозвучності на світлинах реклами, оголошень і новин.

1) 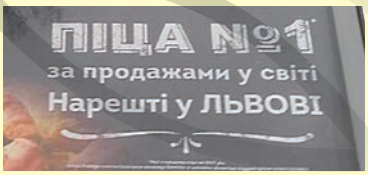

2) 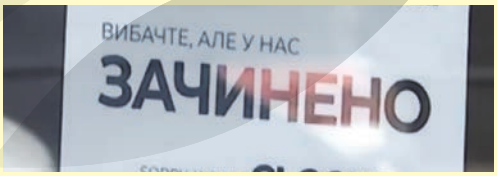

3)
Хотів iPhone – отримав мило: чоловік купив в інтернеті телефон, але у посилці було дещо інше

4) Назустріч пригодам: житель Німеччини кинув усе і вирушив у трирічну подорож

ПІДСУМКОВИЙ ТЕСТ

1 варіант 2 варіант

УРОКИ 66-67. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 14-15.
Види спілкування. Живе й віртуальне спілкування. Безпека віртуального спілкування

289 **Прочитай** текст. **Виконай** завдання.

Що таке спілкування в соцмережах?

1. За останні роки спілкування частково змістилося з реального світу у віртуальний. Є близько 200 сайтів із можливостями обмінюватися думками, кількість користувачів і користувачок у яких росте щодня. Мабуть, кожен із нас у вільний час заходить у соціальну мережу, проте темп сучасного життя потребує від людини розважливого ставлення до свого часу.

2. Поява соціальних мереж зробила реальним швидкий обмін повідомленнями. Усе більше людей почали скорочувати слова та використовувати символи. Це стало дуже популярним. Кількість скорочень, які використовують у соціальних мережах, є такою великою, що можна складати тлумачний словник: *прив — привіт, мб — мабуть, нз — не знаю, норм — нормально, ясн — ясно, спс — спасибі, ск — скільки.*

3. Під час створення дописів потрібно дотримуватися правил мови, використовувати скорочення лише в найнеобхідніших випадках. Часто увагу до тексту привертають, прикріплюючи до нього цікаву картинку, зображення, відео- або аудіозапис. За допомогою символів та смайликів можна не лише передати емоції, а й відтворити цілі фрази. Прикладом цього є уривок вірша відомого українського поета Володимира Сосюри «Любіть Україну», що набув великої популярності в мережах та в якому майже всі слова замінено на графічні символи:

❤ 🔰 як 🌞 ❤ як 🌬 і 🌿 і 🌊 в ⏰ 🙂 і 😀 мить ❤ у ⏰ 😰

Любіть Україну, як сонце, любіть,
Як вітер, і трави, і води...
В годину щасливу і в радості мить,
Любіть у годину негоди.

4. У віртуальному спілкуванні популярності набувають **інтернет-меми**. Це об'єкти, створені електронними засобами інформації, які швидко набули популярності через поширення в інтернеті. Мемами можуть бути як слова, так і зображення, які асоціюються з певною людиною або дією.

Приклад інтернет-мему

5. Варто пам'ятати про переваги та недоліки спілкування в соціальних мережах.

До **переваг** можна зарахувати:

- листування в реальному часі;
- можливість обміну документами, фото, відео-, аудіозаписами або будь-якими іншими файлами.

До **недоліків**:

- зростання неграмотності;
- поява нових видів шахрайства.

Тому якщо виникає занепокоєння, що надто багато часу витрачаєте на соцмережі, треба поставити собі більш жорсткі обмеження або встановити спеціальний додаток, що допоможе контролювати режим дня.

Завдання

1. Добери й запиши заголовок до кожного абзацу.
2. Запиши 5 мікротем, які є в наведеному тексті.
3. Доповни таблицю інформацією з тексту та власними спостереженнями. Запиши.

Переваги віртуального спілкування	Недоліки віртуального спілкування

290 **Проаналізуй** діаграму. **Дай** відповіді на запитання.

Діяльність в інтернеті (діти, 10-17 років)

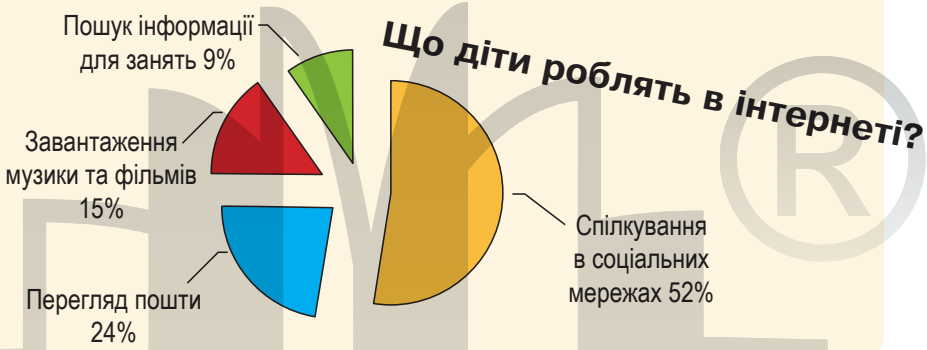

1. Що, відповідно до інформації на діаграмі, діти роблять в інтернеті найчастіше?
2. Що, відповідно до інформації на діаграмі, діти роблять в інтернеті найменше?
3. Що найчастіше робиш в інтернеті ти? Намалюй діаграму, спираючись на власний досвід.
4. Порівняй свою діаграму та діаграму однокласника/однокласниці. Що спільного? Що відмінного?

291 **Прочитай** 6 правил безпечного віртуального спілкування. **Виконай** завдання.

6 правил безпечного віртуального спілкування

Правило 1

Нікому не надавай особисту інформацію: номер, адресу, дані платіжної картки тощо.

Правило 2

Не розповідай іншим про свої паролі.

Правило 3

Не відповідай на грубі й невиховані повідомлення.

Правило 4

Не надсилай свої фотографії чи відео без дозволу дорослих.

Правило 5

Не погоджуйся на зустріч із людиною, з якою познайомився/познайомилася в інтернеті.

Правило 6

Не переходь на неперевірені й сумнівні сайти, не завантажуй невідомі застосунки.

1. Порушення яких правил ілюструє це завдання? Відповідь **аргументуй**.

2. Яких іще правил віртуального спілкування, на твою думку, варто дотримуватися?

3. У команді з трьома-чотирма однокласниками/однокласницями розробіть плакат «Мій безпечний інтернет», використовуючи інформацію з тексту та малюнків.

6

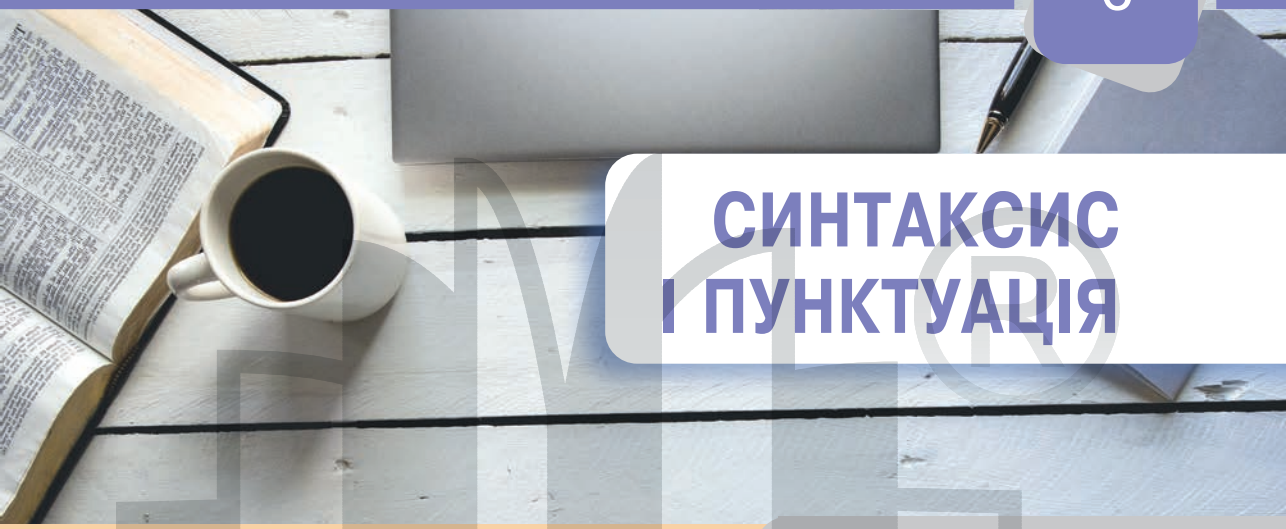

СИНТАКСИС І ПУНКТУАЦІЯ

УРОК 68. РЕЧЕННЯ ТА СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ. Повторення вивченого в 1-4 класах

У цьому параграфі ти повториш, що таке

- ☐ словосполучення;
- ☐ речення.

На зв'язку експерт

Кожен **текст** складається з речень. **Речення** складаються зі словосполучень. **Словосполучення** складаються зі **слів**.

Словосполучення — це поєднання щонайменше двох слів, між якими можна поставити питання від головного до залежного слова.

292 **Випиши** з тексту поезії Ліни Костенко щонайменше шість словосполучень. **Поясни** значення виділених слів.

Цей ліс живий. У нього добрі очі.
Шумлять вітри у нього в голові.
Старезні пні, **кошлаті поторочі,**
літопис тиші пишуть у траві.

293 **Добери** до поданих синонімів слова з правої колонки так, щоб утворилися словосполучення. **Запиши** їх.

Увага! *Кожне слово можна використати лише один раз.*

1) великий	а) учений
2) видатний	б) натовп
3) багатий	в) урожай
4) просторий	г) зал
5) високий	д) дуб
6) численний	е) мороз

294 **Перетвори** словосполучення на синонімічні за поданим зразком. **Запиши**, усно **постав** питання від головного слова до залежного в утворених словосполученнях.

Зразок *Стовбур яблуні — яблуневий стовбур.*

Подих зими, олені з півночі, настрій свята, колядки на Різдво, період канікул, **товченики** з горохом, начинка для пиріжків, кутя з медом.

Завдання

1. Якою спільною темою можна об'єднати утворені словосполучення?
2. З'ясуй значення виділеного слова. Розпитай у своїх рідних та знайомих, як готують цю страву.

295 **Утвори** й **запиши** словосполучення та речення, використовуючи подані слова.

Зразок *Телефон — новий телефон — Я збираю гроші на новий телефон.*

Футбол, хвилина, **голкіпер**, м'яч, **арбітр, атака.**

До виділених слів добери українські відповідники.

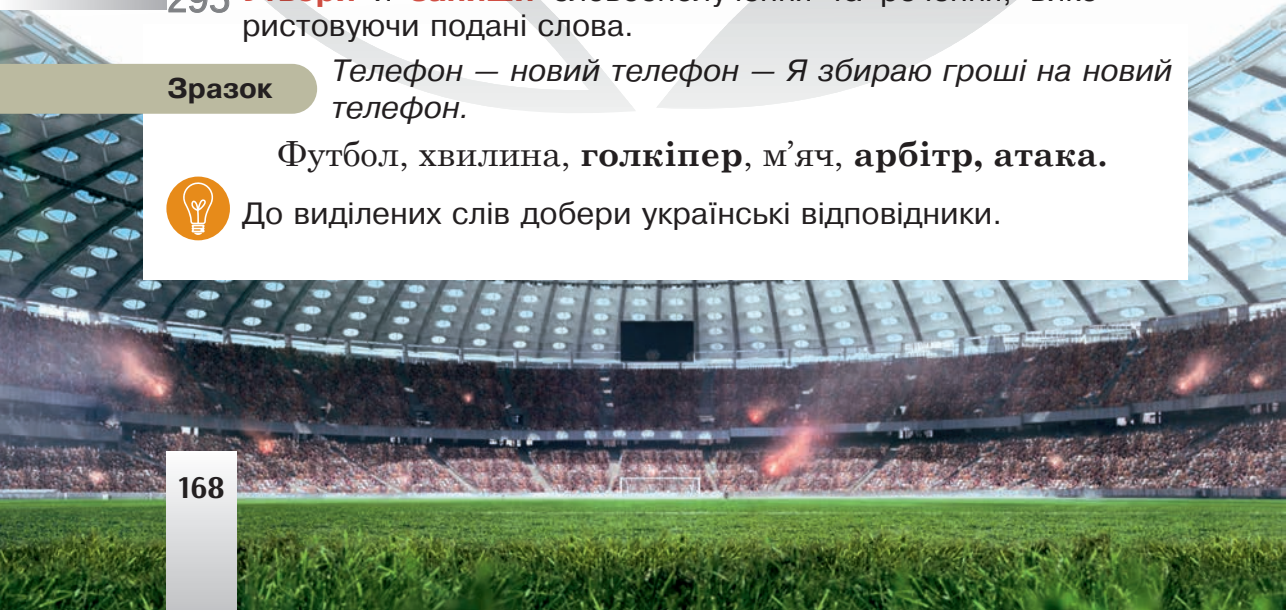

УРОКИ 69-71. ГОЛОВНЕ Й ЗАЛЕЖНЕ СЛОВО В СЛОВОСПОЛУЧЕННІ. Відмінність словосполучення від слова й речення

У цьому параграфі ти повториш, що таке

- ☐ головне слово;
- ☐ залежне слово;
- ☐ граматична основа речення.

На зв'язку експерт

Словосполучення складається зі слів, одне з яких є головним, а інше — залежним.

Головним є слово, від якого ставимо питання. Інше слово є **залежним**.

Головне слово позначаємо знаком **X**:

296 **Добери** до поданих слів залежні відповідно до поставленого питання. **Запиши**.

Піжама **(яка?)**... , приїхала **(коли?)**... , танцював **(як?)**... , запитувати **(у кого?)**... , подарунок **(чий?)**... , лежить **(де?)**... .

297 **Перепиши** за зразком. У кожному зі словосполучень **підкресли** головне слово, **визнач** частину мови. **Зроби** висновок про те, які частини мови найчастіше виступають головним словом у словосполученні.

Зразок *Читати* (дієслово) **як?** *уголос.*

Фантастична зустріч, швидко бігати, смачні оливки, порушувати закон, талановитий спортсмен, нова сукня, розуміти старших, невтішна новина, їсти без задоволення, прийшла з подругою, дізнатися розклад, професійна вимова.

298 **Відредагуй** ті словосполучення, у яких є лексичні помилки. **Перепиши**, до оновлених варіантів **намалюй** схему.

Зразок *Моє відношення — моє ставлення* (чиє?)

Говорити на українській, халатне відношення, замовити творог, подарити квіти, приносити вибачення, плавати в лодці, наступаюче свято, прививати повагу, рахуватися з чужою думкою, морковний сік.

Коментарі можна прочитати тут (ресурс «Мова — ДНК нації»):

На зв'язку експерт

Словосполучення	Речення
1) складається щонайменше з двох слів;	1) складається або з одного слова, або з кількох слів;
2) має головне й залежне слово;	2) має граматичну основу (підмет і присудок);
3) є будівельним матеріалом для речення.	3) є будівельним матеріалом для тексту.

Запам'ятай! Не є словосполученням:

1) речення (підмет і присудок): *Сонце світить.*

2) фразеологізм (стійке сполучення слів): *накивати п'ятами;*

3) поєднання іменника чи займенника з прийменником: *біля мене, серед столу;*

4) однорідні члени речення: *яблука та груші, потренуйся або відпочинь.*

299 **Розсортуй** приклади з довідки в таблицю. Свою відповідь **поясни**. З виділеними сполученнями слів **склади** та **запиши** речення.

Довідка. *Смішний ви́падок,* ***олійні фарби****, журналістка записує,* ***дамоклів меч****, влучно зауважили, нитка Аріадни, таксист сигналить, розумний фотограф, запитати в сусідки,* ***ахіллесова п'ята****, під деревом, скринька Пандори, ішли та розмовляли, французький круасан, для читання.*

Є словосполученням	Не є словосполученням

300 **Випиши** з будь-якої сучасної української пісні 10 словосполучень, **намалюй** схему до чотирьох на вибір.

301 **Досліди** зображену обкладинку журналу «Українська культура». **Знайди** шість словосполучень із головним словом-іменником. **Випиши** їх, **намалюй** схему.

Завдання за змістом обкладинки

1. Поміркуй, про що пишуть у цьому журналі. Чому ти так думаєш? Свою відповідь аргументуй матеріалом із поданих зображень.
2. Яку альтернативну назву можна запропонувати для такого журналу?

3. Чому, на твою думку, на обкладинці цього номера зображено Джамалу?
4. Намалюй свій варіант обкладинки цього журналу.

Джамала:

\

Аби люди відмовились від фальші, повинна відбутись якась революція

" ———————

Ігор Голубицький

|

Демон культурної глобалізації — це міф

——————— "

Параджанов та японські привиди

У незаперечному досягненні українського кіно, **«Тінях забутих предків»**, є коротка специфічна сцена, здатна спантеличити не лише шукачів відповідностей в історіях **Коцюбинського** й **Параджанова**, але і тих, хто потрапив у кігті всенезгасаючої моди на японські фільми жахів — джей-хоррори

N3, 2011

www.uaculture.info

ГАЗЕТНО-ЖУРНАЛЬНЕ ВИДАВНИЦТВО МІНІСТЕРСТВА КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 95220

4 820012 960798

302 **Проаналізуй** подану інформацію, **виконай** завдання.

1) розклад школярки Оксани

Розклад на січень

06:30	Підйом
07:00 - 07:30	Сніданок
08:00 - 14:00	Уроки
14:00 - 14:30	Обід
15:00 - 17:00	Спорт
17:00 - 18:00	Зустріч із друзями
19:00 - 20:00	Вечеря
21:00	Сон

2) типовий день школяра Івана

Завдання

1. Знайди на поданих зображеннях п’ять словосполучень.
2. Доповни слова на поданих зображеннях так, щоб утворилися словосполучення. Наприклад, *сон — здоровий сон.*
3. Запиши свій розклад дня, використовуючи лише словосполучення з головним словом-дієсловом.
4. Порівняй інформацію на зображеннях. Визнач, правда чи ні, що…

А На сон Оксана та Іван витрачають найбільше часу на день.

Б На навчання обоє витрачають найбільше часу на день.

В Тільки Іван займається спортом.
Г В обох учнів є час на улюблені справи.
Д Тільки Оксана проводить вільний час з друзями.

На зв'язку експерт

Прості словосполучення складаються з двох повнозначних слів:

У таких словосполученнях ставимо лише одне запитання.

Складні — складаються з трьох і більше повнозначних слів:

У таких словосполученнях ставимо більше ніж одне запитання.

303 **Пошир** прості словосполучення (пам'ятай, що наявність підмета та присудка є ознакою речення). **Запиши**.

Люблю морозиво, вечори для відпочинку, краєвиди Адріатики, шалена пригода, занурений по вуха, помітив білочку.

304 **Дай** відповіді на запитання анкети словосполученнями, утвореними за схемами. **Запиши** свої відповіді за зразком.

Зразок ***Про що ти мрієш?*** *(дієслово + прийменник + іменник) = мрію про подорож.*

1. Яке місце ти хочеш відвідати? *(прикметник + іменник).*
2. Куди ти хочеш поїхати на канікулах? *(іменник + прийменник + іменник).*
3. Який подарунок ти хочеш отримати на день народження? *(прикметник + прикметник + іменник).*
4. Про що був мультфільм, який тобі найбільше запам'ятався? *(іменник + прийменник + іменник).*
5. Яким ти уявляєш урок своєї мрії? *(дієслово + прислівник + прийменник + іменник).*
6. Як потрібно відпочивати, щоб це запам'яталося? *(прислівник + дієслово + іменник).*

УРОК 72. ВИДИ РЕЧЕНЬ ЗА МЕТОЮ ВИСЛОВЛЮВАННЯ ТА ЕМОЦІЙНИМ ЗАБАРВЛЕННЯМ

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ розповідні речення;
- ☐ питальні речення;
- ☐ спонукальні речення;
- ☐ окличні речення;
- ☐ неокличні речення.

На зв'язку експерт

ВИДИ РЕЧЕНЬ

за метою висловлювання

розповідні:	**питальні:**	**спонукальні:**
У цьому магазині продають нові комікси.	*У цьому магазині продають нові комікси?*	*Ходімо в цей магазин.*

за емоційним забарвленням

окличні:	**неокличні:**
У цьому магазині продають нові комікси!	*У цьому магазині продають нові комікси.*

305 **Визнач**, чи правильними є подані твердження, **поясни** свій вибір, **наведи** приклад речення.

	так	**ні**
1. Спонукальне речення може бути окличним.		
2. Розповідне речення може бути спонукальним.		
3. Питальне речення може бути неокличним.		
4. Розповідне речення може бути окличним.		
5. Спонукальне речення може бути неокличним.		
6. Розповідне речення може бути неокличним.		

306 **Проаналізуй** уривки з пісень і **заповни** статистику для кожного виконавця. **Обґрунтуй** свою думку.

1. Пісня «Колискова» в обробці гурту «Один в каное»

1. Ой ходить сон коло вікон.
2. А дрімота коло плота.
3. Сон дрімоту питається:
4. «А де будем ночувати?»

5. Де хатинка тепленькая
   І дитинка маленькая…
6. Туди підем ночувати
   і дитинку колисати!

Кількість розповідних речень	
Кількість питальних речень	
Кількість спонукальних речень	

Кількість окличних речень	
Кількість неокличних речень	

2. Пісня «Коломийка» Руслани

1. Ой кувала зозулечка
   та й казала: «Ку-ку!»
2. Не питай мене даремно,
   а бери за руку.
3. Не питай мя, **леґінечку**…
4. Чом така сумна я?
5. Ой кувала зозулечка.
6. Покохала, заблукала!

Кількість розповідних речень	
Кількість питальних речень	
Кількість спонукальних речень	

Кількість окличних речень	
Кількість неокличних речень	

Завдання

1. У назві пісень виконавці використали слова «**колискова**» та «**коломийка**». З'ясуйте, що означають ці слова.
2. Порівняйте «Колискову» у виконанні гурту «Один в каное» з народною піснею. Що спільного? Що відмінного?

Народний варіант можна знайти тут:

3. Порівняйте «Коломийку» у виконанні Руслани з народною піснею. Що спільного? Що відмінного?

Народний варіант можна знайти тут:

4. Поясніть, чому, на вашу думку, Руслана вживає слово «**леґінечку**» в тексті. Яке його лексичне значення? До якої групи лексики воно належить? Пригадайте інші приклади.

307 **Пошукова робота. Знайди** інформацію про те, у рекламі яких відомих брендів використовують ці вислови. Чи всі речення є спонукальними?
Поміркуй, чому бренди надають перевагу цьому типу речень за метою висловлювання.

1. «Мисли широко».
2. «Поділися моментами. Поділися життям».
3. «Живіть у своєму світі. Грайте в нашому».
4. «Просто зроби це».
5. «Думай по-іншому».
6. «Не чини зла».

Підказка Бренди: пошукова система «Google», кінотеатри «IMAX», фотокомпанія «Kodak», виробник техніки «Apple», спортивна компанія «Nike», виробник ігрової техніки «PlayStation».

308 **Випиши** ті назви мультфільмів, які є розповідними реченнями. **Виконай** завдання.

1. «Легенда про вовків» (2020)
2. «Бігфут Молодший: стань легендою!» (2017)
3. «Скубі-Ду!» (2020)
4. «Таємне життя комах» (2017)
5. «Де дракон?» (2015)
6. «Кораблики, підняти якорі!» (2017)
7. «Таємниця парку розваг» (2020)
8. «Гноми у справі!» (2020)

Завдання

1. Який із мультфільмів у списку найстаріший?
2. Який із мультфільмів у списку найновіший?
3. Мультфільмів якого року в списку найбільше?
4. Намалюйте кругову діаграму за інформацією про мультфільми.

Інструкція до створення діаграми

1. Усього мультфільмів — 8. Намалюй коло й розділи його на 8 рівних частин.
2. Уяви, що 1 частина — це 1 мультфільм.
3. Замалюй мультфільми, зняті в 2015 році, одним кольором, у 2017 — іншим, у 2020 — ще іншим.
4. Частин якого кольору найбільше?
5. Підпиши біля частин діаграми назви мультфільмів.
6. Порахуй кількість спонукальних речень у цій інструкції.

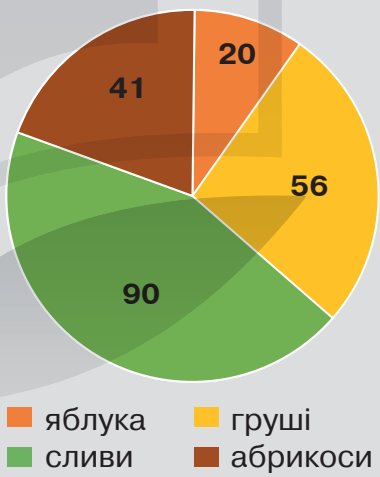

Зразок кругової діаграми

УРОК 73. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 16.
Творча робота на основі впорядкування алгоритму дії із застосуванням спонукальних речень

309 **Попрацюй** у команді з 2-4 однокласниками/однокласницями. **Розподіли** картки із завданнями та **пригадай** історію подорожі п'ятикласників: Девіда, Гійома, Аґнешки та Божени — на етнофестиваль.

Презентуйте результати для всього класу.

Підказка За необхідності зазирніть у тексти уроків 1-3, 5, 19-20.

Завдання для групи 1

1. Пригадайте, скільки учасників та учасниць мали зустрітися в Києві для участі в етнофестивалі.
2. Намалюйте портрет кожного персонажа.
3. Додайте опис персонажів.

Завдання для групи 2

1. Відтворіть маршрут Девіда в Україну.
2. Намалюйте карту переміщення.
3. Пригадайте особливості подорожі (тривалість, транспорт, пересадки тощо).

Завдання для групи 3

1. Відтворіть маршрут Гійома в Україну.
2. Намалюйте карту переміщення.
3. Пригадайте особливості подорожі (тривалість, транспорт, пересадки тощо).

Завдання для групи 4

1. Відтворіть маршрут Аґнешки в Україну.
2. Намалюйте карту переміщення.
3. Пригадайте особливості подорожі (тривалість, транспорт, пересадки тощо).

Завдання для групи 5

1. Відтворіть маршрут Божени до Києва.
2. Намалюйте карту переміщення.
3. Пригадайте особливості подорожі (тривалість, цікаві місця, відвідані міста тощо).

Завдання для групи 6

1. Пригадайте, як п'ятикласники та п'ятикласниці з різних країн спілкуються.
2. Відтворіть діалоги в парах, які відбувалися між персонажами.
3. Пригадайте ситуації спілкування, які відбувалися між п'ятикласниками та їхніми родичами.

310 **Напиши** детальну інструкцію (щонайменше 5 кроків), яка допоможе п'ятикласникам та п'ятикласницям з інших країн виконати прості дії (обери одну із запропонованих). **Використовуй** лише спонукальні речення.

Зразок

Інструкція

Як накачати колесо велосипеда?

Крок 1. Візьми велосипедний насос.
Крок 2. Відкрути ковпачок на ніпелі.
Крок 3. Приєднай насосний шланг до ніпеля.
Крок 4. Зроби 10-20 качків.
Крок 5. Перевір тиск у колесі.
Крок 6. Закрути ковпачок на ніпелі.

Дія 1. Як купити воду в супермаркеті?
Дія 2. Як пришити ґудзик до сорочки?
Дія 3. Як замінити пасту в кульковій ручці?
Дія 4. Як заварити чай?

УРОК 74. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 17.
Первинні та вторинні тексти

311 **Прочитай** текст. **Виконай** завдання.

Зустріч у Києві

Київські трамваї

Фонтан «Самсон» у Києві

Двадцятого серпня всі учасники та учасниці етнофестивалю «МИ! Fest» запланували зустрітися в Києві, на Подолі. П'ятикласники повинні були побачити одне одного вперше, хоча й багато спілкувалися до цього віртуально. То був теплий безхмарний день. Сонечко привітно заливало всі комірчини історичного району Києва, ніби хотіло підсвітити всі таємниці й приховані історії…

Девід вийшов із метро й побачив київські трамваї. Справжнісінькі, із великими крислатими рогами й міцними червоними тулубами. Хлопчик ніяк не міг збагнути, як такий потужний і незграбний механізм настільки легко і вправно кружляє вузенькими київськими вуличками. Девід стояв і зачаровано дивився, як за рогом зникають червоні металеві смуги…

Навігатор показував три хвилини. Треба рухатися до пам'ятника Самсону, що роздирає пащу леву. Це один із найдавніших фонтанів Києва, споруджений за сюжетом біблійної історії. Девід побачив альтанку із Самсоном біля Гостинного двору й рушив уперед. Там на нього вже чекали…

Завдання (виконай одне на вибір)

1. Напиши нову версію зустрічі учасників та учасниць етнофестивалю в Києві від імені Аґнешки, Гійома або Божени.
2. Перекажи й запиши історію зустрічі п'ятикласників і п'ятикласниць у Києві від імені організаторів етнофестивалю.
3. Опиши момент першої «живої» зустрічі Девіда з друзями.
4. Запиши продовження поданої історії про цю зустріч.

УРОКИ 75-77. РЕЧЕННЯ, ЙОГО ГРАМАТИЧНА ОСНОВА (підмет і присудок)

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ граматична основа речення;
- ☐ підмет;
- ☐ присудок.

На зв'язку експерт

Граматична основа речення — це головні члени речення (*підмет* і *присудок*).

Підмет — головний член речення, який відповідає на питання ***хто? що?*** і називає предмет, особу або явище, якому приписуємо дію або стан.

Порада! Щоб не помилитися під час визначення підмета, потрібно ставити обидва питання *хто? що?* незалежно від того, чи це істота, чи неістота:

Сонце *(воно — хто? що?) світить з-за хмари.*
Хмара заступила ***сонце*** *(його — кого? що?).*

Присудок — головний член речення, який вказує на дію або стан, приписувані підмету.

Відповідає на питання ***що робить підмет?***

Вітер ***повіває****. Валентина Миколаївна* ***зраділа****.*

312 **Прочитай** текст. **Виконай** завдання.

Гаррі Поттер і філософський камінь

(Розділ 1. Хлопчик, що вижив)

(1) Містер і місіс Дурслі жили в будинку номер чотири на вуличці Привіт-драйв. (2) Вони пишалися своєю нормальністю. (3) Кого-кого, а тільки не цю родину можна було запідозрити у зв'язку з таємницями чи дивами, бо такими дурницями вони не цікавились.

На фото Петунья, Дадлі та Вернон Дурслі

(4) Містер Дурслі керував фірмою «Ґраннінґс». (5) Ця компанія виготовляла свердла. (6) То був такий дебелий чолов'яга, що,

здається, і шиї не мав. (7) Його обличчя прикрашали пишні вуса. (8) Натомість місіс Дурслі була худорлява, білява. (9) Її шия була майже вдвічі довша, ніж у звичайних людей. (10) Це її дуже рятувало. (11) Жінка надто вже полюбляла зазирати через паркан, підглядаючи за сусідами. (12) Подружжя Дурслі мало синочка Дадлі. (13) Він був, на думку батьків, найкращим у світі.

(14) Дурслі мали все, що хотіли, а окрім того, ще й один секрет. (15) Найдужче вони боялися, що хтось довідається про нього. (16) Їм здавалося, що вони помруть, коли хтось почує про Поттерів. (17) Місіс Поттер, мама Гаррі, була сестрою місіс Дурслі, але вони не бачились уже кілька років…

За Джоан Роулінг

Завдання

1. Перепиши таблицю, зазнач номери речень, які відповідають характеристикам.

1. У реченні є лише один підмет і лише один присудок.	
2. У реченні є два підмети й один присудок.	
3. У реченні є один підмет і два присудки.	
4. У реченні є два підмети і два присудки.	

2. Випиши речення 1, 5, 7, 10 та підкресли в них підмети й присудки.
3. Намалюй сімейне дерево родини Дурслі, знайшовши потрібну інформацію в тексті.

Зразок **«Гаррі Поттер і філософський камінь»**

РОДИНА ДУРСЛІ

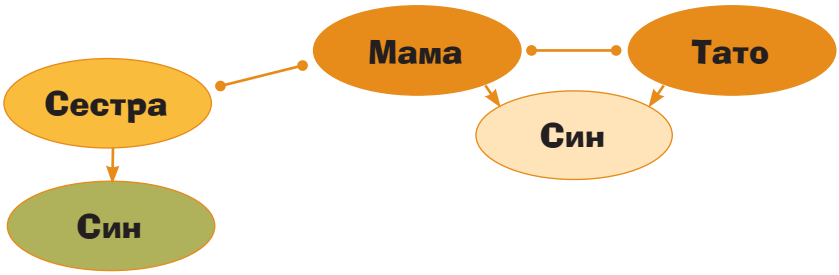

4. Випиши з тексту словосполучення, які описують зовнішність містера й місіс Дурслі.

Містер Дурслі

Місіс Дурслі

5. Знайди в тексті присудки, які містять слово «бути», випиши їх разом із підметами за зразком.

Зразок ***Жінка** була веселою.*

На зв'язку експерт

Підмет може бути виражений:

1) іменником *(Старий глобус стоїть на шафі);*
2) займенником *(Він припав пилом);*
3) прикметником *(Черговий прийшов прибирати);*
4) числівником *(Двоє вийшли з кімнати);*
5) інфінітивом *(Прибирати — моє хобі).*

313 **Перепиши** речення. **Підкресли** підмети. **Визнач**, якою частиною мови вони виражені (за необхідності скористайся коментарем експерта, поданого нижче).

1. На аукціоні в США за дуже високу ціну колекціонери продали перше видання книги про Гаррі Поттера.
2. Запеклий покупець віддав за це видання 471 тисячу доларів.
3. Він виявився відданим фанатом поттеріани.
4. Купити книжку за такі гроші — це непросте рішення.
5. Проте майже пів мільйона потрапило на рахунок благодійного фонду.
6. Старий дуже зрадів цьому факту.

На зв'язку експерт

Підмет може складатися з двох слів:

- *Віталій Олександрович, Чорне море* (власні назви);
- *двоє хлопців, три години* (числівник + іменник);
- *брат із сестрою, Юрко з Женіком* (іменник + прийменник + іменник);
- золоті руки, гордіїв вузол (фразеологізми).

314 **Утвори** речення з поданими в таблиці підметами, які складаються з двох слів. **Запиши** за зразком.

Поміркуй, чому ці підмети складаються більше ніж з одного слова.

Зразок *Олег з Іванкою ходять на гурток малювання.*

1	Азовське море	присудок	
	«Червона рута»		
	Людмила Миколаївна		
	скринька Пандори		
2	Колобок із Лисицею	присудок	
	Середземне море		
	«Гаррі Поттер»		
	нитка Аріадни		
3	Двоє футболістів	присудок	
	Дарина з подругою		
	Тихий океан		
	майстер на всі руки		

315 **Визнач**, які речення відповідають схемам. До кожної схеми **допиши** власний приклад.

1. *(підмет) Н.в.* хто? що? — *(присудок)* що робить — *(додаток) Зн.в.* кого? що?

2. *(означення) Н.в.* який? яка? — *(підмет) Н.в.* хто? що? — *(присудок)* що робить — *(додаток) Зн.в.* кого? що?

3. *(підмет) Н.в.* хто? що? — *(присудок)* що робить — *(означення) Зн.в.* який? яке? — *(додаток) Зн.в.* кого? що?

4. *(означення) Н.в.* який? яка? — *(підмет) Н.в.* хто? що? — *(присудок)* що робить — *(означення) Зн.в.* чий? (яку? яке?) — *(додаток) Зн.в.* кого? що?

Речення

1. Хлопець любить футбол.
2. Мама пече торт.
3. Розумна красуня забула телефон.
4. Учителька п'є смачний чай.
5. Собака їсть корм.
6. Увічливий водій зупиняє свій автобус.
7. Кішка дряпає диван.
8. Остап питає домашнє завдання.
9. Весела однокласниця хоче нову книжку.
10. Підступний командир планує наступ.

На зв'язку експерт

Присудки можуть складатися з двох слів і пояснювати, ким/чим/яким є підмет:

1

ДІЄСЛОВО + ІМЕННИК	
1) бути (стати) + *іменник*	**Ти <u>станеш чемпіонкою</u>.**
2) бути (стати) + *прикметник*	**Чай <u>був солодким</u>.**
3) бути (стати) + *числівник*	**Команда <u>стала другою</u>.**
4) бути (стати) + *займенник*	**Перемога <u>буде нашою</u>.**

! Пам'ятай: дієслівну зв'язку бути (стати) можна пропустити, замість неї ставимо ТИРЕ:
Бабця Маруся — відома знахарка у Васютинцях.

2

ДІЄСЛОВО + ДІЄСЛОВО		
продовжувати починати збиратися припиняти могти мусити	**+ *інфінітив*** (дієслово, що відповідає на питання: *що робити? що зробити?*)	**продовжую малювати** **почав жартувати** **зібралася прибрати** **припиняю танцювати** **зможуть подолати** **мусили погодитися**

316 **Проаналізуй**, як змінилися люди на світлинах. **Утвори** та запиши речення з присудками «бути + іменник/прикметник», «ставати + іменник/прикметник/числівник».

Зразок *На першій світлині хлопчик був веселим, а на другій став сумним.*

317 **Утвори** речення з присудками, які складаються з двох слів. **Скористайся** схемами. **Запиши** за зразком.

Олег ***був*** ***найрозумнішим*** *учнем у школі.*

1	Остап	бути + прикметник	
	Устим		
	Олекса		

2	Соломія	бути + іменник	
	Дарина		
	Гафійка		
3	Моя однокласниця	бути + числівник	
	Мій однокласник		
	Наші друзі		

318 **Перепиши** речення, щоб між підметом і присудком поставити тире.

Зразок *Підмет є головним членом речення. — Підмет — головний член речення.*

1. Київ є столицею України.
2. Україна стала незалежною державою в 1991 році.
3. Дніпро є четвертою річкою за довжиною в Європі.
4. Станція метро «Арсенальна» у Києві є найглибшою у світі.
5. Леонід Стадник став найвищою у світі людиною зі зростом 2 метри 57 сантиметрів.
6. «Щедрик» став однією з найвідоміших у світі різдвяних пісень.

На зв'язку експерт

Зверни увагу, що присудок може бути виражений фразеологізмом: *Після перемоги в змаганнях з настільного тенісу Анатолій Іванович був на сьомому небі.*

319 Із короткого переліку на с. 282 **вибери** три фразеологізми і **створи** з ними речення так, щоб вони виконували роль присудків.

УРОКИ 78-79. РЕЧЕННЯ З ОДНИМ ГОЛОВНИМ ЧЛЕНОМ

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке
☐ односкладне речення.

На зв'язку експерт

Речення, які складаються з підмета та присудка, називають **двоскладними**.
Речення, які складаються з одного головного члена речення (або підмета, або присудка), називають **односкладними**.

	Присудок	Підмет
Двоскладне речення	***Почався***	**сніг.**
Односкладне речення (з присудком)	***Сніжить*.**	
Односкладне речення (з підметом)		**Сніг.**

320 **Прочитай** текст. **Виконай** завдання.

(1) Сон сприяє покращенню вашого здоров'я. (2) Поведінка протягом вечора важлива для якості сну. (3) Навіть незначні зміни в деяких випадках можуть вплинути на ситуацію. (4) Ці корисні звички будуть поліпшувати сон.

(5) Дотримуйтесь режиму сну. (6) Лягайте спати та прокидайтеся в однаковий час навіть на вихідних.

(7) Створіть заспокійливу атмосферу. (8) Тиха, темна, приємна атмосфера та комфортна прохолодна температура в спальні сприятимуть сну. (9) Увечері не вмикайте яскравого світла.

(10) Приберіть девайси. (11) Відкладіть електронні пристрої, зокрема комп'ютери, смартфони зі спальні. Принаймні вимикайте їх за 30 хвилин до сну.

(12) Не пийте воду перед сном. (13) Надмірне пиття провокує проблеми зі сном.

(14) Тренуйтеся. (15) Фізична активність протягом дня допоможе вам легше заснути вночі.

(16) Використовуйте ліжко лише для сну. (17) Не їжте в ліжку, не дивіться телевізор і не працюйте. (18) Зосередьтеся на відпочинку.

Завдання

1. Випиши номери речень, які є односкладними (12 речень).
2. Випиши номери речень, у яких є присудки, що складаються з двох слів (3 речення).
3. Випиши номери речень, у яких є кілька присудків (2 речення).
4. Випиши номер речення, у якому є кілька підметів (1 речення).
5. Проаналізуй інформацію на зображенні. Знайди в тексті цитати, які її підтверджують.

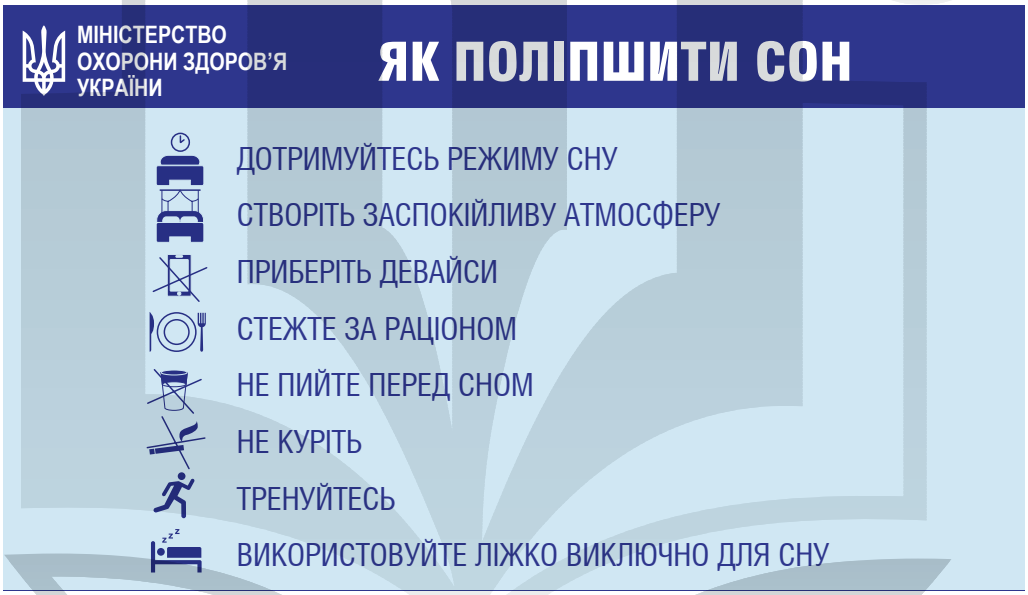

6. Якої інформації із зображення немає в тексті?
7. Якими корисними рекомендаціями можна доповнити поради щодо здорового сну?

321 **Випиши** з попереднього завдання 12 односкладних речень. **Перероби** їх на двоскладні так, щоб зазначені слова стали підметами. Утворені речення **запиши**.

Односкладне речення	Підмет	Оновлене речення
1. Обирайте найкращий час для засинання.	*Студенти*	Студенти обирають найкращий час для засинання.
2.	*Глядачі*	
3.	*Учні й учениці*	

Односкладне речення	Підмет	Оновлене речення
4.	*Двоє дітей*	
5.	*Брат із сестрою*	
6.	*Родичі*	
7.	*Друзі*	
8.	*Консультант*	
9.	*Мама з татом*	
10.	*Тітка*	
11.	*Троє сусідів*	
12.	*Андрій із Софією*	

322 **Опиши** свій розклад дня за поданим зразком, використовуючи ЛИШЕ односкладні речення та слова з довідки.

Довідка. *1) Типова звичка; 2) найцікавіша частина дня; 3) план підкорення мого маленького світу; 4) крізь сон; 5) а як без цього; 6) неочікувано, правда?*

Зразок *О сьомій прокидаюся й чую спів пташок.*

8-00
9-00
12-00
15-00
18-00
20-00

323 **Проаналізуй** зображення з інстаграму українського шеф-кухаря Євгена Клопотенка. Які з написів на зображеннях є односкладними реченнями?

1

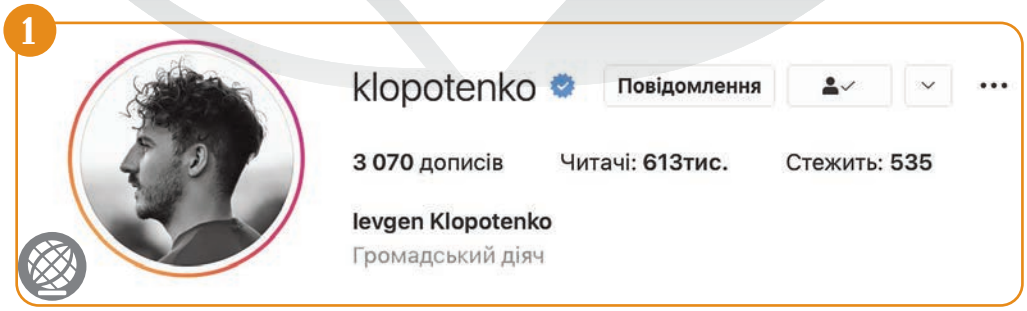

2

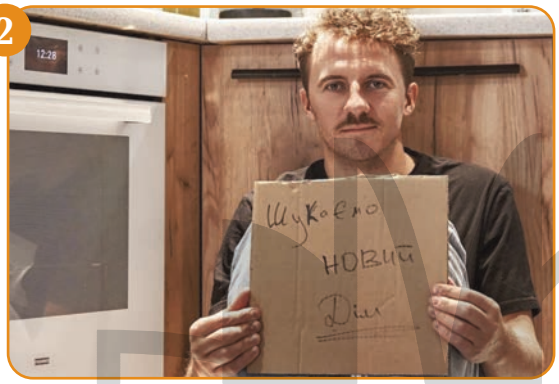

3

4

Розробіть макет інстаграм-сторінки Євгена Клопотенка. До кожного із зображень напишіть текст допису, використовуючи лише односкладні речення. Презентуйте у класі.

! ПІДСУМУЙМО

324 **Випиши** з поданого тексту словосполучення в табличку.

(1) Багато часу проводиш за комп'ютером? (2) Запам'ятай кілька простих правил. (3) Став ноги на підлогу всією ступнею. (4) Не нахиляйся вперед до монітора. (5) Розміщуй передпліччя та кисть на одній лінії. (6) Саме так ти менше втомлюватимешся й не шкодитимеш своєму організмові.

Головне слово стоїть на *першому* місці	**Головне слово стоїть на *другому* місці**

Завдання

1. Які з поданих речень є двоскладними, а які — односкладними?
2. Дай характеристику кожному реченню за метою висловлювання (розповідне, питальне, спонукальне).
3. Яку з порад на ілюстрації не згадано в тексті вправи?

325 **Перебудуй** прості словосполучення на складні за схемами.

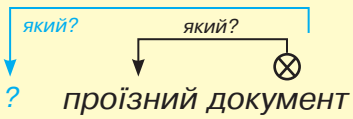

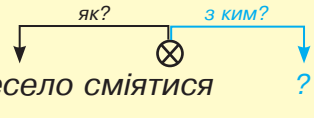

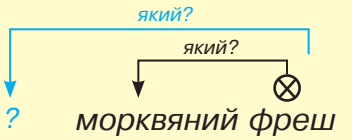

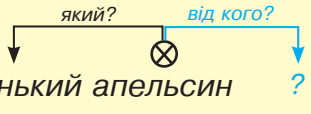

326 **Випиши** з поданого тексту підмети. **Дай** їм характеристику. Який із підметів є складеним? **Поясни** значення виділеного слова.

1. Шахи — дуже **інтелектуальний** вид спорту. 2. Спеціалісти їх називають «гімнастикою для розуму». 3. «Гімнастика для розуму» виникла ще в стародавні часи. 4. Спочатку в шахи грали четверо. 5. А хто з вас зуміє пояснити правила цієї гри? 6. Найрозумніший може стати навіть чемпіоном світу!

Речення №	Підмет	Якою частиною мови виражений?

327 **Перепиши** текст, перебудовуючи (там, де можливо) присудки на складені. **Встав**, де потрібно, пропущені літери. У трьох реченнях **знайди** присудки, які виражені іменником та прикметником. **Постав** три пропущені тире.

1. Молоко винятковий продукт. 2. Він містит.. найнеобхідніші для люд..с..кого організму р..човини. 3. Без молока д..тячий організм не створит.. міц..них кісток та зубів. 4. Правда, молоко це передовсім харч д..тини. 5. Для дорослого молоко не таке корис..не. 6. Дехто з дорослих не п'є молока взагалі через несприйняття ц..ого продукту.

328 **Випиши** з вірша номери односкладних речень.

Окуляри

(1)Метушиться пан Іларій:
— (2)Де поділись окуляри?..
(3)У кишенях він шукає.
(4)В шафі все перекидає.

(5)Заглядає в черевики
І здіймає грізні крики!
— (6)Це скандал! (7)Якісь почвари
Вкрали в мене окуляри!!!

(8)Перекидує всі речі...
(9)Вже обнишпорив дві печі
І проліз аж крізь димар.
— (10)Ні, нема... (11)Якийсь **кошмар**!..
(12)Де шукати? (13)Що робити?
(14)Час в поліцію дзвонити!..
(15)Розлютився, натомився,
(16)Врешті... в люстро подивився.
— (17)Ху-у, знайшов!.. (17)Не бачив досі...
(18)Та ж вони сидять... на носі!

Юліан Тувім (пер. Д. Павличка)

Завдання

1. Добери до виділеного слова синоніми.
2. Знайди порушення правил милозвучності (їх є 7). Поясни, чому автор так написав.

УРОКИ 80-81. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 18. Контрольний твір

329 **Напиши** твір-опис одного із запропонованих цікавих місць Києва. **Використовуй** поданий план та опорні фрази.

Пейзажна алея

Інсталяція «Мермен»

Будинок з химерами

Золоті ворота

План	Опорні слова
1. Загальна інформація про обране місце.	
1.1. Що це?	*об'єкт, споруда, пам'ятка, простір*
1.2. Розташування	*височіти, виднітися, розкинутися*
1.3. Загальний вигляд	*цікаве поєднання, майстерне виконання, витончені риси, невибагливі лінії*
2. Час та історія виникнення (хто, коли, з якою метою це створив).	
2.1. Час	*сива давнина, давня історія, сучасний витвір, новий об'єкт*
2.2. Історія	*створювати, споруджувати, зводити, вибудовувати*
3. Цікаві спостереження.	*вражати, захоплювати, надихати, спостерігати, помічати*
4. Кому варто відвідати цей об'єкт та чому?	*поціновувачі мистецтва, шукачі вражень (пригод), цінувати, насолоджуватися, поважати*

Підказка. Для виконання завдання скористайся словничком архітектурних термінів.

1. **Арка** — склепіння, що має форму дуги, яким перекривають проріз у стіні або сполучають два будинки.
2. **Вежа** — висока і вузька споруда переважно круглої форми, яку будують окремо.
3. **Бійниця** — отвір для стрільби в стіні оборонної споруди, у вежі тощо.
4. **Брама** — ворота у великих спорудах.
5. **Декор** — сукупність елементів, що становлять оформлення архітектурної споруди; прикраса.
6. **Екстер'єр** — зовнішній вигляд будівлі.
7. **Інтер'єр** — художньо оздоблена внутрішня частина будинку, приміщення.
8. **Ліпнина** — архітектурні деталі, прикраси та скульптурні вироби, якими прикрашають споруду.
9. **Підмурок** — основа будови, споруди, зроблена з каменю, цегли, бетону; фундамент.
10. **Фасад** — зовнішній, лицьовий бік будівлі, що зазвичай виходить на вулицю.

УРОКИ 82-83. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 19-20.
Учасники спілкування. Наміри співрозмовників. Правила гарного співрозмовника

330 **Проаналізуй** інформацію на зображеннях. **Поміркуй** і **запиши** свої відповіді на запитання.

1. Хто є учасником спілкування на малюнках 1, 2?
2. Що виникає раніше: намір співрозмовника чи текст, який він промовляє? Відповідь поясни.
3. Чи може відбутися зворотний зв'язок за допомогою жестів, міміки, жестикулювання?
4. Чи можуть троє і більше осіб бути учасниками спілкування?
5. Заповни таблицю цитатами з малюнку 2.

МАЛЮНОК 2	Цитата учасника спілкування
Намір:	
Текст:	
Зворотний зв'язок:	

6. Склади й запиши повний діалог (6 реплік), доповнюючи інформацію на малюнку 2.

Малюнок 1

Малюнок 2

331 **Поміркуй** і **запиши**, який намір спілкування може мати людина на кожній із фотографій.
Які емоції відтворено на світлинах? Усно **поясни** свою відповідь.

ЕМОЦІЇ:

а) грайливість
б) страх
в) зневага
г) відраза
ґ) захоплення
д) недовіра
е) здивування
є) сором

332 **Запиши** до кожного емоційного стану співрозмовника, зображеного на малюнку, фрази, які відповідали б ситуації.

Зразок *О Боже! Ви знову не домовилися про зустріч?!*

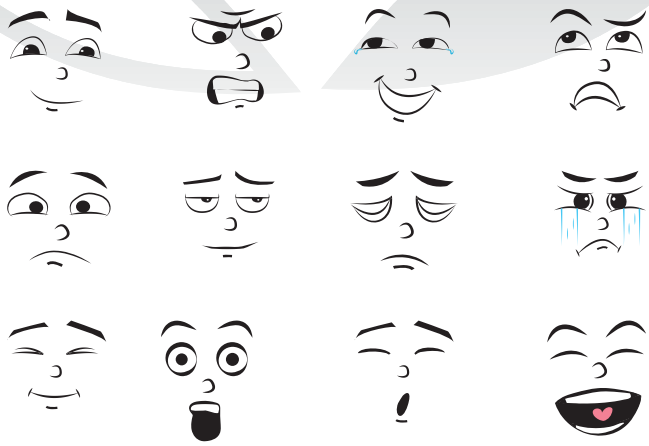

333 **Опрацюй** інформацію. **Виконай** завдання.

Спілкування — це те, що наповнює щоденне життя кожного. Під час комунікації обмінюємось думками, емоціями. Однак, на жаль, не завжди залишаємося задоволеними після розмов. У чому ж річ? А може, в тому, що є нехитрі правила, які забезпечать якість наших бесід?

Правило 1
СЛУХАЙ СПІВРОЗМОВНИКА

Правило 2
НЕ ПЕРЕБИВАЙ

Правило 3
УСМІХАЙСЯ

Правило 4
БУДЬ ВВІЧЛИВИМ

Фрази, які не варто вживати для завершення розмови:

- *«Мене це не цікавить».*
- *«Навіщо ви мені це говорите?».*

Закінчувати розмову важливо певною дружньою фразою:

- *«Було приємно з вами поспілкуватися».*
- *«Ви дуже цікавий співрозмовник».*
- *«Дякую за змістовну розмову».*

1. Допиши пояснення до чотирьох порад спілкування, щоб утворився зв'язний текст.

2. Вибери 2 зображення, які ілюструють поради з тексту. Свою відповідь поясни.
3. Знайди на одному з малюнків 2 пропущені коми. Перепиши цю репліку, додаючи необхідні розділові знаки.
4. Запиши й розіграй у парах діалог про похід у кіно, дотримуючись усіх порад і правил спілкування.

УРОКИ 84-85. ДРУГОРЯДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ. ОЗНАЧЕННЯ

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ другорядні члени речення;
- ☐ означення.

На зв'язку експерт

Головні члени речення	Другорядні члени речення
▸ підмет; ▸ присудок.	▸ означення; ▸ додаток; ▸ обставина.

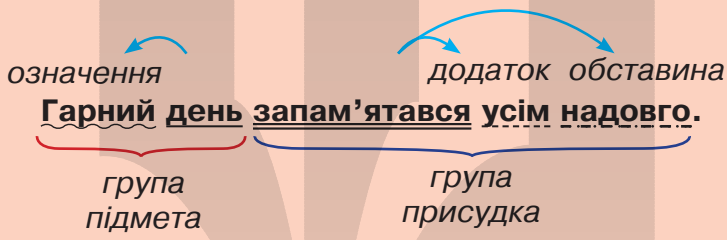

Означення — це другорядний член речення, який вказує на ознаку предмета, відповідає на питання:

- *який? яка? яке? які?*
- *чий? чия? чиє? чиї?*
- *котри́й? котра́? котре́? котрі?*

Означення підкреслюємо хвилястою лінією.

Означення може бути виражене:	
прикметником	*спритне* ***(яке?)*** *горобеня*
займенником	*наш* ***(чий?)*** *тиждень*
числівником	*другий* ***(котрий?)*** *день*
іменником	*сережка* ***(чия?)*** *бабусі*

334 **Знайди** на світлинах означення, **випиши** їх. **Постав** питання від головного слова до залежного (означення).

Завдання

1. Яка тема об'єднує гасла на плакатах?
2. Поміркуй, під час якої події було зроблено ці світлини.
3. Попрацюй у парі. Обери один напис і поясни його значення однокласникові/однокласниці.
4. Запиши своє гасло про захист природи, намалюй у зошиті плакат із ним.
5. Знайди на одному з плакатів лексичну помилку, виправ її.

335 **Перепиши** схеми, доповнюючи їх словами з поданих речень. **Укажи** члени речення.

1. Рожеві англійські троянди були прикрасою їхнього обіднього стола.

Схема 1

*1) троянди **які?** _____ (член речення: _____);*
*2) троянди **ще які?** _____ (член речення: _____);*
*3) стола **якого?** _____ (член речення: _____);*
*4) стола **чийого?** _____ (член речення: _____).*

2. Ця відома блогерка має найбільшу кількість активних читачів.

Схема 2

*1) блогерка **яка**? _____ (член речення: _____);*
*2) блогерка **ще яка**? _____ (член речення: _____);*
*3) кількість **яку**? _____ (член речення: _____);*
*4) читачів і читачок **яких**? _____ (член речення: _____).*

3. Нашому дизайнеру подобається зелений колір, тому в оздобленні використали багато яскравих та глибоких відтінків.

Схема 3

*1) дизайнеру **якому**? _____ (член речення: _____);*
*2) колір **який**? _____ (член речення: _____);*
*3) відтінків **яких**? _____ (член речення: _____);*
*4) відтінків **ще яких**? _____ (член речення: _____).*

4. У сучасній бібліотеці зустрілися дуже розумні й вигадливі розробники нової настільної гри.

Схема 4

*1) бібліотеці **якій?** _____ (член речення: _____);*
*2) розробники **які?** _____ (член речення: _____);*
*3) розробники **ще які?** _____ (член речення: _____);*
*4) гри **якої?** _____ (член речення: _____);*
*5) гри **ще якої?** _____ (член речення: _____).*

336 **Прочитай** текст новини. **Випиши** всі означення разом зі словами, від яких можна поставити до них запитання.

Зразок *У школі (якій?) новій.*

(1) У херсонській школі № 32 учнівство спільно з учителькою біології отримали грант 12 тисяч євро на переробку пластикових відходів. (2) Щомісяця зацікавлені діти здають 30 кілограмів цього матеріалу.

НОВИНА

Українські школярі отримали 12,5 тисячі євро на переробку пластику

(3) Діти організовано **збирають** пластик уже другий рік. (4) Це наштовхнуло відповідальних школярів і школярок на **власну** екологічну програму.

(5) Пізніше вправні екоактивісти отримали **великий** грант. (6) На ці гроші для школи закупили обладнання, яке дасть змогу виготовляти власні дрібнички із зібраного пластику.

Завдання

1. Добери антоніми до виділених слів.
2. З'ясуй, що означає слово «екоактивіст».
3. Добери заголовок до цієї новини, запиши його в зошит.

337 **Перепиши** текст, добираючи з довідки означення до виділених слів. **Устав** пропущене тире, **поясни** його необхідність.

1. Британка Менді Баркер уже понад 10 років фотографує … сміття. 2. Її мета привернути увагу до забруднення … океану … відходами. 3. Баркер фотографує сміття під час … прогулянок. 4. Вона зображує його на … тлі, а потім обробляє знімки у … студії.

Довідка: *Світовий, морський, пластиковий, свій, пляжний, темний.*

Світлина Менді Баркер

338 **Придумай** і **запиши** речення, обираючи означення, яке є доречним за змістом.
До поданих речень у будь-якому порядку додай ще 2-3, щоб утворилася історія.

Речення 1

Підмет	**присудок**	**А** *голосистий* **Б** *голосний* **В** *голосовий*	*сміх*	*неподалік.*

Речення 2

Підмет	**присудок**	**на**	**А** *гірський* **Б** *гірничий* **В** *гористий*	*відпочинок.*

Речення 3

А *шкірний* **Б** *шкіряний* **В** *шкірястий*	**пасок**	**присудок**	*на пральній машині.*

339 **Проаналізуй** хмарку слів. **Випиши** словосполучення з означеннями. **Доведи** свою думку, правильно поставивши запитання.

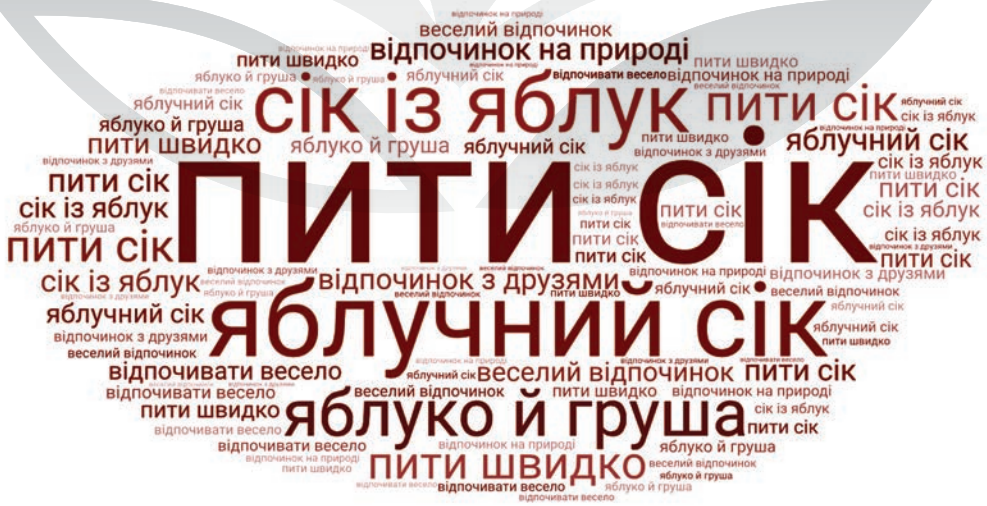

УРОК 86. ДРУГОРЯДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ. ДОДАТОК

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке
☐ додаток.

На зв'язку експерт

Додаток — це другорядний член речення, який означає предмет і відповідає на питання непрямих відмінків (усіх, окрім називного).
Додаток підкреслюємо пунктирною лінією (_ _ _ _ _ _).

Додаток може бути виражений:	
іменником	*зацікавився* ***(чим?)*** *спортом*
займенником	*підійшов* ***(до кого?)*** *до нас*
прикметником	*побачила* ***(кого?)*** *малого*

Зверни увагу! Прийменник належить до складу додатка.

340 **Проаналізуй** відомі картини. **Запиши**, що ти бачиш на них, доповнюючи запропоновані речення додатками, вираженими різними частинами мови.

1. Я бачу …
2. На цьому полотні зображено …
3. На картині можна помітити …
4. На задньому плані видно …
5. Автор звертає увагу на …

1) Ян Вермер «Дівчина з перлинною сережкою»

2) Бернардіно ді Бетто ді Б'яджо «Портрет невідомого хлопчика»

(3) Ван Гог
«Зоряна ніч»

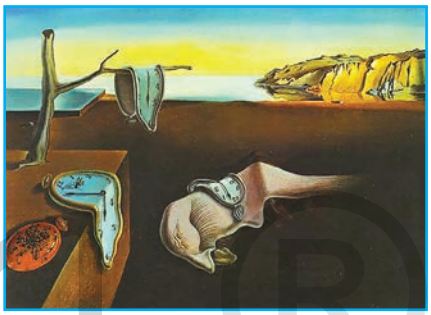

(4) Сальвадор Далі
«Постійність пам'яті»

Дискусія

1. Оберіть дві картини, які, на вашу думку, є схожими. Свою відповідь поясніть.
2. Яка картина вам подобається найбільше? Чому?
3. До кожної картини запропонуйте іншу назву, запишіть. Відповідь поясніть.

341 **Побудуй** і **запиши** речення відповідно до схем. У ролі присудків **використай** такі дієслова: *бачити, допомагати, зустрічати, читати.*

1. Означення + підмет + присудок.
2. Присудок + означення + додаток.
3. Підмет + присудок + означення + додаток.
4. Означення + підмет + присудок + означення + додаток.

342 **Перепиши** речення, **добери** додатки з довідки, поставивши їх у потрібному числі та відмінку.

Що таке галерея?

(1) Галереєю зазвичай називають усі довгі …, які використовують для з'єднання різних … будівлі. (2) У них виставляють … мистецтва. (3) Зазвичай галереї прикрашають красивими … та розкішними …, вишивкою із золота та срібла, винятковими … власників чи майстрів палаців та замків. (4) А от галерея фотографій — це сторінка в інтернеті або телефоні, на якій користувач зберігає свої … .

Довідка: *твір, приміщення, частина, світлина, портрет, деталь, меблі.*

УРОКИ 87-89. ДРУГОРЯДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ. ОБСТАВИНА

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке
☐ обставина.

На зв'язку експерт

Обставина — це другорядний член речення, який характеризує дію з огляду на час, місце, причину, мету, спосіб або ступінь і відповідає на питання *як? де? куди? звідки? з якої причини? за якої умови? у який спосіб?*

Обставину підкреслюємо пунктирною лінією (_._._._._._).

Обставина може бути виражена:	
прислівником	подивився **(як?)** *скоса* прийшов **(звідки?)** *здалеку*
прийменником з іменником	поїхали **(куди?)** *до нас* програла **(з якої причини?)** *через негоду*

343 З поданого переліку **випиши** ті питання, на які відповідають обставини (їх є 9).

Який, як, чий, куди, кого, яка, у який спосіб, звідки, котрий, де, ким, з якої причини, які, для кого, з якою метою, чим, коли, хто, за якої умови.

На зв'язку експерт

Розрізняй!

Обставина	Означення
сміятися **як?** *голосно*	голосний **який?** *сміх*

344 З поданих фрагментів речень **вибери** ті, у яких є обставина, **запиши** їх, **підкресли**.

...веселий день... — ...працювати весело...;
...смішний епізод... — ...смішно танцюють...;
...хитро всміхнулася... — ...хитрий спосіб...;
...спритно ухилився... — ...спритна білочка...;
...правдивий факт... — ...звучить правдиво...;
...смачно приготувала... — ...смачна картопелька...

345 **Доповни** й **перепиши** речення про свої звички, використовуючи обставини часу: *зрідка, інколи, завжди, ніколи (не).*

Я _____ сплю вночі.
Я _____ прокидаюся до дев'ятої ранку.
Я _____ забуваю робити домашні завдання.
Я _____ ходжу гуляти в парк на вихідних.
Я _____ граю з друзями у футбол.
Я _____ засинаю до десятої вечора.

346 **Випиши** в зошит чотири факти з інфографіки, використовуючи обставини місця й часу за зразком.

Перетвори інформацію з поданої інфографіки на зв'язний текст про історію мобільних телефонів.

Зразок ***У 2022 році (коли?) в Україні (де?)*** *винайшли нового робота.*

ІСТОРІЯ
МОБІЛЬНИХ ТЕЛЕФОНІВ

1946 р.
перший мобільний телефон винайшли в США, у місті Сент-Луїс

1996 р.
з'явився перший телефон-розкладачка в США, у штаті Іллінойс

1997 р.
на німецькому ринку вперше випустили телефон з кольоровим дисплеєм

2000 р.
у Японії мобільні телефони вперше почали випускати з фотокамерами

347 **Порівняй** дві картини із серії «Спальня в Арлі» Ван Гога. **Знайди** й **опиши** 5 відмінностей у кольорах, формах, деталях, використовуючи в кожному реченні обставину та означення.

Зразок

На першій картині над ліжком художника зображено жовте поле.

На другій картині над ліжком художника зображено зелену траву.

1

2

Картини із серії «Спальня в Арлі» Ван Гога

348 **Поєднай** дієслова з відповідними прислівниками. Усно **постав** питання від головного слова до залежного. **Придумай** і **запиши** з утвореними словосполученнями речення.

1) промовчати	**а) зрідка**
2) вигукнути	**б) спросоння**
3) бачитися	**в) навмисно**
4) промовити	**г) спересердя**
5) виготовити	**д) допізна**
6) працювати	**е) нашвидкуруч**

349 **Опиши** похід князя Олега, застосувавши інформацію з ментальної карти та зображення. **Використай** різні види обставин (місця, часу, причини, умови, способу дії тощо).

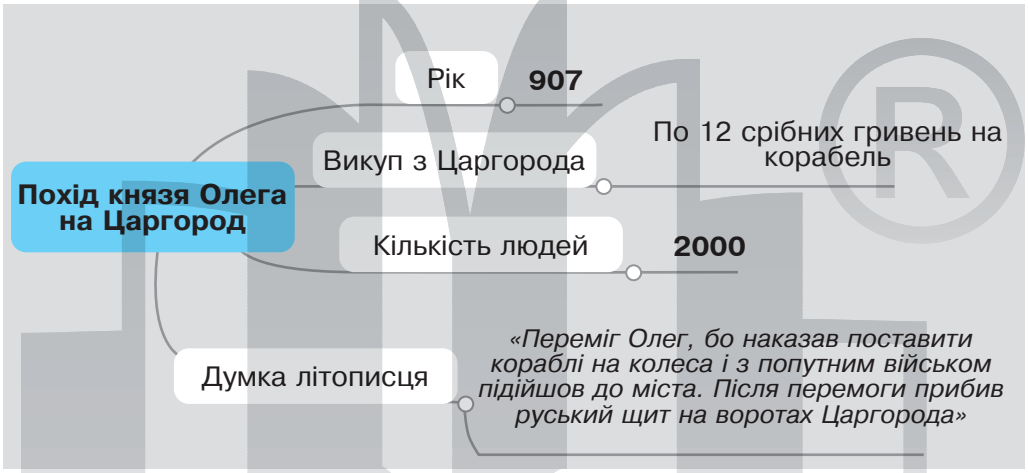

Завдання

Подивися й прочитай комікс Юрія Логвина. Усно перекажи зміст подій, які там зображені.

350 **Запиши** речення, додаючи до поданого початку обставини, які відповідають на питання в дужках. **Підкресли** всі члени речення.

1. Звук потяга пролунав *(де?)*	*оддаліки, навколо, навкруги*
2. Зустріч було призначено ще *(коли?)*	*давно, позавчора, довіку*
3. Звістка від дідуся прийшла *(звідки?)*	*звідусіль, навкруги, здалеку*
4. Мама *(як?)* нагадала про день народження.	*нескінченно, радісно, власноручно*
5. У темряві ми пробиралися *(у який спосіб?)*	*навпочіпки, навзнак, навпомацки*
6. Дмитрик почав *(з якої причини?)* позіхати.	*спросоння, спересердя, зозла*

351 **Перепиши** уривок із книги Рудольфа Еріка Распе «Пригоди барона Мюнхаузена», відновлюючи порядок речень, щоб утворився зв'язний текст. **Підкресли** обставини.

1. Прожогом хапаю пістолет, як слід прицілююся і влучаю просто у вуздечку, бо з мене завжди був добрий стрілець.
2. А вночі, поки я спав, почалася велика відлига, сніг розтав, і я незчувся, як опустився на землю.
3. Я не знав, що то хрест, мені здалося, що то — невеличкий стовпчик, і я прив'язав до нього свого змореного коня!
4. Прив'язаний до хреста, він не міг спуститися на землю…
5. Але сердешний мій кінь так і лишився там, угорі, на дзвініці.

На зв'язку експерт

Фразеологізм завжди є одним членом речення:

- *Ніна зосередилася і* ***взяла себе в руки****.*
- ***Ахіллесова п'ята*** *— це вразливе місце людини.*
- *Події відбувалися (де?)* ***за тридев'ять земель****.*
- *Вороги нам підсунули (кого? що?)* ***яблуко розбрату****.*
- ***Гостра на язик*** *жінка (яка?) не могла мовчати.*

352 **Перепиши**. **Визнач**, яку синтаксичну роль виконують фразеологізми в кожному з речень.

1. Цей мовчазний чоловік завжди тримає язик за зубами. 2. Ми йшли назустріч і зіткнулися ніс у ніс. 3. Нитка Аріадни — це порятунок. 4. Легка рука допомогла перукареві. 5. Під час гри в шахи дивись у четверо очей. 6. Ми звернулися до майстра на всі руки.

! ПІДСУМУЙМО

353 **Перемалюй** таблицю, заповнюючи необхідною інформацією про другорядні члени речення.

	Означення	Додаток	Обставина
Запитання			
Як підкреслюємо			
Якою частиною мови найчастіше виражені			
Добери другорядний член речення до опорного слова	*піцерія*	*надіслати* ----------	*танцювати* ----------

354 **Перепиши** текст, підкреслюючи всі члени речення.

1. Вода – це найважливіша на нашій планеті рідина. 2. У воді зароджується життя. 3. Без неї не можуть існувати рослини й тварини. 4. Життя триває лише в місцях з водою. 5. Вода очищає наше тіло зсередини. 6. Наше завдання – зберегти водні ресурси планети.

Поясніть у мінігрупі, як ви розумієте значення словосполучення **водні ресурси**. Чому їх потрібно оберігати?

355 За поданими схемами **утвори** та **запиши** речення з груп слів, які стоять у початковій формі:

1) місяць *(підмет)*, віконце, заглядати, моє, в;

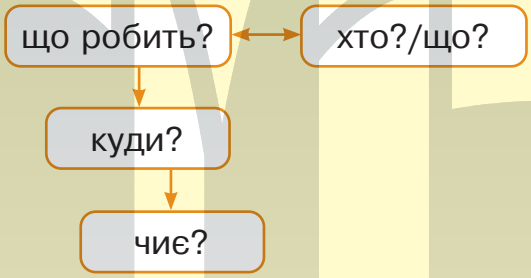

2) ніч *(підмет)*, обгорнути, біленькі, хати;

3) вітрець *(підмет)*, дихати, тихенько, весняний.

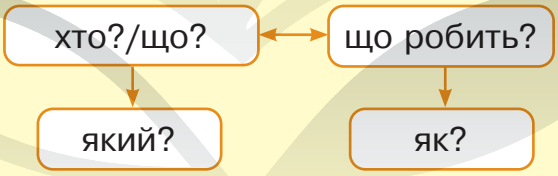

356 **Утвори** п'ять конструкцій, у яких слово «*тренер*» виступало б різним членом речення. **Запиши** за зразком.

Зразок

*Нарешті настала довгоочікувана **весна**. Моя улюблена пора року — **весна**. **Про весну** написано багато віршів. Квіти **весни** завжди пахнуть по-особливому. **Після весни** може різко прийти спека.*

УРОКИ 90-91. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 21-22. Суперечка і сварка. Маніпуляції в спілкуванні

357 **Проаналізуй** подану інформацію. **Виконай** завдання.

Суперечка

1) є зіткненням двох думок;
2) кожен зі співрозмовників доводить та пояснює свою думку;
3) кожен зі співрозмовників слухає аргументи іншого, відповідає на них;
4) розмова відбувається ввічливо, без негативних емоцій;
5) після обговорення співрозмовники часто визнають одну з думок правильною.

Сварка

1) є зіткненням двох думок;
2) кожен зі співрозмовників наполягає на своєму;
3) співрозмовники можуть не слухати іншого, не реагувати на аргументи;
4) розмова може відбуватися неввічливо, з негативними емоціями;
5) після обговорення співрозмовники часто не визнають думку іншого правильною.

СУПЕРЕЧКА, и, жін. Словесне змагання між двома або кількома особами, при якому кожна із сторін обстоює свою думку, правоту; спір. *Коли між офіцерами виникала з якогось приводу* ***суперечка****, Івана Антоновича звичайно обирали суддею* (Олесь Гончар, III, 1959, 198).

СВАРКА, и, жін. 1. Гостра суперечка, що супроводиться взаємними докорами, образами. *Зайшла в них жвава* ***суперечка****, Що незабаром в* ***сварку*** *перейшла, А там перекотилася і в бійку* (Максим Рильський, III, 1961, 172).

Завдання

1. Що спільного між сваркою та суперечкою?
2. Знайди й випиши головні відмінності між ними.
3. Порівняй визначення суперечки та сварки з тлумачного словника української мови. Поясни своїми словами, як ти розумієш ці два поняття.
4. Які з наведених слів, на твою думку, є найточнішими синонімами до слова «*суперечка*»? Поясни.
   Слова: *конфлікт, спір, змагання, бійка, негаразд, напад.*
5. Чи може суперечка перерости у сварку? А сварка в суперечку? Відповідь поясни.

358 **Прочитай** уривки з діалогів у парах. **З'ясуй**, який із них має ознаки суперечки, а який — сварки. Відповідь **поясни**, наводячи цитати.

Діалог 1

– Привіт, Олексо! Які новини?
– Щойно вийшов від Андрія. Він відмовляється брати участь у змаганнях.
– Та навіщо нам той Андрій? Самі впораємося.
– Ні, він нам потрібен! Він найкращий нападник у школі!
– Те, що він найкращий нападник, не робить його незамінним. Знайдемо ще одного найкращого.
– Гаразд. Ти маєш рацію. Треба шукати варіанти.

Діалог 2

– Добрий день, бабусю! Я вже прийшла.
– Привіт, Надійко! Як школа? Які оцінки?
– Чесно кажучи, не дуже... Учителька була злою й поставила мені шість!
– Чому?
– Та хіба я знаю?
– А ти виконала все завдання?
– Я не зробила домашню вправу, бо не було часу.
– Тоді дивно, що ти отримала не два.
– Та яка різниця?! Чому я маю робити завдання, якщо в мене тренування було?!

359 **Прочитай** вірш. **Доведи**, що його назва є правильною, використовуючи цитати та інформацію з вправи 357.

Суперечка

Ведмідь **сварився** із совою:
— Ти щось наплутала, сова!
Затям своєю головою —
зими в природі не бува!

Сова сміялась: — Волохатий,
не дивно чути це мені:
ти восени як ляжеш спати,
то встанеш тільки навесні.

Петро Ребро

360 **Запиши** діалог-суперечку (щонайменше 6 реплік), яка може відбуватися між двома учасниками/учасницями спілкування *(за одним із зображень на вибір)*.

361 **Прочитай** текст. **Виконай** завдання.

Що таке маніпуляції в спілкуванні?

Маніпуляції в спілкуванні — це способи впливу на людину для отримання вигоди. Щоб змусити співрозмовника або співрозмовницю погодитися з нами, ми часто використовуємо певні фрази, які не стосуються теми, але впливають на емоції. Більшість маніпуляцій можна звести до трьох почуттів: сорому, провини й страху. Це ті почуття, які призводять до зміни поведінки. Людиною, яка їх переживає, легше керувати.

Маніпуляції через **сором**: *«Ну як так можна, я на тебе розраховував/ла!», «Як можна бути таким неохайним/такою неохайною?», «Як ти міг/могла про мене забути?».*

Маніпуляції через **провину**: *«Ти мене не любиш», «Ти мене не цінуєш», «Я для тебе не важливий/не важлива».*

Маніпуляції через **страх**: *«Тобі що — слабо?», «Якщо ти цього не зробиш, то я всім розповім, який/яка ти поганий/погана»*.

Якщо ви чуєте ці або схожі слова, будьте обережними: вами маніпулюють. Постарайтеся запитати співрозмовника або співрозмовницю про його/її справжні наміри.

Завдання

1. Що таке маніпуляції в спілкуванні? Наведіть цитату з тексту, щоб відповісти.
2. Які три почуття зазвичай хоче викликати маніпулятор?
3. Наведіть приклад фрази маніпуляції через страх. Чому, на вашу думку, ці слова можуть злякати співрозмовника?
4. Наведіть приклад фрази маніпуляції через сором. Чому, на вашу думку, ці слова змушують нас засоромитися?
5. Що робити, якщо ви почули в мовленні співрозмовника маніпулятивний вислів?
6. Пригадайте ситуацію з життя, у якій ви чули маніпулятивний вислів. Чи може, на вашу думку, маніпуляція бути випадковою?

362 **Визнач**, які з наведених фраз належать до маніпуляцій. Свою думку **поясни**.

1. «Так, звісно, я поганий, я нічого не вмію».
2. «Дякую за інформацію, матиму на увазі».
3. «Я не хочу продовжувати цю розмову».
4. «Ну хіба тобі важко, я ж тебе так люблю».
5. «Я буду плакати, якщо ти цього не зробиш».
6. «Хочу тебе попросити принести мені зошит».
7. «Ти сьогодні така красива! Можеш зробити за мене домашнє завдання?»
8. «Усі знають, що він нечесний, тому це точно брехня».

363 **Заміни** маніпулятивні вислови з попереднього завдання на нейтральні, за допомогою яких ти міг/могла б продовжити розмову.

УРОКИ 92-93. РЕЧЕННЯ З ОДНОРІДНИМИ ЧЛЕНАМИ

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

☐ однорідні члени речення.

На зв'язку експерт

Однорідними називають члени речення, які відповідають на однакове питання й залежать від одного й того ж слова.

Однорідні члени речення можуть бути поєднані сполучниками або лише інтонацією (без сполучників).

Без сполучників	Зі сполучниками
Півонії, троянди зацвіли в парку.	***І** півонії, **і** троянди зацвіли в парку.*
Морози поступово слабшали, відступали.	*Морози поступово слабшали, **але** не відступали.*
Хвилі прибили до берега листя, тріски.	*Хвилі прибили до берега листя **й** тріски.*
Ми могли поїхати на море, у гори.	*Ми могли поїхати на море **або** в гори.*

ОДНОРІДНІ ЧЛЕНИ

є — **дним членом речення**
залежать від — **дного слова**
відповідають на — **дне питання**

О

364 **Перепиши** речення, добираючи з дужок однорідні члени, **підкресли** їх.

1. У лісах України водяться ~~~~~~~~ (олені, вовки, жирафи, ведмеді, кенгуру).
2. Птахи бувають ~~~~~~~~ (водоплавні, лускаті, свійські, перелітні, короткошерсті).
3. Дельфіни харчуються ~~~~~~~~ (рибою, кальмарами, суницями, креветками, бананами).
4. Морських котиків можна зустріти ~~~~~~~~ (під водою, на островах, на деревах, у лісах, на полях).
5. Пінгвіни мають ~~~~~~~~ (густе, кошлате, м'яке, коротке, багатоколірне) пір'я.

365 **Попрацюйте** в парах. **Поставте** однокласнику/однокласниці запитання з анкети. **Запишіть** відповіді, використовуючи однорідні члени речення.

Анкета

1. Які твої улюблені імена?
2. Які твої улюблені кольори?
3. Куди ти хочеш поїхати на канікулах?
4. Які фільми тобі подобаються?
5. Які твої улюблені страви?
6. З ким ти хотів би/хотіла б сходити на прогулянку?

366 **Опиши** світлини, використовуючи однорідні члени речення.

1

2

3

367 **Перепиши** речення, ураховуючи правила милозвучності. **Встав** одне пропущене тире. **Підкресли** однорідні члени речення відповідними лініями.

1. Кит найбільша **і/й** найцікавіша тварина на Землі. 2. На суші моржі здаються незграбними, але вони стають дуже спритними **у/в** воді **і/й** під водою. 3. Морська черепаха прекрасно пірнає **і/й** дуже швидко плаває. 4. Восьминоги вирізняються наявністю трьох сердець **і/й** крові синього кольору. 5. Жала **і/й** щупальці **у/в** медуз є основною зброєю.

368 **Прочитай** текст, **виконай** завдання.

Краби

1. Я взяв рушник і пішов на берег моря в Криму. Каміння біля берега було вкрите якимись чорними й сірими цяточками.
2. Я вибрав плаский камінь. Скинув одежу й окуляри. Згодом обернув голову і щось побачив.

3. Цятки на камінні почали повзти вгору та праворуч. То були краби. Найбільший і найкращий з них був завширшки з мою долоню.
4. Вони плазували тихо, мирно, спокійно. Великі не займали малих, але хотіли першими вилізти на сонечко.
5. Я почав придивлятися до найбільшого краба. Клішні й очі в нього були здоровенні. Краб наче роздивлявся мене й краєвид навколо.
6. Величезними клішнями він швидко і вправно зривав морський мох із каменя. В одну мить всі краби щезли. Пісок і каміння навколо знову стали чистими.

За Майком Йогансеном

Завдання

Випиши із зазначених абзаців члени речення, що відповідають характеристикам.

Абзаци	Характеристика	Приклад
1, 2, 4	однорідні присудки	
5, 6	однорідні підмети	
3, 4, 6	однорідні обставини	
1, 3	однорідні означення	
2, 5	однорідні додатки	

УРОКИ 94-96. ПУНКТУАЦІЙНА ПОМИЛКА. Кома між однорідними членами

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

☐ пунктуаційна помилка.

На зв'язку експерт

Однорідні члени речення можна поєднувати БЕЗ сполучників. Тоді між ними потрібно ставити **КОМУ**:

У квітні, травні обіцяють короткочасні дощі.

*Під час прогулянки в зоопарку мені найбільше сподобалися граційні **жирафи**, кошлаті **ведмеді**.*

Однорідні члени речення можна поєднувати ЗА ДОПОМОГОЮ сполучників. Тоді, щоб поставити **КОМУ**, потрібно врахувати, які сполучники ми використали і чи повторюються вони:

	КОМУ ставимо
БЕЗ сполучників	○, ○, ○,
ЗІ сполучниками	1. ○, а (але, проте, однак) ○
	2. ○ і ○, ○ і ○
	3. і ○, і ○, і ○, і ○
	4. ○, і ○, і ○, і ○
ЗІ сполучниками	**КОМУ НЕ ставимо**
	1. ○ і (й) ○
	2. ○ чи (або) ○

Пунктуаційна помилка — це помилка на вживання розділових знаків (коми, тире, двокрапки, крапки, знака питання, знака оклику).

369 **Додай** до однорідних членів речення залежні слова. **Зроби** висновок щодо вживання коми. **Запиши** за зразком.

Зразок *Мама доглядає, поливає квіти. —*

як? *як?*

Мама дбайливо доглядає, щедро поливає квіти.

1. Удома мене постійно зустрічають кіт, собака.
2. Мої улюблені страви — деруни, піца.
3. На підлозі були розкидані книжки, зошити.
4. Сестра попросила прибрати, попилососити кімнату.
5. Ми з дідусем відремонтували, пофарбували стілець.

370 **Утвори** по два варіанти до кожного речення з поданими однорідними членами за схемами, ураховуючи правопис розділових знаків:

○ *і* ○, ○ *і* ○ *та* ○, *і* ○, *і* ○, *і* ○

1. Записник, ручка, пенал, олівець.
2. Троянди, півонії, жоржини, айстри.
3. Харків, Одеса, Київ, Львів.

На зв'язку експерт

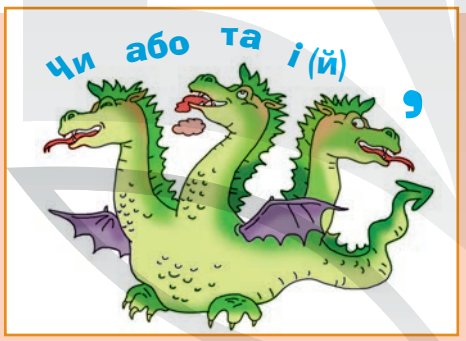

Щоб запам'ятати ви́падки, коли перед сполучниками НЕ ставимо кому, можна скористатися підказкою:

ЧИ, АБО, ТА (І/Й) коми ковтають.

371 **Утвори** по 3 речення з поданими однорідними членами, використовуючи різні сполучники. **Запиши** за зразком.

Зразок *Книга, картина.*

*1. Книга **й** картина мені дуже сподобалися.*
*2. Дайте мені, будь ласка, книгу **або** картину.*
*3. На подарунок краще купити **і** книгу, **і** картину.*

1. Горобці, синиці.
2. Червоний, білий.
3. Угору, вниз.
4. Читати, писати.

372 **Сконструюй** з поданих компонентів речення, **запиши, розстав** розділові знаки.

1. Вітер сьогодні був сильний ...	і/й	... закотився у ворота
2. Приємно мати справу з розумною ...	але	... теплий
3. На морі можна поплавати ...	і... і...	... не лисиця
4. М'яч ударився об штангу ...	або	... практичною партнеркою
5. На малюнку був якийсь вовк ...	а	... порибалити

373 **Перепиши** речення, замінивши виділені слова однорідними членами.

Зразок *Оксана зареєстрована в **різних соцмережах**. — Оксана зареєстрована в **інстаграмі, тіктоці** та **фейсбуці.***

1. Сашко любить грати в **рухливі ігри.**
2. Для ремонту мені потрібні **інструменти**.
3. На клумбі ростуть **різнокольорові** квіти.
4. У нас живуть **домашні улюбленці**.
5. Марійчині речі лежали **всюди**.

374 **Придумай** до поданих схем речення з однорідними членами. **Запиши**, розставляючи розділові знаки.

1. ◯, а (але, проте, однак) ◯
2. ◯ і ◯, ◯ і ◯
3. ◯ і (й) ◯
4. ◯ чи (або) ◯

375 **Проілюструй** кожну схему прикладом, складеним із заданих слів (можеш також додавати інші слова).

1. Коми ставимо:

1) полуниці, малина, смородина
... О1, О2, О3 ...

2) смарагдовий, бурштиновий, пурпуровий, бузковий
... О1 чи О2 , О3 чи О4 ...

3) співати, танцювати, декламувати
... або О1, або О2, або О3 ...

4) перший, другий, третій
... О1, і О2, і О3 ...

2. Коми НЕ ставимо:

1) чипси, яблука **… О1 або (чи) О2 …**

2) апельсиновий, лимонний **… О1 і (й) О2 …**

Завдання

Якої схеми не вистачає? Домалюй її у зошит. Запиши приклад речення.

376 **Перепиши** текст, **обведи** сполучники, які поєднують однорідні члени речення. **Постав** розділові знаки.

1. Соціальними мережами називають вебсайти та застосунки для поширення світлин відео чи тексту.
2. Обережно розміщуй і оприлюднюй особисту інформацію в соцмережах.
3. Не варто розміщувати номер телефону, домашню адресу чи номер банківської картки.
4. Навіть зі звичайного допису зловмисник може скласти карту твоїх переміщень і вирахувати адресу.
5. Краще не розміщувати деякої інформації про відпочинок або розваги й залишатися в безпеці.

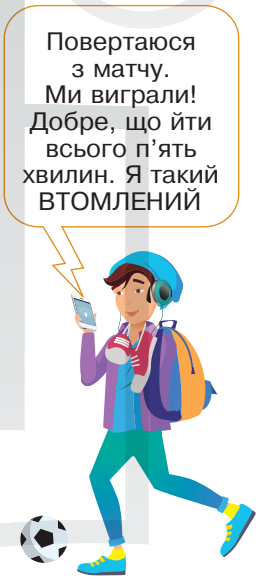

Проаналізуйте ілюстрацію з книги Л. Стоуелла «Життя онлайн» і поясніть у мінігрупі, чому цей допис є небезпечним.

377 **Перепиши**, поставивши коми. **Обведи** номери речень, у яких є дві граматичні основи.

1. Помилки вказують на слабкі місця, дають шанс розвиватися. 2. Перешкоди загартовують нас або готують до труднощів. 3. Кожна помилка дає цінний досвід, а деякі ситуації вчать нас чогось важливого. 4. Попереду чекають і успіхи і невдачі. 5. Постарайтеся не втрачати спокою й позитивного настрою. 6. Невдачі навчають нас шукати інший шлях, й іноді вони підштовхують до кращого життя.

Завдання

Поясни, чому два підмети і два присудки в одному реченні не завжди є однорідними.

УРОКИ 97-98. НАВЧАЛЬНИЙ ДИКТАНТ

378 **Прочитай** текст, **зверни** увагу на розділові знаки та виділені слова. **Запиши** його під диктовку й **перевір**.

Походження слів

Слова в мові звідкись **з'являються**. Це знають усі. Але звідки? Можна уявити якогось **спеціаліста** з вигадування слів. Однак такого ви не знайдете. Для появи нових слів є два способи. Можна позичити готові в іншій мові або придумати самому. **Легший** перший спосіб. А от колись наші предки **легких** шляхів не шукали. Тому передали нам у спадок дуже багато слів. *Ми ними користуємося й не замислюємося про їхнє походження.* Питомі, корінні слова ще **називають споконвічними**. Вони створені суто на **українському ґрунті**.

Чи можна знайти якогось конкретного творця **українських** слів? Це дуже складно. Однак у деяких слів є свої автори. Ти теж можеш придумати власне слово. *(105 слів)*

За Ольгою Дубчак

Завдання

За поданою схемою зроби синтаксичний розбір виділеного курсивом речення.

Схема синтаксичного розбору простого речення

1. Підкресли всі члени речення.
2. Укажи, яким є речення:
   а) за емоційним забарвленням (окличне/неокличне);
   б) за метою висловлення (розповідне/питальне/спонукальне);
   в) за наявністю головних членів речення (односкладне/двоскладне).
3. Надпиши над кожним словом частину мови.

ПІДСУМУЙМО

379 **Вигадай** і **запиши** речення за поданими темами та схемами. **Підкресли** члени речення.

1 **Тема. Відомі картини**

іменник + прикметник + іменник

2 **Тема. Морські тварини**

займенник + прислівник + дієслово + прийменник + іменник

3 **Тема. Захист природи**

прикметник + іменник + прислівник + дієслово

4 **Тема. Соцмережі**

іменник + дієслово + прийменник + іменник

380 **Знайди** на зображеннях однорідні члени. **Склади** з ними речення. Одне (на вибір) **запиши**, **підкресли** однорідні члени.

ПРЯНИКИ З НАЧИНКОЮ ЗІ ЗГУЩЕНОГО МОЛОКА

Склад: борошно, цукор, начинка, молоко, цукор, вода, вершки, крохмаль, розпушувач.

Адреса виробництва: вул. Транспортна, 33, с. Старокозаче, Одеська область.

Якщо пряник став твердим, покладіть його в мікрохвильовку або розмочіть у воді, молоці, чаї.

МАГАЗИН «АВРОРА» ЗАПРОШУЄ НА РОБОТУ

- касирів;
- продавців;
- вантажників;
- приймальників;
- кухарів;
- пекарів;
- м'ясників.

Звертатися з 10-00 до 19-00 за адресою: м. Черкаси, вул. Одеська, 19.

381 **Утвори** й **запиши** речення за поданою схемою, об'єднавши однорідні члени (там, де потрібно) сполучниками.

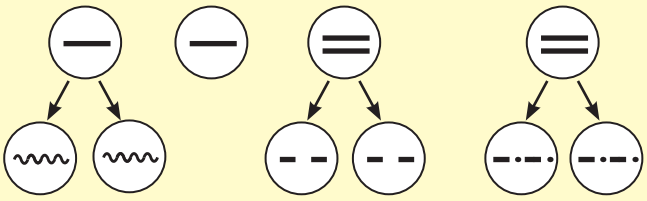

УРОК 99. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 23. Розповідь. Усний переказ тексту з елементами розповіді

382 **Прочитай** текст. **Виконай** завдання.

Театр був величезний, і в ньому виявилося неймовірно багато закапелків. П'ятикласники і п'ятикласниці вперше опинилися за **лаштунками**, простіше кажучи, за сценою.

Дітям спочатку відвели спеціальне приміщення, не помітне для глядачів. Там можна було перевдягнутися. Таке приміщення зветься **гардеробна**. По черзі учні та учениці сідали в крісло, а після цього вчителька ритміки робила їм справжній сценічний **макіяж**. Це так класно! Зрештою всі сьогодні справжні актори!

До вистави залишалося якихось кілька хвилин. Нарешті завіса розсунулася, й Емі поволі вийшла на сцену. Перед собою вона бачила десятки облич, навколо мерехтіло світло. У неї пересохло в горлі! Емі кинула погляд убік. Учителька **ритміки** подавала знаки, щоб дівчинка почала говорити. Але голос Емі ну ніяк не хотів виходити з горла.

Тоді хтось у першому ряду зірвався з місця й почав аплодувати. За мить уже плескала в долоні вся зала. Голос Емі, мабуть, узяв це до уваги, бо раптом вона почула, як промовляє в мікрофон: «Любі гості, вітаю вас...» *(151 слово)*

За Аґнешкою Мелех

Завдання

1. Придумай до поданого тексту заголовок.
2. Випиши 3-4 ключові слова з кожного абзацу.
3. З'ясуй лексичне значення виділених слів.
4. Склади план тексту.
5. Перекажи текст, використовуючи інформацію з таблиці.

На зв'язку експерт

Зверни увагу, що розповідь:

відповідає на запитання	має такі частини	містить ключові слова, які пов'язують частини розповіді
що відбулося? що робить особа або предмет?	*початок події, розвиток, завершення*	*спочатку, потім, відтак, пізніше, після цього, згодом, тоді, нарешті*

УРОКИ 100-103. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 24-25.
Детальний письмовий переказ тексту з елементами розповіді. Створення розповіді за заданою зав'язкою

383 **Прочитай** текст. **Виконай** завдання.

Пригоди на острові Клаварен

(1) У скриньці лежав жовтий сувій, у який було щось загорнуто. Рено витягла його й поклала на пісок. Спочатку дівчата обережно розмотали стару тканину. Це була довга чоловіча сорочка з вузькими манжетами й потьмянілими перламутровими ґудзиками та широкими рукавами. Високий комір обшитий по краю напівзотлілим мереживом. У сорочку був загорнутий шкіряний мішечок.

(2) Рено розв'язала мотузку й витягла з нього два кинджали, трубу телескопа та пласку шкатулку. Хвилини зо три дівчата вражено дивилися на свої знахідки. Потім Клава взяла шкатулку й тремтливими руками розстібнула металеву защібку. Рено затамувала подих.

(3) Клава дістала зі шкатулки невеликий, завбільшки з долоню шматок твердого картону, загорнутий у шовковий носовичок з вишитими в куточку літерами. То був портрет молодої вродливої жінки в старовинному вбранні. На дні шкатулки лежав складений удвоє аркуш жовтого, потертого по краях паперу. Після цього Клава передала портрет Рено й розгорнула папірець, списаний дрібними каліграфічними літерами.

(4) Нарешті Рено почала повільно читати: «Ось уже понад дванадцять років, як ми живемо на цьому забутому Богом та людьми острові...»

За Ірен Роздобудько

Завдання

1. Знайди в тексті слово за його визначенням.

Абзац	Визначення	Слово
(1)	**А** частина одягу, що закінчує рукави сорочки	
(1)	**Б** сітчаста тканина з візерунками, якою оздоблюють одяг	
(2)	**В** холодна зброя у вигляді гострого з обох боків клинка	
(2)	**Г** прилад для спостереження віддалених об'єктів	
(3)	**Д** невеличка скринька для зберігання дрібних речей	

2. Запиши план тексту.
3. Поміркуй, якої з частин немає в тексті: початку події, розвитку чи завершення. Свою відповідь поясни.
4. Випиши з тексту ключові слова, які пов'язують частини розповіді.
5. Напиши детальний письмовий переказ тексту.

384 **Обери** одну із запропонованих зав'язок. **Напиши** розповідь.

Був звичайнісінький холодний зимовий ранок. Ми вийшли з дому і…

Закінчувався останній раунд. Здавалося, ситуація була під контролем, аж раптом…

Усі були одягнені дуже святково. Навколо панувала казкова атмосфера, адже…

ПІДСУМКОВИЙ ТЕСТ

1 варіант

2 варіант

УРОКИ 104-109. СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ. Розділові знаки між частинами складного речення

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ складне речення;
- ☐ засоби зв'язку в складному реченні.

На зв'язку експерт

Що таке складне речення?

Складним називають речення, у якому є дві або більше граматичних основ.

підмет/присудок + **підмет/присудок**	*Я люблю подорожі, нові країни завжди надихають мене.*
підмет + **підмет/присудок**	*За вікном літака море, і зовсім скоро я наближуся до узбережжя.*
присудок + **підмет/присудок**	*За вікном літака сутеніє, а я захоплено дивлюся на небо.*

Як можуть бути поєднані частини складного речення?

Прості речення можна поєднати в складне за допомогою інтонації (без сполучників) або сполучників чи сполучних слів.

СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ	
Без сполучника	**Зі сполучником**
Світлана завжди мріяла побувати в новому місті, вона хотіла б подорожувати щомісяця.	*Світлана завжди мріяла побувати в новому місті, і вона хотіла б подорожувати щомісяця.*

! Зазвичай у складному реченні ми ставимо КОМУ на межі його частин.

385 **Утвори** та **запиши** складні речення з двох простих. **Поставь** розділові знаки. **Підкресли** головні члени речення.

Зразок *Ігор подорожує щомісяця. Уляні не подобаються довгі переїзди. — Ігор подорожує щомісяця, а Уляні не подобаються довгі переїзди.*

1. Моя сестра часто фотографується. Мій брат зазвичай знімає відео в нових місцях.
2. Київ є столицею України. Париж столиця Франції.
3. Під час подорожі у Львів ми потрапили на концерт гурту «Океан Ельзи». Соліст дуже майстерно виконував пісні на сцені.

386 **Спиши**, розставляючи коми на межі частин складних речень. Замість пропусків **запиши**, де потрібно, пропущені літери. **Поясни** вживання тире в першому реченні.

1. Подорожі — справа непроста і кожен турист завжди д..тально все планує. 2. Мандрівники спочатку шукают.. інформацію про місцевіс..ть а потім вони поч..нають зб..рати речі. 3. На наступному етапі турист повинен визначитися з транспортом і тут йому допоможе пошукова система Google. 4. Від транспорту залежить тр..валіс..ть подорожі і цей фактор впл..ває на кількіс..ть валіз.

387 **Запиши** до кожної схеми одне складне речення на тему «Мандрівка моєї мрії».

1. Підмет + присудок + обставина**, а** підмет + присудок + обставина.
2. Означення + підмет + присудок**, але** підмет + присудок + додаток.
3. Обставина + присудок + підмет**, проте** означення + підмет + присудок.

388 **Порахуй** кількість складних речень в уривках із анотацій до книжок. У якому уривку складних речень більше? **Запиши** анотацію до своєї улюбленої книжки про подорожі, використовуючи лише складні речення.

Цікаві книжки про подорожі й пригоди

Надія Гуменюк «Білий вовк на чорному шляху»

Не мріяв герой цієї книги про пригоди, але сталося диво. Звичайному школяреві випала цікава мандрівка. А трапилося це так...

У кімнаті Маркіяна висів старовинний портрет, а звідти до хлопця несподівано зіскочив козак Мамай. Наш герой потрапив у часовий простір України. Він побував у Запорозькій Січі, а потім хлопчина опинився аж у Берестечку...

Олесь Ільченко «Козак, король, крук»

Мандруємо сторінками іронічних казок Олеся Ільченка…

В одній із них ми знайомимося з хлопчиком Ентоні. Він живе у великому замку з батьками. Малюк любить різноманітні ігри та подорожі, але зовсім не хоче їсти вівсянки. Одного разу Ентоні недоїв вівсяну кашу, і з ним трапилася незвичайна пригода...

389 **Спиши** речення, **підкресли** граматичні основи, **постав** розділові знаки. Які речення є складними?

1. Буктрейлер це відеоролик про книгу чи певний твір у якому цікаво та насичено подається інформація для читача. 2. Головне завдання спонукати до прочитання повної версії привернути увагу до тексту через залучення **візуальних** засобів. 3. «Родзинка» буктрейлера **інтрига** а головне завдання інтриги викликати захоплення зацікавлення та сильні емоції.

Завдання

1. З'ясуй значення виділених слів.
2. Створи буктрейлер про одну з книжок про подорожі на вибір. Використовуй лише складні речення.

Зразок буктрейлера дивися тут:

На зв'язку експерт

Як не сплутати складне речення з простим?

Увага! Не сплутуй просте речення з однорідними підметами або присудками зі складним реченням!

Просте речення з однорідними членами	Складне речення
Однорідні **присудки**: *У новій країні я завжди багато фотографуюся **й** знімаю відео.*	Присудки **НЕ Є** однорідними: *У новій країні я завжди багато фотографуюся, **і** потім друзі коментують мої пригоди.*
Однорідні **підмети**: *На горизонті виднілися море та гори.*	Підмети **НЕ Є** однорідними: *На горизонті виднілося море, справжня весна стоїть на порозі.*

! Зверни увагу, що при однорідних членах речення перед сполучниками ТА, І (Й) кому НЕ ставимо, а в складному реченні — ставимо.

390 **Перепиши** лише ті речення, які є складними. **Підкресли** в них граматичні основи. **Виконай** завдання до тексту.

(1) Олбані — це одне з найстаріших міст у США. (2) Воно розташоване в штаті Нью-Йорк. (3) Місто простяглося на березі річки Гудзон, воно є відомим **портом**. (4) Великі кораблі й маленькі човни можуть зупинитися на узбережжі Гудзону в Олбані. (5) Зазвичай зима в цьому місті є сніжною та холодною, а літо — спекотним та вологим. (6) В Олбані мешкає менше ніж сто тисяч осіб.

Завдання

1. Пригадай, у якій розповіді з цього підручника ти вже натрапляв/натрапляла на назву міста Олбані.
2. Поясни значення виділеного слова.
3. Проаналізуй зображення міста Олбані на карті. Чому, на твою думку, це місто є **портовим**?
4. У якому реченні є присудки з двох слів?

5. За зразком поданого тексту напиши коротку довідку про будь-яке з міст на вибір: *Варшава, Париж, Рим, Берлін.* Використовуй лише складні речення.

391 **Перепиши** складні речення, частини яких поєднані сполучниками. **Підкресли** в них граматичні основи. **Виконай** завдання до тексту. **Постав** пропущені розділові знаки.

1. Ніцца мальовниче французьке місто у ньому майже завжди сяє сонце. 2. Ви можете прилетіти сюди літаком адже в Ніцці розташований один з найбільших аеропортів Європи. 3. Море заворожить вас своїм голубим кольором а за кількістю музеїв Ніцца здивує навіть найвибагливішого туриста. 4. Зовсім недалеко видніються розлогі Альпійські гори де ви можете натрапити на поселення з тисячолітньою історією. 5. Туристи найбільше люблять вересневу Ніццу бо погода в цей час не лякає своєю спекою.

Завдання

1. Пригадай, у якій розповіді з цього підручника ти вже натрапляв/натрапляла на назву міста Ніцца.
2. Знайди в тексті слова за поданими лексичними значеннями. Перепиши, доповни таблицю синонімами.

Лексичне значення	Номер речення	Слово	Синоніми
той, який привертає увагу яскравістю барв, виразністю	1		
той, який ставить великі вимоги; вимогливий	3		
той, який розкинувся на великій площі, обіймає великий простір	4		

3. Проаналізуйте зображення міста Ніцца на карті. Поміркуйте, що спільного в розташуванні американського міста Олбані та французької Ніцци. За необхідності поверніться до вправи 386. Обговоріть це в мінігрупі.

392 **Опиши** світлини. **Використовуй** лише складні речення.

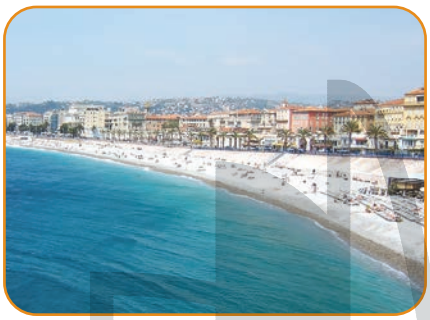

Пляж у Ніцці

Порт Ніцци

Пам'ятник білому собаці в м. Олбані

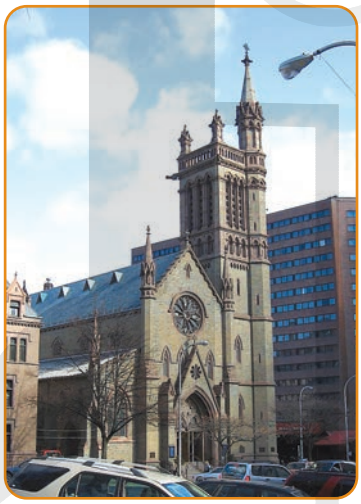

Собор Святого Петра в м. Олбані

393 **Придумай** і **запиши** продовження до поданих початків, щоб утворилися складні речення.

Зразок *Улітку з нами трапилася пригода... — Улітку з нами трапилася пригода, і я запам'ятала цей день надовго.*

1. Я хочу розповісти про нашу подорож улітку...
2. Ми відвідали три нові країни...
3. Надзвичайне захоплення в мене викликало місто...
4. Природа там дуже особлива...
5. Мене надзвичайно здивувало...
6. Несподіванкою був/була/було те, що...
7. Також цікаво було побачити, як...
8. Для дітей є багато чого цікавого...

9. Архітектура там дуже незвична...
10. Ми повернулися додому з натхненням...
11. Наступного року ми плануємо нову подорож...
12. Я дуже хочу побувати там, де...

394 **Перепиши** спочатку речення з однорідними членами, а потім — складні речення. **З'ясуй** значення виділених слів. **Постав** пропущені розділові знаки.

1. Завтра відбудеться **прем'єра** фільму і ми всі плануємо потрапити в кіно. 2. Це буде дуже цікавий і захопливий фільм. 3. Режисером фільму є талановитий та **екстраординарний** митець. 4. Я люблю фільми цього режисера й цікавлюся його **біографією**. 5. Щоразу під час перегляду його фільмів я думаю про створення персонажів і **кіномистецтво** все більше приваблює мене. 6. Можливо, я стану режисером у майбутньому і переді мною відкриються нові світи. 7. Ця мрія може стати реальністю і я готовий працювати для цього.

На зв'язку експерт

Які бувають **сполучні засоби?**

Сполучні засоби поєднують як однорідні члени речення, так і частини складних речень.

	Просте речення з однорідними членами	**Складне речення**
і, й, та, ані ... ані, ні ... ні	*У літаку нас погодували супом і кашею.*	*У літаку нас погодували, і сонце почало заходити за горизонт.*
а, але, зате, проте, однак	*Ми планували відвідати музей, **але** не встигли.*	*Ми планували відвідати музей, **але** почався дощ.*

Поєднують лише частини складного речення.

що, як	коли, доки	якщо, якби	бо, тому що, оскільки
щоб, аби	де, куди	хоч, дарма що	який, котрий

395 **Утвори** складні речення. **З'єднай** частини складних речень за допомогою сполучників. **Перепиши** утворені речення.

1. Улітку люди багато подорожують.		*Дехто навіть встигає відвідати кілька країн.*
2. Море та гори найбільше приваблюють туристів.	**, і**	*Там можна насолодитися незвичними краєвидами.*
3. Мандрівка Україною — це цікаво.		*Буває непросто знайти захопливі місця.*
4. Найпопулярнішими містами для туристів улітку є Одеса та Львів.	**, однак**	*Багато мандрівників обирають Чернігів.*
5. Туристи люблять відвідувати Карпати.	**, бо (оскільки)**	*У горах завжди свіже повітря й гарна природа.*
6. Схід сонця в горах надзвичайно красивий.		*Захід зачаровує магічними кольорами неба.*
7. Під час походу в гори всі намокли.	**, а**	*Вдалося швидко висушити одяг.*
8. Друзі допомагали одне одному просушити одяг.		*Дехто навіть ділився своїми сухими речами.*

396 **Переглянь** відео «Віртуальна подорож Україною». **Запиши** 5 складних речень зі сполучниками, які описують інформацію, подану у відео.

Завдання до відео

1. Чому сім чудес світу неможливо відвідати без машини часу?
2. Як називають озеро Синевир?
3. Де розташована печера Оптимістична?
4. Що називають Українською Венецією?
5. Який безлюдний острів є в Україні?
6. Що таке Олешківські піски?
7. Замалюй у зошиті карту України, познач на ній цікаві місця, згадані в запитаннях 2-6. Додай ще 3 місця, які ти знаєш.

397 **Перепиши** речення, додаючи пропущені сполучники з довідки. **Постав** пропущені розділові знаки.

(1) Переклади коміксів українською мовою почали з'являтися кілька років тому ... вони дивували читачів влучними й цікавими словами. (2) Комікси серії «Марвелл» є найпопулярнішими ... у них зображено цікавий світ персонажів. (3) Українці читають комікси менше ніж художню літературу ... є й справжні фанати. (4) Наші художники створюють якісні та яскраві комікси ... в Україні дуже багато талановитих дизайнерів. (5) Популярні комікси можуть витіснити з магазинів класичні казки, ... видавці серії історій про Колобка й Котигорошка вже працюють над оновленням дизайну. (6) Багато дітей люблять комікси ... не всім подобаються історії про супергероїв.

Довідка. *І, тому, оскільки (бо, адже), проте (але, зате, однак).*

398 **Підготуй** відеопроєкт або презентацію про цікаве місце в Україні, яке ти хотів би/хотіла б відвідати.

1. Скористайся інформацією з ютуб-каналу проєкту «Ukraïner. Експедиція».
2. Використай 10 складних речень зі сполучниками.

Ютуб-канал проєкту «Ukraïner. Експедиція*»
https://www.youtube.com/c/ukrainernet

Експедиція – це подорож, поїздка, відрядження групи людей зі спеціальною метою.

УРОК 110. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 26.
Особливості побудови розповіді за коміксом

399 **Прочитай** комікс «Операція “Андроїд”» з дитячого журналу «Пізнайко». **Виконай** завдання.

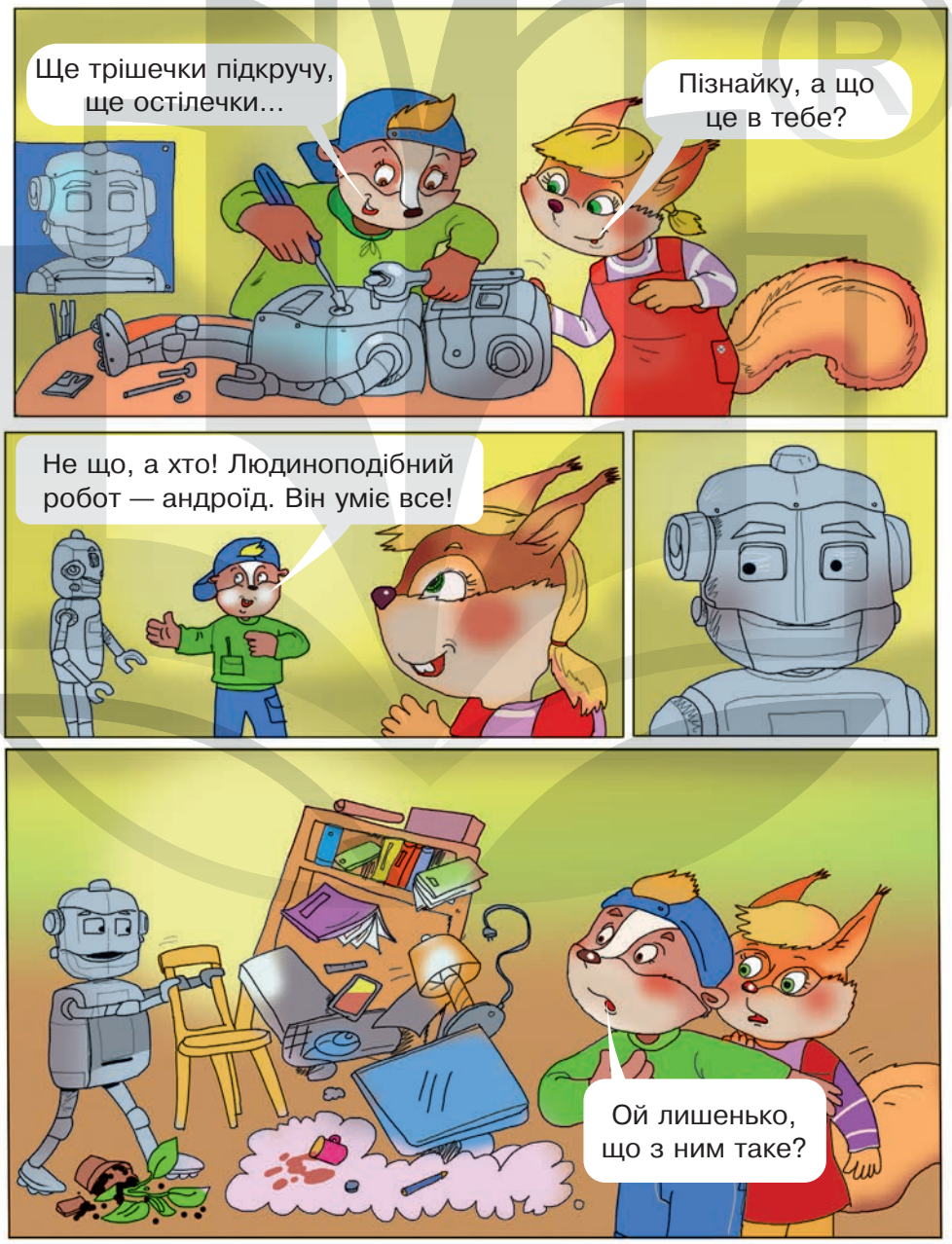

Завдання

1. Перероби поданий комікс так, щоб Андроїд виконав усі дії послідовно, не зчинивши безладу у квартирі. Для цього склади правильну послідовність чітких команд зі списку.

А Постав вазон на полицю.
Б Підійди до стільця.
В Піди з вазоном до шафи.
Г Коли дійдеш до Проні, зупинись і постав перед нею стілець.
Д Коли Проня відповість, вимкнись і відпочинь.
Е Обома руками зніми вазон зі стільця.
Є Запропонуй Проні сісти.
Ж Повернися до стільця, підніми його та йди до Проні.

2. Намалюй епізоди коміксу, яких не вистачає.

400 Усно **перекажи** сюжет коміксу з попередньої вправи у формі розповіді.

401 **Напиши** розповідь за сюжетом коміксу із завдання 399, доповнюючи подані уривки речень.

- Це сталося...
- Проня запитала в Пізнайка...
- Він у той час...
- Потім робот...
- Несподівано...
- Проня злякалася і...
- Пізнайко здивовано...
- Проня зрозуміла, що проблема була в...

УРОК 111. НАВЧАЛЬНИЙ ДИКТАНТ

402 **Прочитай** текст, зверни увагу на розділові знаки та виділені слова.
Запиши його під диктовку й **перевір** написане.

Гальма для корабля

Усі види транспорту **повинні** мати гальма. Кораблі – особливий засіб сполучення. Для **гальмування** їм потрібен якір.

Перший якір придумали греки, вони використовували великий камінь на мотузці. Однак його було важко підіймати на корабель. Ще й мотузка часто стиралася, і моряки залишалися без якоря в найвідповідальніший момент. Тому майстри почали робити якорі, які нагадують **рибальські** гачки. **Малайці*** придумали якір з одним рогом, а **китайці** вигадали з двома.

Якір треба **спустити** на дно, щоб корабель зупинився. На мілкому місці зробити це **легко**, але в океані є ділянки з глибиною десять кілометрів. У такому випадку допомагає якір, який нагадує маленьку парасольку. Він гальмує корабель на поверхні води. *(106 слів)*

З кн. Марка Беденка «Вдумливе читання»

*__Малайці__ – один з народів, що населяють острови Тихого океану.

Завдання
Виділене курсивом речення розбери за схемою:

Схема синтаксичного розбору простого речення

1. Підкресли всі члени речення.
2. Укажи, яким є речення:
   а) за емоційним забарвленням (окличне / неокличне);
   б) за метою висловлення (розповідне / питальне / спонукальне);
   в) за наявністю головних членів речення (односкладне / двоскладне);
   г) за кількістю граматичних основ (просте / складне).
3. Надпиши над кожним словом частину мови.

УРОК 112. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 27.
Створення тексту-роздуму на обрану тему

Порадник для створення тексту-роздуму

1 **Сформулюй свою позицію щодо висловлюваного.**

1. Я вважаю, що...
2. Мені здається, що...
3. Я переконаний/переконана, що...

2 **Поясни, ЧОМУ ти так думаєш.**

Я так думаю, бо (через те що, оскільки, тому що)...

3 **Чи думає ще хтось так само, як ти? Розкажи про нього.**

Наприклад, мій дідусь (сусідка, тренер...) з цього приводу каже, що...

4 **Зроби короткий висновок.**

Отже, ...

Етапи створення тексту-роздуму можна запам'ятати за допомогою жартівливих реплік:

А ти шо? 1

2 **А він шо?**

А вона шо? 3

4 **Ну й шо з того вийшло?**

Мовні кліше для написання роздуму

Розпочну з того, що ...
Мені здається, що ...
Як на мене, то ...
Зупинюся детальніше на тому, що ...
По-перше, ..., по-друге, ..., по-третє, ...
Яскравим прикладом цієї ситуації може бути ...
Завершуючи, можу сказати ...

403 **Ознайомся** з ситуаціями і **виконай** завдання.

Уяви, що тобі зовсім не сподобався фільм, на який ви ходили з однокласниками, однак усі твої друзі від нього в захваті.

ЯК ТИ ВЧИНИШ?

1. Погодишся з усіма | **2. Скажеш правду** | **3. Чемно мовчатимеш**

Ти дізнався, що твій друг обманув тебе, коли не попередив про фінальну гру, бо хотів зробити, на його думку, ліпше для команди, адже ти не дуже гарний футболіст.

ЯК ТИ ВЧИНИШ?

1. Скажеш відверто другові про його брехню | **2. Розкажеш усім про цей випадок** | **3. Чемно промовчиш**

Твої батьки після закінчення семестру ведуть тебе в кав'ярню, щоб відсвяткувати твої успіхи в навчанні, а ти мовчиш про погану оцінку з англійської.

ЯК ТИ ВЧИНИШ?

1. Скажеш правду після святкування | **2. Зізнаєшся про оцінку до походу в кав'ярню** | **3. Промовчиш**

Завдання

1. Оберіть можливий варіант поведінки в одній із ситуацій та обговоріть його в мінігрупі.
2. Запишіть свої міркування за схемою, використавши інформацію з порадника для створення тексту-роздуму:
   - Я вважаю, що...
   - По-перше, ...
   - По-друге, ...
   - Тому...

УРОК 113. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 28.
Переконливість та аргументованість. Вимова й інтонація

404 **Прочитай** текст і **виконай** завдання до нього.

Ти плануєш купити новий телефон чи переконати друзів піти в парк? Або хочеш помінятися ролями у виставі чи пояснити вчителеві причину відсутності домашнього завдання? Це не просто розмова. Це вже перемовини, під час яких потрібно бути переконливим. Від цього залежить, чи ти досягнеш бажаного.

Уміння володіти собою, правильно розставляти акценти, чітко вимовляти слова, грамотно інтонувати, обирати відповідну тактику (спосіб поведінки) — це складна наука, яку можна освоїти тривалими тренуваннями.

Перемовини — це зіткнення інтересів двох сторін, кожна з яких хоче досягти свого. Для досягнення згоди, спільної думки потрібно домовлятися.

Є три варіанти перемовин:

1. **Перетягування канату.** Обидві сторони наполягають на своєму. У результаті — програють обоє.

2. **Нічия.** Обидві сторони не виграють, але й не програють. Кожен чимось поступився, але в результаті не отримав бажаного.

3. **Союзники.** Обидві сторони обмірковують проблему, шукаючи такий варіант, який би задовольнив обох. Під час переконування найлегше зайняти позицію сильного й почати тиснути. Однак ефективні перемовини будуть лише тоді, коли враховують інтереси всіх учасників/учасниць.

ПРАВИЛА ПЕРЕМОВИН

1. Керувати своїми емоціями та стежити за інтонацією.
2. Бути доброзичливим, приязним.
3. Дослухатися до співрозмовника.
4. Поважати думку іншого.
5. Чітко формулювати свої пропозиції.

За О. Ткаченко

Завдання

1. Робота в парі. Союзники

Важливо! Під час виконання завдання дотримуйтеся всіх правил перемовин, зазначених у тексті.

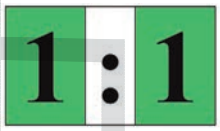

Разом з однокласником/однокласницею проведіть перемовини в стилі «***Союзники***» на тему:

«ЯКІ ДОМАШНІ УЛЮБЛЕНЦІ КРАЩІ — КОТИ ЧИ СОБАКИ?»

Позиція першого учасника/учасниці. Коти — найкращі домашні улюбленці.

Позиція другого учасника/учасниці. Собаки — найкращі домашні улюбленці.

Під час дискусії використайте інформацію з таблиці:

Кількість домашніх улюбленців у країнах Європи	
Польща	Україна
 45 % 32 %	 57 % 29 %

2. Робота в парі. Нічия

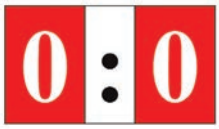

Разом з однокласником/однокласницею проведіть перемовини в стилі «Нічия» на тему:

«ЯКИЙ КОЛІР МАШИН ПОПУЛЯРНІШИЙ — ЧОРНИЙ ЧИ СРІБЛЯСТИЙ?»

Позиція першого учасника/учасниці. Чорний — найпоширеніший колір машин.

Позиція другого учасника/учасниці. Сріблястий — найпоширеніший колір машин.

УРОКИ 114-115. ПРЯМА МОВА. Розділові знаки в реченнях із прямою мовою

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ пряма мова;
- ☐ розділові знаки при прямій мові.

На зв'язку експерт

Пряма мова — це точно відтворені слова певної особи, передані від її імені.

Пряма мова складається з таких частин:

Слова автора (вказівка на те, кому належить сказане)	Пряма мова (саме висловлювання)
Мишко сказав:	*«Добрий день».*
Ми вигукнули:	*«Гарна погода!»*
Подруга запитує:	*«Ідемо гуляти?»*

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ при прямій мові

П — пряма мова
А — слова автора

1. **А: «П».** **А: «П!»** **А: «П?»**	*Професорка зиркнула й сказала: «Сови — це ще дрібниці».* *Професорка зиркнула й вигукнула: «Сови — це ще дрібниці!»* *Професорка зиркнула й запитала: «Хіба сови — це дрібниці?»*

Крапку, кому ставимо ПІСЛЯ лапок »• »‚	Знак питання, знак оклику ставимо ПЕРЕД лапками ?» !»
1. «П»‚ — а. «П!» — а. «П?» — а.	*«Сови — це ще дрібниці», — сказала професорка.* *«Сови — це ще дрібниці!» — вигукнула професорка.* *«Хіба сови — це дрібниці?» — запитала професорка.*

405 **Установи** відповідність між поданими реченнями та їхніми схемами.

А. *«Негайно пристебнися!» – почув я механічний голос.* **Б.** *«Заспокойся й міцніше тримай кермо», — озвався все той же голос.* **В.** *Той самий механічний голос промовив: «Це був їхній ватажок».* **Г.** *«Хто?» — стрепенувся я, бо вже почав був дрімати.* **Д.** *Голос різко пояснив: «Прошу тебе бути уважним і все запам'ятовувати!»* **Е.** *Я ще подумав: «Але чому ми їдемо туди самі?»*	**1.** А: «П». **2.** А: «П!» **3.** А: «П?» **4.** «П»‚ — а. **5.** «П!» — а. **6.** «П?» — а.

406 **Прочитай** текст. **Випиши** речення з прямою мовою. **Підкресли** слова автора.

Гаррі Поттер досі жив у тому будинку. Зараз він, власне, ще спав. Проте недовго, бо тітка Петунія вже прокинулась, і залунав її пронизливий голос. «Ану вставай!» — репетувала вона. Здригнувшись, Гаррі прокинувся. Тітка знову затарабанила у двері. «Вставай!» — кричала Петунія.

Гаррі ліг і спробував пригадати свій сон. Йому снився летючий мотоцикл. «Ти вже прокинувся?» — знову підійшла до дверей тітка. «Майже», — відповів Гаррі.

Дж. Роулінг «Гаррі Поттер і філософський камінь»

«Ворушись, треба за беконом подивитися. Пильнуй, щоб не згорів», — сердито додала.

Переклад Віктора Морозова

Робота в мінігрупі. Запитайте однокласників, чи читали вони книжку «Гаррі Поттер і філософський камінь». Пригадайте (або знайдіть) разом будь-які три епізоди, оформте їх як пряму мову, запишіть.

407 **Передай** зміст складних речень, використовуючи пряму мову. **Запиши**.

1. Гаррі запитав, де його лист.
2. Дядько відповів, що листоноша помилився адресою.
3. Тітка сказала, що вона не впевнена в цьому.
4. Дадлі поцікавився, хто це міг написати листа Гаррі.
5. Уранці дядько щасливо повідомив, що сьогодні пошти в них не буде.
6. Гаррі зажурено сказав, що він дуже засмучений.

408 **Переставмісцями** пряму мову та слова автора. **Запиши**.

1. «Так, а який номер платформи?» — спитала мати хлопців. 2. «Дев'ять і три чверті!» — пискнула маленька, теж рудокоса дівчинка, що трималася за її руку. 3. «Фреде, ти перший!» – звеліла пухкенька жіночка. 4. «Я не Фред, а Джордж», – обурився хлопець.

409 За поданими схемами **склади** й **запиши** речення на одну із запропонованих тем.

Тема 1. Навіщо мені друзі?

Тема 2. Навіщо людям гроші?

1. **«П», — а.**
2. **А: «П».**
3. **«П!» — а.**
4. **А: «П!»**
5. **«П?» — а.**
6. **А: «П?»**

410 **Перепиши** текст. **Оформ** його як пряму мову. **Додай** до кожної репліки слова автора.

УРОКИ 116-117. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 29-30.
Отримання інформації з прочитаного тексту

411 **Проєктна робота в командах.**
Об'єднайтеся в команду з кількома однокласниками.
Розподіліть ролі:

- **читач/читачка** — *обирає 2 абзаци з поданого тексту, зачитує їх уголос;*
- **журналіст/журналістка** — *опитує однокласників та однокласниць, знаходить додаткову інформацію, яка доповнить зміст обраних двох абзаців;*
- **дизайнер/дизайнерка** — *до інформації, яку надали читач і журналіст, малює схеми, світлини, таблиці, інфографіки, добирає світлини тощо;*
- **доповідач/доповідачка** — *презентує проєкт для всього класу.*

Як харчування впливає на твоє здоров'я?

Можливо, ви чули вислів: «Ми є тим, що ми їмо». Що він означає? Чи справді харчування так сильно впливає на наше здоров'я? Зрозуміти це нам допоможуть шість простих запитань.

1

Наскільки важливий сніданок?

Сніданок повинен бути повноцінним і різноманітним – чай з булочкою та сиром не підійде! Саме від сніданку залежить, чи вистачить тобі енергії до самого вечора.

2

Чи можна перебивати голод легким перекусом?

Не бажано! Навіть з'ївши печиво чи жменю горішків, ти запускаєш процес травлення, а це навантажує організм. Пам'ятай, що супи сприяють кращому травленню і не перевантажують шлунок.

3

Навіщо пити багато води?

Наш організм складається переважно з води, тому вода важливіша за їжу. Утративши навіть трішки рідини, людина відчуває втому й дратівливість. Іноді спрага нагадує голод. Тому на перерві не наминай батончик або булочку, а випий склянку води. За 5 хвилин вирішиш, чи хочеш ти їсти. Пам'ятай, що газована вода шкідлива.

4

Мені не подобаються овочі, можна їх не їсти?

В овочах і фруктах дуже багато вітамінів, без яких організму не впоратися. Причому в різних овочах і фруктах різні вітаміни. А ще в них є волокна, які допомагають очищати кишківник від перетравленої їжі і дають відчуття ситості.

5

Що краще з'їсти: курячу ніжку чи бургер?

Справжня їжа завжди краща за перероблену: шматок м'яса ліпший від котлети, курка — за нагетс, а картопля — за чипси. У готових продуктах, які можна купити в магазині, зазвичай багато шкідливих складників. Від таких продуктів легко виникає залежність, яку потім важко побороти.

6

Чому шоколадка – не порятунок?

Цукор дає швидку енергію. З'їв шоколадку — і завдання з математики вдалося легше виконати. Проте це тільки тимчасовий ефект, який швидко минає, спричиняючи більший занепад сил. І щоразу шоколаду доведеться з'їдати все більше.

412 **Проаналізуй** тарілку здорового харчування. **Виконай** завдання.

ТАРІЛКА ЗДОРОВОГО ХАРЧУВАННЯ

Завдання

1. Запиши три поради, які є спільними для зображення тарілки здорового харчування та вправи 411.
2. Якої з порад, зображених на тарілці, немає в тексті вправи 411?

3. Якими порадами можна було б доповнити тарілку?
4. Які з наведених порад уже були тобі відомими? Які є новими?
5. Яких порад ти і твоя родина вже дотримуєтеся?
6. Намалюй свій варіант здорової тарілки, використовуючи поради з тексту та власний досвід.

УРОКИ. 118-120

ДІАЛОГ. Розділові знаки в реченнях з діалогом

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- ☐ діалог;
- ☐ розділові знаки при діалозі.

На зв'язку експерт

Діалог передає розмову двох або кількох осіб. Діалог складається з ***реплік (Р)*** та ***слів автора (А).*** **Репліка** — це вислів одного з учасників розмови. Кожну репліку пишуть з нового рядка, без лапок, перед нею ставлять **тире**.

1. **А: — Р.** **А: — Р?** **А: — Р!**	Аліса сказала: — *Тут немає виходу.* Чеширський Кіт запитав: — *А тобі потрібен вихід?* Аліса вигукнула: — *Звичайно!*
2. **— Р, — а.** **— П? — а.** **— Р! — а.**	— *Тут немає виходу,* — сказала Аліса. — *А тобі потрібен вихід?* — запитав Чеширський Кіт. — *Звичайно!* — вигукнула Аліса.

413 **Додай** у діалоги слова автора й **перепиши** з розділовими знаками.

1. Слова автора перед репліками:
— Летючим мишам жити краще, ніж звичайним.
— Чому?
— Бо немає летючих котів.
2. Слова автора перед репліками:
— Васильку! Ти спиш на уроці?
— Ні! Це я вас слухаю й заплющив очі від задоволення.
3. Слова автора після реплік:
— Що ти бачив уві сні?
— Хіба в такій темряві щось можна розгледіти?

414 **Прочитай** уривок з казки. **Перепиши** його з діалогом. **Постав** пропущені розділові знаки.

1. Жив поганий цар і мав він трьох доньок. 2. Захотів він дізнатися як його дочки люблять. 3. Старша донька сказала що любить тата як цукор. 4. Середня зауважила що тато для неї як хліб. 5. Молодша сказала що любить так, як сіль. 6. Розсердився цар на молодшу доньку та й прогнав її з дому.

1. Поміркуйте та обговоріть в мінігрупі, чому молодша донька порівняла свою любов з сіллю.
2. Придумайте можливе продовження для цієї казки.

415 **Перебудуй** речення з прямою мовою на речення з діалогом.

«Мізки не роблять людину щасливою, а щастя — краще, що є на землі», — пояснив Залізний Дроворуб. «Чому?» — запитала Еллі.

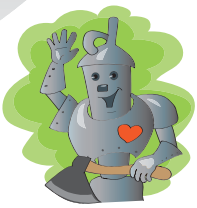

«Будь ласка, а ви не підкажете, куди міг подітися Кролик?» — спитав Вінні Пух. «Він пішов у гості до Вінні Пуха, то його найліпший друг», — відповів Кролик. «Та це ж я!» — спантеличився Пух. «Хто це “я”?» — прискіпався Кролик.

«У нас же сьогодні не день народження», — сказали діти. Пеппі з подивом подивилася на них і зауважила: «Але в мене сьогодні день народження. Невже я не можу зробити собі приємно й подарувати вам подарунки?»

Завдання

1. Хто з персонажів цих діалогів тобі відомий?
2. Допиши продовження одного з трьох діалогів на вибір.

416 **Обери** будь-якого з двох персонажів із вправи 415 та склади діалог між ними на 8 реплік (по 4 для кожного персонажа).

Прочитай свій діалог у ролях з однокласниками.

417 **Перепиши**, **доповни** подані діалоги етикетними словами з таблиць відповідно до ситуації.

Привітання

Привітулі! Усім привіт!
Добрий день!
Доброго здоров'я!
Доброго раночку! Вітаю!
Добрий вечір!

Прощання

Бувай! Па-па!
Прощавай! До зустрічі!
До побачення!
Побачимося!

Діалог 1

— …, друзі! Як ся маєте?
— …, Євгене! Саме тебе чекали!
— Справді? Я затримався, але дуже поспішаю.
— Тоді долучишся до гри наступного разу.
— …, хлопці!
— …!

Діалог 2

— …, Олено Петрівно! Як ваші справи?

— …, Тетяно Василівно! Усе чудово, заходь.

— Ой, не можу, дуже поспішаю. Наступного разу обов'язково забіжу покавувати й потеревенити!

— Добре, домовилися! …, Тетяно Василівно!

— …, Олено Петрівно! Забіжу.

418 **Віднови** діалог з поданих реплік. **Додай** до кожної репліки слова автора, використовуючи дієслова мовлення з таблиці.

А	Чим я можу тобі допомогти?
Б	Обов'язково! Переказуй привіт усім!
В	Гаразд! Рада була тебе бачити. Забігай за нагоди!
Г	Привіт, Олеже! Як твої справи?
Д	Та нічим, дякую. Буду вже бігти, щоб встигнути хоча б щось.
Е	Добрий день, Інно! Зранку запізнився на зустріч, тепер нічого не встигаю.

Дієслова мовлення: буркнути, вигукнути, вимовити, відповісти, заперечити, зауважити, заявляти, крикнути, оголосити, повідомити, пояснити, промовити, просити, прошепотіти, сказати, спитати, стверджувати.

Прочитайте діалог у парі з однокласниками та однокласницями. Поміркуйте разом, куди міг поспішати Олег, де вони могли зустрітися з Інною.

419 **Прочитай** текст. **Виконай** завдання.

— Таааак, хто хоче відповідати першим?

— Я!

— Гаразд, Сергію. Треба озвучити три правильні відповіді поспіль.

— Я готовий!

— Яке місто є найбільшим у світі?

— Можливо… Мехіко?

— Молодчинка, правильно!

— Можна доповнити?

— Звісно, Любо.

— Це столиця Мексики, там живе більше ніж 21 мільйон людей!

— Саме так, молодець! Друге запитання до Сергія. У якій країні найбільше населення?

— У Китаї!

— Чудово! Останнє, із зірочкою. Де на деревах росте шоколад?

— Хммм… Треба подумати… Шоколад виготовляють із какао… А ці дерева ростуть десь… В Америці?

— Зарахуємо цю відповідь?

— Так! Так!

— Справді, в Америці також ростуть. А ще в Азії та Африці.

Завдання

1. Поміркуй, хто є учасниками/учасницями цього діалогу. Чому ти так думаєш?
2. Де, на твою думку, відбувається ця розмова?
3. Чому учасники/учасниці діалогу згадують різні країни й міста?
4. Запиши чотири репліки, щоб завершити діалог.
5. Додай до діалогу слова автора (щонайменше 4), використовуючи дієслова мовлення із вправи 418).
6. Перебудуй перші чотири репліки на пряму мову та запиши їх.
7. Яке з фото (див. с. 257) могло б ілюструвати ситуацію, зображену в діалозі? Поясни свою відповідь.

1

2

3

УРОКИ 121-123. ПУНКТУАЦІЙНА ПОМИЛКА. Узагальнення

420 **Перебудуй** речення, пропустивши дієслівну зв'язку *бути/ставати*. **Запиши**, **постав** необхідні розділові знаки.

Зразок Слов'яни були великим племенем. — Слов'яни — велике плем'я.

(1) Слов'яни були далекими пращурами українців. (2) Вони були вправними господарями: розводили худобу, сіяли пшеницю. (3) Слов'яни були справжніми віряанами. (4) Слов'янські боги стали покровителями різних ремесел та занять. (5) Перун був богом блискавки, Дажбог був богом Сонця, а Мокоша була богинею материнства. (6) Слов'яни стали предками не лише українців, а й поляків, білорусів та багатьох інших народів.

За Сергієм Жуковим

«Україна від первісних часів до сьогодення»

421 **Перепиши** речення, **підкресли** однорідні члени. **Постав** необхідні розділові знаки.

(1) Володимир Великий Ярослав Мудрий це київські князі. (2) Вони отримали свої прізвиська за характер і способи правління. (3) Володимир Великий зміцнив кордони побудував мури для захисту Русі. (4) Ярослав отримав прізвисько «Мудрий» за любов до книжок і знань. (5) Він заснував першу бібліотеку склав перший збірник законів. (6) Софійський собор Києво-Печерська лавра були засновані за часів Ярослава Мудрого але й досі прикрашають столицю.

422 **Перепиши**, утворюючи з кількох простих речень складне (можеш додавати сполучники за необхідності). **Постав**, де потрібно, розділові знаки й пропущені літери.

Б. Хмельниц..кий україн..с..кий гетьман. Він заснував козац..ку д..ржаву. Вона мала назву Війс..ко Запороз..ке.

Чигирин, Батурин, Глухів і Гадяч були столицями Гетьман..щини в різні часи. Ці міста й досі вражают.. цікавими пам'ятками.

Козац..ку д..ржаву очолював гетьман. Писар займався документами. Підскарбій опікувався д..ржавними фінансами.

Гетьман..щина проіснувала майже 150 років. Її населення становило понад 3 міл..йони осіб.

Після смерті Богдана Хмельниц..кого с..туація погіршилася. Цей період історики наз..вают.. Руїною.

423 **Перебудуй** комікси на речення з прямою мовою. **Запиши** їх, **постав** розділові знаки.

Зразок *Аліна запитала Артура: «Що ти знаєш про київських князів?»*

Завдання

1. У якій з попередніх вправ є інформація з наведеного коміксу? Запиши три факти про слов'ян.
2. Поясни правопис слова «*слов'янський*». Чому ми ставимо апостроф? Чому пишемо з м'яким знаком? Чому не пишемо м'який знак після ***н***?
3. Поміркуй, де відбувається зображений діалог. Чому ти так думаєш?
4. Як ти вважаєш, дівчинка зробила хлопчикові комплімент чи образила його, сказавши, що він є енциклопедією? Доведи свою думку, дібравши чіткий аргумент.

424 **Розбий** текст на речення і **запиши**, розставивши розділові знаки. **Підкресли** граматичні основи.

Місто Київ відоме ще з шостого століття його заснували Кий Щек Хорив та їхня сестра Либідь якось вони плили по Дніпру побачили мальовничі пагорби й вирішили оселитися на них Київ місто яке назвали на честь старшого брата Кия ця інформація відома нам із легенди яку історики знайшли в давній пам'ятці з назвою «Повість минулих літ».

425 **БОНУС.** Квіз «Моя Україна». **Проаналізуй** інформацію, викладену у вправах 420-424, і **виконай** тест.

1. ***Хто*** є предками українців?
   - ☐ А варяги
   - ☐ Б вікінги
   - ☐ В слов'яни
2. ***Коли*** засновано столицю України?
   - ☐ А у п'ятому столітті
   - ☐ Б у шостому столітті
   - ☐ В у сьомому столітті

Квіз — це швидкий тест-опитування для перевірки знань

3. ***Як*** звали слов'янського бога Сонця?
   - ☐ А Перун
   - ☐ Б Дажбог
   - ☐ В Ярило

4. ***Якого*** князя назвали «Мудрим» за любов до книжок?
   - ☐ А Володимира
   - ☐ Б Ігоря
   - ☐ В Ярослава

5. ***Хто*** заснував першу бібліотеку на Русі?
   - ☐ А княгиня Ольга
   - ☐ Б князь Святослав
   - ☐ В князь Ярослав

6. ***Хто*** заснував Гетьманщину — козацьку державу?
   - ☐ А Іван Богун
   - ☐ Б Пилип Орлик
   - ☐ В Богдан Хмельницький

7. ***Хто*** в козацькій державі займався державними фінансами?
   - ☐ А писар
   - ☐ Б підскарбій
   - ☐ В гетьман

8. ***Хто*** очолював козацьку державу?
   - ☐ А писар
   - ☐ Б підскарбій
   - ☐ В гетьман

9. ***Яке*** з міст НЕ було столицею Гетьманщини?
   - ☐ А Київ
   - ☐ Б Чигирин
   - ☐ В Батурин

10. ***Яке*** з міст БУЛО столицею Гетьманщини?
    - ☐ А Черкаси
    - ☐ Б Чернігів
    - ☐ В Глухів

11. ***Як*** історики назвали період після смерті Богдана Хмельницького?
    - ☐ А Руйнування
    - ☐ Б Руйнація
    - ☐ В Руїна

12. ***Скільки*** проіснувала козацька держава?
    - ☐ А 150 років
    - ☐ Б 100 років
    - ☐ В 50 років

Сформулюйте і **запишіть** п'ять запитань до інформації, викладеної у вправах 420-424. **Поставте** їх своїм однокласникам/однокласницям.

Підказка! Для того щоб правильно поставити запитання, скористайся виділеними у квізі словами.

ПІДСУМКОВИЙ ТЕСТ 1 варіант 2 варіант

УРОК 124. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 31.
Жанри мовлення (привітання)

На зв'язку експерт

Привітання — це вияв уваги та пошани до співрозмовника/співрозмовниці й висловлення приязного ставлення.

Елементи привітання:
1) звертання; 2) причина привітання; 3) похвала; 4) побажання.

Типове мовне оформлення привітання:

- *Олеже!*
- *Тетянко!*
- *Вельмишановна вчителько!*
- *Шановний Дмитре Ігорьовичу!*
- *Дорога Маріє Іллівно!*
- *щиро/від усього серця вітаю;*
- *дозвольте привітати;*
- *мені приємно вітати з подією;*
- *бажаю тобі/вам;*
- *зичу тобі/вам щиро.*

426 **Напиши** привітання другові/подрузі з нагоди вказаних свят. **Використай** усі елементи привітань.

День народження.

Міжнародний день щастя.

427 **Намалюй** листівку-привітання для свого/своєї однокласника/однокласниці. **Підпиши** її, використавши всі елементи привітання.

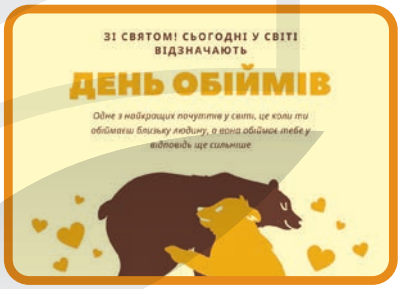

428 **Напиши** привітання, яке б ти виголосив/виголосила, якби був/була директором/директоркою компанії. **Дотримуйся** структури:

- звертання до співробітників;
- привітання;
- перелік досягнень;
- побажання.

7

ПОВТОРЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО

УРОКИ 125-126. ЛЕКСИКОЛОГІЯ

429 **Перемалюй** ментальну карту. **Доповни** її прикладами.

430 **Проаналізуй** таблицю за поданим зразком, **заповни** її прикладами.

	холодний	***добрий***	***сильний***
антонім	теплий		
синонім	крижаний		
пряме значення	холодний дощ		
переносне значення	холодний погляд		

431 **Поміркуй**, яку групу слів із довідки могло б ілюструвати кожне із зображень. Свою думку **поясни**.

Зразок

— це дерево може ілюструвати поняття «багатозначні слова», адже є спільний стовбур (значення), але різні листочки (переносні значення).

Довідка. *Синоніми, антоніми, пароніми, архаїзми.*

А

Б

В

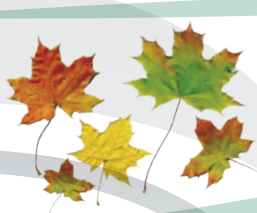

Г

432 **Зроби** письмовий опис об'єкта, зображеного на ілюстрації, не вживаючи слів *виноград, круглий, зелений*.

433 **Обери** чотири слова з переліку та **поясни**, чому їх можна поєднати в групу.

Вечір, яблуко, намет, цемент, дивацтво, кавомашина, папір, тумбочка, глина, страх, крейда, велосипед, нігтики, дотепність, бабуся.

УРОК 127. ФРАЗЕОЛОГІЯ

434 **Перемалюй** ментальну карту. **Доповни** її прикладами фразеологізмів із форцазу підручника та фразеологічного словника.

435 **Поясни** значення фразеологізмів одним словом. **Запиши**.

Тримати язик за зубами, плутатись під ногами, задирати ніс, піймати облизня, обвести навколо пальця, дати ногам знати, зуб на зуб не попадає, бути на сьомому небі, мати на когось зуб, давати слово, замилювати очі, пекти раків.

436 **Добери** з довідки синонімічні фразеологізми. **Запиши**.

1. Золоті руки. 2. Ні се ні те. 3. За холодну воду не брався. 4. Дати прочуханки. 5. Як зірок на небі. 6. Ляпати язиком.

Довідка. *Дати березової каші, чухати язики, яблуку ніде впасти, майстер на всі руки, сидів склавши руки, ні риба ні м'ясо.*

437 **Проєктне завдання. Опрацюй** один форзац підручника на вибір. **Виконай** завдання:

1. Обери п'ять фразеологізмів.
2. Знайди у фразеологічному словнику синоніми та антоніми до них.
3. Добери до кожного фразеологізму світлину життєвої ситуації, у якій він був би доречним.
4. Підготуй презентацію на п'ять слайдів.

УРОК 128. ФОНЕТИКА. ГРАФІКА

438 **Перемалюй** ментальну карту з розділу “Фонетика”. **Доповни** її інформацією, якої не вистачає на картинці.

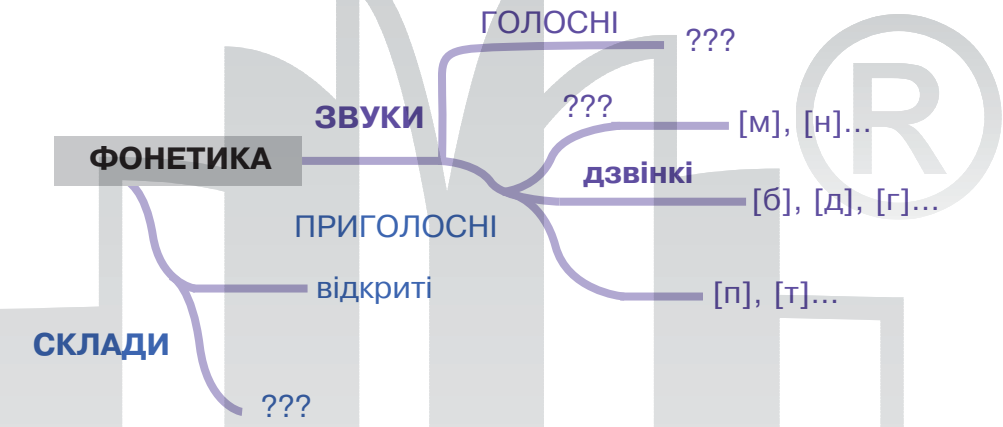

439 **Прочитай** і **перепиши** текст, вставляючи замість символів букви на позначення голосних звуків.

1. СΔб☼к☼ ст☼л☼ п◊ршΔю тв☼ринΔю, яку приручил☼ людин☼. 2. Уж◊ д◊сять тисяч рΔків живуть вΔни пΔруч. 3. За ц◊й ч☼с люди вив◊ли м☼йж◊ 500 пΔрід сΔб☼к.

440 **Зміни** на́зви населених пунктів, щоб відбулося чергування голосних. **Запиши** їх в абетковому порядку.

Зразок *Львів — Львова.*

Київ, Меджибіж, Миколаїв, Тернопіль, Чернігів, Канів, Бердичів, Могилів-Подільський, Мліїв, Фастів, Харків, Ірпінь, Коростишів.

441 **Прочитай** текст. **Виконай** завдання.

Як раніше грали в баскетбол?

(1) Коли **баскетбол** тільки-но з’явився — а це **сталося** понад 100 років тому, — гравці закидали м’яч у два старі кошики для персиків. Придумав цю гру тренер Джеймс Нейсміт, щоб його учням було в що грати в залі холодними зимовими вечорами та вранці, поки не пролунав **дзвінок** на уроки.

(2) Раніше баскетболістам доводилося підійматися приставною драбиною, щоб дістати м'яч із кошика. Сьогодні стало значно простіше — м'яч сам падає вниз через отвір у кошику.

1. Добери з тексту слова, у яких є літери:

1) ***я***, ***ю***, які позначають по два звуки (5 слів);

2) ***я***, ***ю***, які позначають по одному звуку (6 слів);

3) ***щ***, яка позначає два звуки (2 слова);

4) ***дж***, ***дз***, які позначають 1 звук (2 слова);

2. Запиши транскрипцію виділених слів.
3. Випиши 3 слова, у яких є 5 складів.
4. Зміни підкреслені слова, щоб відбулося чергування голосних.

УРОК 129. ОРФОЕПІЯ

442 **Розподіли** подані слова за групами. **Перепиши**, **прочитай**, правильно наголошуючи.

Горошина, подруга, спина, бородавка, осетер, павич, дочка, олень, ніздря, вітчим, кропива, родимка.

1. Тіло: ... . 2. Назви людей: ... . 3. Тварини, рослини, риби: ... .

443 **Поєднай** слова з двох колонок, щоб утворилися словосполучення. **Запиши**, **прочитай**, правильно наголошуючи.

1) чарівний	**А** піала
2) новий	**Б** фартух
3) мілкий	**В** решето
4) дрібний	**Г** начинка
5) тонкий	**Д** спина

444 **Пригадай** слова до поданих моделей наголошування. **Замалюй** схеми та приклади.

-езтИ	-емО
-естИ	-мЕтр

445 **Напиши** розповідь про кумедну ситуацію, використовуючи 15 слів із трьох попередніх завдань. **Прочитай** її своєму однокласникові/однокласниці, дотримуючись правил наголошування.

УРОК 130. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 32.
Детальний письмовий переказ тексту з поєднанням різних типів мовлення

446 **Прочитай** текст. **Виконай** завдання.

(1) Бабуся сидить у підземному переході навпроти виходу з метро й щось плете сріблястими шпицями. А торбина, що біля неї, повна різнокольорових смугастих шкарпеток, які, здається, так і просять: «Одягни нас. Хутенько».

(2) Хвиля людей викочується з метро. Дехто зупиняється, присідає біля бабусиної торби, перебирає шкарпетки. Коли цікавляться вартістю, бабуся дивиться з-над окулярів на того, хто питає, і кожному каже різну ціну. А декому говорить: «Скільки дасте, стільки й буде».

(3) Молода жінка з трирічним сином купує собі шкарпетки в синю смужку, а хлопчикові — картаті. Бабуся каже, що то дуже добре, що вони купують ці шкарпетки, бо в них ходиться набагато краще, ніж у звичайних.

(4) Дівчинка-підліток із наплічником купує шкарпетки з червоними, смарагдовими, жовтими та зеленими нитками. Її так тішать ці кольори, що вона сміється сама до себе й уже більше не сумує через те, що вчора загубила годинника й заляпала морозивом святкову сукню.

(5) У бабусиних шкарпетках вдається все, що раніше не вдавалося. Те, що було заплутане, розв'язується, що було поламане — лагодиться, що засмучувало — не засмучує.

За Дзвінкою Матіяш

Завдання

1. Знайди в тексті слова за поданим лексичним значенням.

Номер абзацу	Лексичне значення	Слово
(1)	тонкі довгі стрижні з трохи загостреними кінцями для плетіння	
(3)	із чотирикутними візерунками, малюнками (про тканину, одяг і т. ін.)	
(4)	спеціальна сумка, яку носять на спині, має дві лямки для кріплення на плечах	
(4)	який має колір смарагду; яскраво-зелений	

2. Добери до тексту два варіанти заголовків. Поясни свій вибір.
3. Склади й запиши план тексту.
4. Добери з тексту цитати, які описують зображене на ілюстрації. Поясни свою відповідь.
5. Які елементи розповіді є в тексті?
6. Напиши детальний письмовий переказ.

УРОК 131. ОРФОГРАФІЯ

447 **Перемалюй** ментальну карту. **Пригадай** правила й **допиши** приклади та винятки.

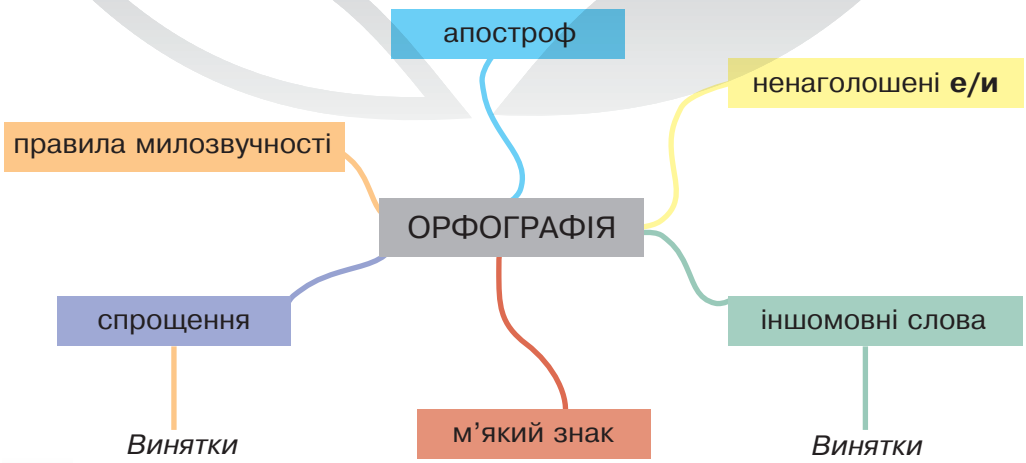

448 **Утвори** від поданих іменників прикметники, ураховуючи спрощення приголосних.

Зразок *Кількість — кількісний.*

Якість, пристрасть, контраст, доблесть, капость, проїзд, тиждень, вартість, кістки, жалість, піст, аванпост.

449 **Прочитай** тексти. **Виконай** завдання до них.

1. Випиши слова, вставляючи там, де потрібно, пропущені літери. Поясни правопис.
2. Випиши виділені сполучення слів, дотримуючись правил милозвучності.
3. Розкажи однокласникові / однокласниці про свою улюблену рухову дитячу гру.

1. Гра «Перстень» (Україна)

Гравці сідают.. у ряд, стуляют.. долоні. Хтось один **тримає в/у долон..ках** перстень. Він підходит.. до **кожного і/й проводит..** різ..кими рухами поміж долонь так, щоб ін..ші не помітили момент передачі перс..ня. Потрібно **вгадати**, **у/в кого** перстень.

2. Гра «Топфшлаген» (Німеччина)

У/в кімнаті ховають каструлю з шоколадом, ураховучи особливості інтер..єру. Комусь одному **зав..язують очі і/й дають** дер..в..яну лопатку. Д..тину виводять на с..редину **кімнати**, **і/й потім** вона, пересуваючись повзком, має намацати каструлю дер..в..яною лопаткою. Знайшовши шоколад, гравець зможе з..їсти «здобич».

3. Гра «Розбійники» (Польща)

У/в цю гру потрібно грати на відкритому міс..ці, **найкраще у/в лісі**. **У/в ній** задіяні дві команди, до шіс..надцяти учас..ників/учас..ниць. Одна команда тікає, л..шаючи сліди: камін..чики, стрілочки, палички. Друга має впіймати суперників, долаючи **перешкоди і/й бар..єри**.

УРОКИ 132-135. СИНТАКСИС І ПУНКТУАЦІЯ

450 **Перемалюй** ментальну карту, **доповнюючи** комірки прикладами словосполучень і речень.

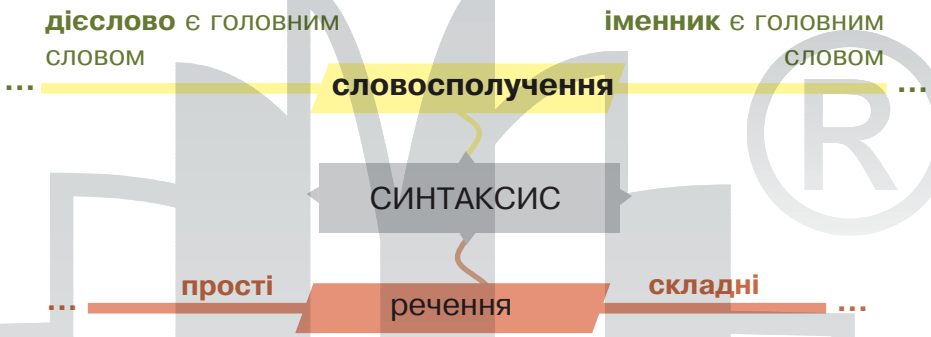

451 **Склади** словосполучення, добираючи до головних слів залежні, **перепиши**.

Стежка *(яка?)*, книга *(чия?)*, година *(котра?)*, допоміг *(як?)*, котиться *(куди?)*, знати *(що?)*, зустрітися *(коли?)*, сталося *(чому?)*, приїхали *(як?)*.

452 **Запиши** словосполучення у дві колонки.

Рання весна, інший день, прийшов додому, рясно вродили, оголосив про наступ, другий рік, голосно кричать, різко повернути, кривий цвях, остання хвилина, аналізувати задачу, єднати всіх.

Головне слово — іменник	Головне слово — дієслово

Завдання

У перших словах кожного словосполучення **підкресли** першу літеру й прочитаєш закінчення ірландського прислів'я ***«Відважний…»***.

453 **Утвори** словосполучення, користуючись текстом. **Запиши** їх.

(1) Осінній сад ще яблучка глядить,
Листочок-два гойдає на гіллях.

(2) І цілу ніч щось тихо шарудить,
І темні вікна стигнуть в переляках.

Ліна Костенко

Сад *(який?)*..., глядить *(кого? що?)*..., гойдає *(кого? що?)*..., гойдає *(де?)*..., шарудить *(як?)*..., вікна *(які?)*..., стигнуть *(як?)*... .

454 **Обговоріть** з однокласниками подані визначення, доповнюючи їх.

1. Речення, у якому є одна граматична основа, називається ... .
2. До другорядних членів речення належать ... .
3. Означення вказує на ... і відповідає на питання ... .
4. Додаток не може стояти в ... відмінку.
5. Обставина відповідає на питання ... .
6. Додаток підкреслюємо ... , означення — ..., обставину — ... .

Завдання

За результатами обговорення **намалюйте** й **доповніть** подану ментальну карту інформацією про головні та другорядні члени речення.

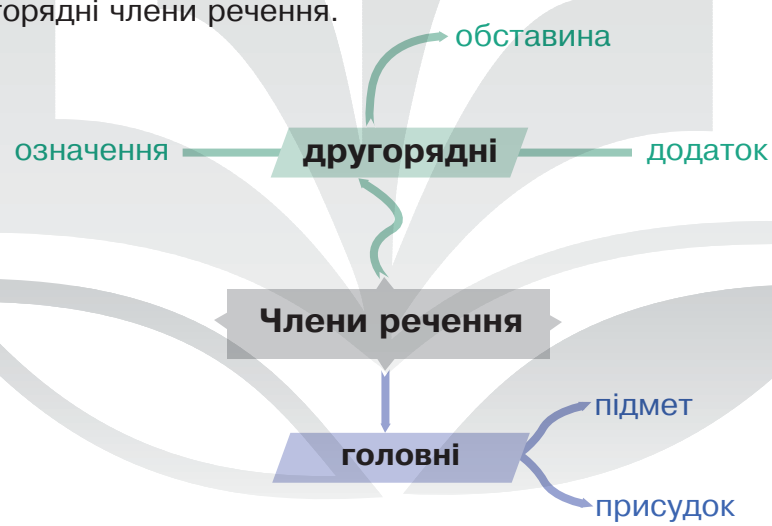

455 **Добери** обставини з правої колонки. **Утвори** з трьома словосполученнями на вибір речення, **запиши** їх.

пробиратися	нишком
простувати	навпомацки
підкрадатися	сторчака
лежати	горілиць
падати	навпростець

456 **Перепиши** прислів'я, добираючи з довідки продовження. **Підкресли** однорідні члени.

1. Мудрим ніхто не вродився... 2. Наука в ліс не веде... 3. Або розумне кажи... 4. Спершу слово зваж... 5. За все береться... 6. Лиха іскра все спалить...

Довідка. *...а потім скажи; ...і сама згине; ...та не все вдається; ...лише згодом навчився; ...а з лісу виводить; ...або краще мовчи.*

Обговори в мінігрупі значення цих прислів'їв.

457 **Перепиши** текст, ураховуючи правила милозвучності. **Устав** одне пропущене тире. **Підкресли** однорідні члени речення відповідними лініями.

1. Щасливим людям частіше таланить **в/у** дружбі, роботі **і/й/та** кар'єрі. 2. Вони часто мають міцне здоров'я **і/й/та** приязне оточення. 3. Щасливі **і/й/та** багаті люди це не завжди однакові поняття. 4. Часто багатії відчувають розпач **і/й/та** безнадію. 5. Щасливих людей ви можете впізнати за глибокими **і/й/та** гармонійними взаєминами з оточенням. 6. Тому важливо вміти обирати друзів **і/й/та** будувати взаємини.

458 **Утвори** речення на задану тему за поданими схемами. **Додай** у кожне речення сполучники (***і, та, й, або, чи***). **Запиши.**

1) замовлення в інтернеті

Підмет + присудок + означення + додаток + додаток.

2) спортивні змагання

Обставина + обставина + підмет + складений присудок + додаток.

3) стрічка новин

Обставина + присудок + означення + додаток + означення + додаток.

459 **Сконструюй** і **запиши** речення з однорідними членами (можеш додавати будь-які інші слова).

чизкейк	і... і	дружба	найцінніші речі
фейсбук	та	чипси	сенс мого життя
режим	і	доброта	шкідлива їжа
позитив	або	радість	великі часопожирачі
недовіра	але не	творчість	девіз для слабких
любов	чи	інстаграм	секрет успіху

460 **Перепиши** текст, розбивши його на речення. **Постав** пропущені розділові знаки. Яке речення має однорідні підмети?

Сніжинки це диво природи бо всі вони різні форма та розмір сніжинок залежать від висоти й температури утворення а також від кількості вологи в хмарі в холодному повітрі вони формуються переважно з довгих голочок у трохи теплішому сніжинки нагадують зірочки чи тарілочки.

461 **Віднови** діалог з поданих реплік. **Додай** до кожної репліки слова автора, використовуючи дієслова мовлення з таблиці. **Запиши** утворений діалог.

А Та я мав важкий тиждень, бо готував проєкт з історії.

Б Це гарна звичка, Анжело. Візьму до уваги! Бувай!

В Привіт, Анжело!

Г Розумію. Я чітко планую свої справи на тиждень, щоб усе встигати.

Д Гарного дня! До зустрічі!

Е О, вітаю, Сашку! Як твої справи? Щось ти втомлений.

Дієслова мовлення: буркнути, вигукнути, вимовити, відповісти, заперечити, зауважити, заявляти, крикнути, оголосити, повідомити, пояснити, промовити, просити, прошепотіти, сказати, спитати, стверджувати.

462 За схемами **утвори** й **запиши** діалоги на задані теми.

Тема 1. Екскурсія до інтерактивного Музею історії козаччини.

Тема 2. Похід на 3-D виставку «Ярослав Мудрий — найосвіченіший київський князь».

Схема 1	Схема 2
А:	— Р, — а.
— Р.	— П? — а.
А:	— Р! — а.
— Р?	— Р! — а.
А:	
— Р!	

УРОК 136. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 33. Жанри мовлення (вибачення, подяка)

На зв'язку експерт

Вибачення — словесне визнання своєї провини та вчинків, які завдали комусь неприємних відчуттів.

Елементи побудови вибачення:

1. Висловлення засмучення (жалю, прикрості).
2. Пояснення причини.
3. Визнання своєї відповідальності.
4. Обіцянка виправитися.

Подяка — слова, які виражають вдячність, позитивну оцінку. Окрім слова «дякую», для підсилення сказаного вживають також слова *дуже, щиро, безмежно, сердечно, щиросердно, від усього серця, від глибини душі.*

463 **Прочитай** відгуки учасників та учасниць етнофестивалю. **Виконай** завдання.

Організатори:

«Наш дитячий етнофестиваль

«МИ. Fest!» відбувся.
Він залишив
прекрасні спогади. Особливо
цікавим був процес підготовки.
Нам дуже приємно визнати, що
в нашій команді є люди, яким
сміливо можна доручити
будь-яку справу.

Подякуймо всім
за докладені зусилля!»

Девід (США): «Надзвичайний фестиваль! Ми дізналися про культуру, їжу й інші цікаві аспекти життя своїх країн. Найбільше мене вразив день презентації музики своєї країни. Я додав до свого плейлиста пісню «Шум», про яку розповіла Божена. Дуже дякую всім! Буду радий побачитися з друзями знову! ❤❤❤ »

Аґнешка (Польща / Італія): «Хочу від душі подякувати організаторам за витрачений час, за докладені сили, а головне — за чудовий настрій! Мені так сподобалося!!! Особливо запам'яталася вистава з Королевою! Дякую від усього ❤ !!!»

Гійом (Франція): «Я дякую всім майстрам, музикантам, співакам, які приїхали сюди та провели свої майстер-класи! Було дуууже цікаво! Найбільше мені запам'яталися гончарі та вишивальниці. Це було щось неймовірне! Безмежно дякую!!!

А ще хочу перепросити Божену за розбиту чашку. Я в той день проспав і тому поспішав на виступ сопілкарів. Мені дуже прикро, що так сталося. Божено, вибач! Я тобі подарую нову чашку з фотографією мого міста 😍».

Божена (Україна): «Свято було прекрасним! Стільки нових друзів та знайомств!

А які смачні французькі страви готував Гійом! Це така смакотааа! Я обов'язково приготую його фірмовий соус до багета. Мої очікування від фестивалю перевершені вдвічі!

Від глибини душі вдячна всім організаторам та учасникам за подаровані емоції! 💞»

Завдання

1. Знайди відгук, у якому є вибачення. Запиши ці слова, знайди в них чотири елементи побудови вибачення.
2. Напиши вибачення від свого імені за одну з прикрих подій на вибір:
   а) ти запізнився / запізнилася на перший урок;
   б) ти випадково викинув / викинула зошит сестри;
   в) ти вилив / вилила сік на однокласника / однокласницю.
3. Випиши слова подяки, які є в поданих текстах.
4. Поміркуй, які слова підсилюють подяку. Знайди цитати для доведення думки.
5. Напиши подяку організаторам етнофестивалю від свого імені.

УРОКИ 137-140. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ 34. Репортаж на основі опрацьованої інформації

На зв'язку експерт

Репортаж — розповідь про важливу подію, зібраний матеріал, який публікують на сайтах новин, у друкованих виданнях тощо. Зазвичай журналісти ведуть репортаж з місця подій.

У репортажі журналіст має змогу максимально занурити аудиторію у вир подій, у яких перебуває сам. Автор може розповісти про те, як сам став учасником дивних / смішних / страшних ситуацій.

Етапи роботи над репортажем:

1. Збір інформації.
2. Планування структури репортажу.
3. Написання тексту.

464 **Уяви**, що ти журналіст і готуєш репортаж про етнофестиваль «МИ. Fest!», який відбувся в Києві. **Виконай** завдання крок за кроком.

Етап 1. Збір інформації.

1. Знайди в цьому підручнику всю інформацію про п'ятикласників і п'ятикласниць, які були учасниками етнофестивалю. Заповни таблицю.

Ім'я	Зовнішність	З якої країни	Хобі, цікаві факти

2. Пригадай маршрут учасників/учасниць. Заповни таблицю.

Стартова точка	Види транспорту	Особливості подорожі	Точка прибуття

3. Знайди інформацію про зустріч учасників та учасниць у Києві. Запиши факти, які нам відомі про це.
4. У відгуках учасників та учасниць знайди інформацію про події, які відбулися під час фестивалю. Уклади перелік.

Етап 2. Планування структури репортажу.

5. Обери учасника/учасницю етнофестивалю, від імені якого ти вестимеш репортаж.
6. Напиши план подій, які тобі відомі (інформація про персонажа, маршрут, участь у фестивалі).
7. Обери найцікавіший епізод, за бажанням добери до нього фотографії, відео, музику тощо.

Етап 3. Написання тексту.

8. Напиши репортаж у формі розповіді. За бажанням можеш зробити презентацію або записати відео.
9. Зроби презентацію свого проєкту в класі.

ПІДСУМУЙМО

465 **Визнач**, чи правильним є твердження (**ТАК** або **НІ**).

1. Усі слова в українській мові є багатозначними.
2. Синоніми — це слова, протилежні за значенням.
3. ***Худий*** і ***гладкий*** — це антоніми.
4. Слова, які вживають у певному регіоні, називають діалектизмами.
5. Слово ***смартфон*** є архаїзмом.
6. Неологізми — це нові слова.
7. Фонетика вивчає лексичне значення слова.
8. В українській мові 33 літери.
9. До голосних належать такі звуки: **[*а, о, у, е, и, і, я, ю, є ,ї*]**.
10. Глухі звуки є у фразі ***«Киця хоче спати у шафі»***.
11. Губні звуки є у фразі ***«Ще їжджу»***.
12. У слові ***новий*** наголос падає на другий склад.
13. У слові ***людина*** всі склади є відкритими.
14. Слово ***шістнадцять*** написано правильно.
15. Слова ***піца, хобі*** написано правильно.
16. У словосполученні обов'язково має бути головне слово.
17. Словосполучення може складатися лише з двох слів.
18. До пунктуаційних знаків належать кома, тире, двокрапка.
19. Речення, у якому є одна граматична основа, називається складним.
20. До другорядних членів речення належать додаток, означення та обставина.
21. Підмет може складатися з двох слів.
22. У реченні ***Навчання може здивувати*** присудок складається з двох слів.

23. У реченні ***Аліна й Надія побачили трамвай уперше*** є однорідні підмети.
24. У реченні ***Кросівки дуже зручне взуття*** треба поставити тире.
25. У реченні ***Завтра на тебе чекає несподіванка*** є додаток.
26. Означення відповідає на питання *як? де? куди? звідки?*
27. Додаток НЕ може стояти в називному відмінку.
28. Обставина відповідає на питання *який? чий? котрий?*
29. Додаток підкреслюємо хвилястою лінією.
30. У складному реченні може бути щонайменше дві граматичні основи.
31. ***І, й, а, але*** — це сполучники.
32. Речення ***Науковці припускають, що птахи походять від динозаврів*** є складним.
33. Речення ***Найбільша у світі тварина — синій кит, він важить більше за 150 автівок*** є складним.
34. На межі частин складного речення зазвичай ставимо кому.
35. Пряму мову потрібно брати в лапки.
36. Перед реплікою в діалозі ставимо тире.

1. ЛЕКСИЧНІ ПОМИЛКИ

1. Біла бумага	білий папір
2. Біле полотенце	білий рушник
3. Відмічати день народження	відзначати день народження
4. Вкусне пірожне	смачне тістечко
5. Вмішуватися у справу	втручатися в справу
6. Гарні стаканчики	гарні скляночки
7. Гарячий кофе	гаряча кава
8. Дві строчки	два рядки
9. Держати вилку	тримати виделку
10. Добитися мети	досягти мети
11. Завернути в папір	загорнути в папір
12. Заказати флешку	замовити флешку
13. Закрито на перерив	зачинено на перерву
14. Закрити форточку	зачинити кватирку
15. Залізна дорога	залізниця
16. Зробити уборку	прибрати
17. Зробити прививку	зробити щеплення
18. Іти пішком	іти пішки
19. Книжний шкаф	книжкова шафа
20. Коврові дорожки	килимові доріжки
21. Красити вікна	фарбувати вікна
22. Купити утюг	купити праску
23. Листати журнал	гортати журнал
24. Лишній білет	зайвий квиток
25. Любить спорити	любить сперечатися
26. Модна шляпка	модний капелюшок
27. Моя остановка	моя зупинка
28. Надіти сорочку	одягти сорочку
29. Нажати на клавішу	натиснути на клавішу
30. Напор води	тиск води
31. Не мішай мені	не заважай мені
32. Нове одіяло	нова ковдра
33. Обжарював на вогні	обсмажував на вогні
34. Переводити текст	перекладати текст
35. Подарити квіти	подарувати квіти
36. Пожила уборщиця	літня прибиральниця
37. Попутати правила	сплутати правила
38. Рішали задачу	розв'язували задачу
39. Розкішні буси	розкішне намисто
40. Розмовляти на українській мові	розмовляти українською

41. Розщитатися з покупцем	розрахуватися з покупцем
42. Свіжий творог	свіжий домашній сир
43. Справочне бюро	довідкове бюро
44. Теплі носки	теплі шкарпетки
45. Хороше лікарство	гарні ліки
46. Художня кісточка	пензлик
47. Часний магазин	приватний магазин
48. Чотири блюда	чотири страви
49. Шарикова ручка	кулькова ручка
50. Шуткувати з хлопцями	жартувати з хлопцями

2. КОРОТКИЙ ПЕРЕЛІК ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

1. **Ахіллесова п'ята** — вразливе місце.
2. **Бути на сьомому небі** — радіти, бути задоволеним.
3. **Бути не у своїй тарілці** — почувати себе незручно, невпевнено, сором'язливо.
4. **Вивести з рівноваги** — дратувати, нервувати кого-небудь.
5. **Вийти з себе** — втратити контроль над своїми негативними емоціями.
6. **Виносити сміття з хати** — розголошувати сварки, що відбуваються між близькими людьми.
7. **Гордіїв вузол** — складна, заплутана справа.
8. **Грати першу скрипку** — бути головним у якій-небудь справі.
9. **Давати слово** — обіцяти щось.
10. **Дати березової каші** — відшмагати, побити різками кого-небудь.
11. **Дати ногам знати** — швидко втікати, побігти.
12. **Дати прочуханки** — критикувати кого-небудь, лаяти, сварити.
13. **Де тонко, там і рветься** — слабке, крихке місце.
14. **Дивитися крізь пальці** — свідомо не помічати чогось поганого, неприємного.
15. **Задирати ніс** — зазнаватися.
16. **Замилювати очі** — обдурювати когось; показувати що-небудь у вигідному освітленні.
17. **За тридев'ять земель** — дуже далеко.
18. **Збити з пантелику** — заплутувати кого-небудь, дезорієнтувати.
19. **Золоті руки** — умілі, вправні руки.
20. **Зробити з мухи слона** — перебільшувати; надавати чому-небудь занадто великого значення.
21. **Зуб на зуб не попадає** — тремтіти від холоду, змерзнути.
22. **Жити на широку ногу** — жити розкішно, багато, без будь-яких обмежень.

23. **Клювати носом** — дрімати, засинати сидячи.
24. **Кров з молоком** — про свіже, рум'яне обличчя.
25. **Майстер на всі руки** — уміла, здібна до всього людина.
26. **Мати на когось зуб** — сердитися, гніватися на кого-небудь.
27. **Не братися за холодну воду** — нічого не зробити.
28. **Нитка Аріадни** — спосіб, що допомагає вийти зі складного становища, розв'язати заплутане питання.
29. **Нитка увірвалася** — настав кінець чому-небудь.
30. **Ні риба ні м'ясо** — безвольний, безхарактерний; ніякий.
31. **Обвести навколо пальця** — хитро обманути когось.
32. **П'ятами накивати** — швидко втекти.
33. **Пекти раків** — червоніти (від сорому найчастіше).
34. **Перебиватися з хліба на воду** — жити дуже бідно.
35. **Піймати облизня** — зазнати невдачі, залишитися ні з чим.
36. **Плескати язиком** — багато говорити про щось неістотне, пусте.
37. **Плутатись під ногами** — заважати, набридати кому-небудь.
38. **Покласти на лопатки** — перемогти кого-небудь у суперечці.
39. **Полічити ребра** — сильно побити кого-небудь.
40. **Розв'язався язик** — хто-небудь починає говорити після мовчання.
41. **Рукою зняло** — дуже швидко минуло, зникло щось.
42. **Рукою подати** — дуже близько, зовсім недалеко.
43. **Сидіти склавши руки** — нічого не робити, ледарювати.
44. **Скринька Пандори** — джерело нещасть, великих лих.
45. **Сходити зі сцени** — втратити актуальність, значимість.
46. **Тримати язик за зубами** — мовчати, бути обережним у висловлюваннях.
47. **Узяти ноги в руки** — швидко бігти, тікати.
48. **Узяти себе в руки** — зібратися з силами та перестати сумувати.
49. **Хоч голки збирай** — видно, ясно.
50. **Хоч в око стрель** — темно.
51. **Чухати язики** — вести несерйозні розмови.
52. **Яблуко розбрату** — причина ворожнечі, незгод.
53. **Яблуку ніде впасти** — дуже людно.
54. **Як дві краплі води** — дуже схожі.
55. **Як зірок на небі** — дуже багато.
56. **Як з хреста знятий** — людина, яка має хворобливий вигляд.
57. **Як кіт наплакав** — дуже мало.
58. **Як на долоні** — чітко, доступно, зрозуміло.
59. **Як нитка за голкою** — постійний нерозривний зв'язок двох людей.
60. **Як сніг на голову** — несподівано; раптово.

3. КОРОТКИЙ СЛОВНИК НАГОЛОСІВ

Тіло
1) боро́давка
2) ки́шка
3) ні́здря
4) ро́димка
5) сли́на
6) спи́на

Назви людей
7) вітчи́м
8) до́нька
9) дочка́
10) експе́рт
11) по́друга

Кухня
12) ла́те
13) кулінарія
14) ку́рятина
15) напій
16) на́чинка
17) о́цет
18) піала́
19) ре́шето
20) фарту́х

Тварини, рослини, риби
21) горошина
22) кропива́
23) о́лень
24) осете́р
25) павич
26) чорно́слив

Одиниці вимірювання
27) дециме́тр
28) кіломе́тр
29) міліме́тр
30) сантиме́тр

Дієслова
31) беремо́
32) відвезти́
33) віднести́
34) ідемо́
35) ллемо́
36) несемо́
37) привезти́
38) принести́

Предмети побуту
39) граблі́
40) за́кладка
41) ко́лесо
42) лю́стро
43) обру́ч
44) ре́мінь
45) фо́льга
46) щипці

Прикметники
47) дрібний
48) тонкий
49) мілкий
50) новий
51) чарівний
52) черговий

4. ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

активна лексика 60
антоніми 33
апостроф 146
архаїзми 64
афоризми 94
багатозначні слова 19
власне українські слова 54
глухі приголосні 127
головне слово 169
голосні звуки 110
граматична основа речення 181
графіка 112
графічна помилка 159
державна мова 9
джерела фразеологізмів
дзвінкі приголосні 127
діалектна лексика 70
діалог 252
додаток 204
другорядні члени речення 199
загальновживані слова 70
залежне слово 169

запозичені слова 54
засоби зв'язку в складному реченні 229
застарілі слова 64
звук *[ґ]* і буква *ґ 126*
звук 110
звукове значення букв *я, ю, є, ї* та *щ* 112
історизми 64
крилаті вислови 94
лексика обмеженого вживання 70
м'які приголосні 132
милозвучність 153
мовні й немовні засоби спілкування 6
наголос 118
напівпом'якшені приголосні 132
ненаголошені голосні 118
неокличні речення 174
неологізми 65
обставина 206
однозначні слова 19
однорідні члени речення 217
односкладне речення 188
означення 199
окличні речення 174
омоніми 33
орфографічна помилка 159
орфографічний словник 159
орфоепічна помилка 159
орфоепічний словник 159
особливості української мови 9
пароніми 33
пасивна лексика 64
переносне значення слова 23
питальні речення 174
підмет 181
подвоєння в іншомовних словах 60
правила вживання апострофа 146
правила милозвучності 153
правила переносу слів із рядка в рядок 152
правила спілкування 19
правило дев'ятки 57
правопис ненаголошених голосних 121
приголосні звуки 110
приказки 94
прислів'я 94
присудок 181
просторічні слова 28
професійні слова (професіоналізми) 75
пряма мова 245
пряме значення слова 23
пунктуаційна помилка 220
речення 167
розділові знаки при діалозі 252
розділові знаки при прямій мові 245
розповідні речення 174
синоніми 33
синонімічний ряд 33
склад 150
складне речення 229
сленг 28
словосполучення 167
спонукальні речення 174
суржик 10
тверді приголосні 132
терміни 75
тлумачний словник 19
транскрипція 116
фонетика 109
фразеологізми 94
фразеологічний словник 97
чергування голосних 124
чергування *з – із – зі* 154
чергування *і – й* 153
чергування *у – в* 153

Список використаних інтернет-джерел

ЗМІСТ		
Урок №	**1. УКРАЇНСЬКА МОВА В ЖИТТІ УКРАЇНЦІВ**	стор.
1	Мова в житті людини	4
2-3	Значення мови в житті держави	9
	2. ЛЕКСИКОЛОГІЯ	
4	**Розвиток мовлення 1.** Комунікація. Спілкування в сучасному світі	16
5-9	Слово і його лексичне значення. Однозначні й багатозначні слова. Пряме й переносне значення слова	19
10-11	**Розвиток мовлення 2-3.** Інформація. Види інформації. Джерела інформації	29
12-18	Групи слів за значенням. Синоніми. Антоніми. Омоніми. Пароніми	33
	Підсумковий тест	44
	Підсумуймо!	45
19	**Розвиток мовлення 4.** Добір і пошук інформації	46
20	**Розвиток мовлення 5.** Опис, розповідь, роздум	49
21-24	Групи слів за походженням і вживанням. Власне українські слова. Запозичені слова. Написання слів іншомовного походження	54
25	Активна й пасивна лексика. Застарілі слова (архаїзми й історизми), неологізми	64
26	Групи слів за вживанням. Загальновживані й обмеженого вживання. Діалектна лексика	70
27	Професійні слова й терміни	75
28	Сленг, просторічні слова	78
29-31	Лексична помилка. Суржик	80
	Підсумуймо!	84
	Підсумковий тест	86
32-33	**Розвиток мовлення 6-7.** Читання. Види читання. Мета читання	87
34	**Розвиток мовлення 8.** Усне висловлення з використанням нових слів; формулювання й обстоювання власної думки	92
	3. ФРАЗЕОЛОГІЯ	
35-36	Фразеологізми. Афоризми (прислів'я, приказки, крилаті вислови)	94
37	Фразеологічний словник. Джерела українських фразеологізмів	97
38	**Розвиток мовлення 9.** Письмове витлумачення значення одного чи кількох фразеологізмів	102
39	**Розвиток мовлення 10.** Жанри мовлення (комплімент, лестощі, похвала)	103
40	**Розвиток мовлення 11.** Жанри мовлення (запрошення, прохання, пропозиція, згода, відмова)	106
	4. ФОНЕТИКА. ГРАФІКА. ОРФОЕПІЯ	
41	Повторення вивченого в 1-4 класах. Фонетика, графіка, орфоепія й орфографія. Голосні й приголосні звуки	109
42	Особливості української графіки. Звукове значення букв *я, ю, є, ї* та *щ*	112
	4.1. ГОЛОСНІ	
43-44	Голосні наголошені й ненаголошені. Наголос в українській мові	118
45-46	Правопис ненаголошених [е] та [и] в коренях слів	121
47	Чергування голосних	124
	4.2. ПРИГОЛОСНІ	
48-49	Звук [ґ] і буква ґ. Дзвінкі та глухі приголосні	126
50	Вимова приголосних у корені слова	129
51-53	Приголосні тверді й м'які. Позначення м'якості приголосних на письмі буквами *ь, і, є, ю, я*	132
	Підсумуймо!	134
	Підсумковий тест	136
54-55	**Розвиток мовлення 12-13.** Письмовий переказ тексту з елементами опису	137
	5. ОРФОГРАФІЯ	
56-57	Правила вживання м'якого знака	139
58-59	Правила вживання апострофа	146
60	Склад. Правила перенесення слів із рядка в рядок	150
61	Милозвучність української мови. Правила милозвучності (чергування *у – в, і – й, з – із – зі*)	153
62	Спрощення в групах приголосних	156
63-65	Види помилок: орфоепічна, орфографічна, графічна. Словники	159

	Підсумуймо!	162
	Підсумковий тест	162
66-67	**Розвиток мовлення 14-15.** Види спілкування. Живе й віртуальне спілкування. Безпека віртуального спілкування	163
	6. СИНТАКСИС І ПУНКТУАЦІЯ	
68	Речення та словосполучення. Повторення вивченого в 1-4 класах	167
69-71	Головне й залежне слово в словосполученні. Відмінність словосполучення від слова й речення	169
72	Види речень за метою висловлювання та емоційним забарвленням	174
73	**Розвиток мовлення 16.** Творча робота на основі впорядкування алгоритму дії із застосуванням спонукальних речень	178
74	**Розвиток мовлення 17.** Первинні і вторинні тексти	180
75-77	Речення, його граматична основа (підмет і присудок)	181
78-79	Речення з одним головним членом	188
	Підсумуймо!	192
80-81	**Розвиток мовлення 18.** Контрольний твір	194
82-83	**Розвиток мовлення 19-20.** Учасники спілкування. Наміри співрозмовників. Правила гарного співрозмовника	196
84-85	Другорядні члени речення. Означення	199
86	Другорядні члени речення. Додаток	204
87-89	Другорядні члени речення. Обставина	206
	Підсумуймо!	211
90-91	**Розвиток мовлення 21-22.** Суперечка і сварка. Маніпуляції в спілкуванні	213
92-93	Речення з однорідними членами	217
94-96	Пунктуаційна помилка. Кома між однорідними членами	220
97-98	Навчальний диктант	224
	Підсумуймо!	225
99	**Розвиток мовлення 23.** Розповідь. Усний переказ тексту з елементами розповіді	226
100-103	**Розвиток мовлення 24-25.** Детальний письмовий переказ тексту з елементами розповіді. Створення розповіді за заданою зав'язкою	227
	Підсумковий тест	228
104-109	Складне речення. Кома між частинами складного речення	229
110	**Розвиток мовлення 26.** Особливості побудови розповіді за коміксом	238
111	Навчальний диктант	240
112	**Розвиток мовлення 27.** Створення тексту-роздуму на обрану тему	241
113	**Розвиток мовлення 28.** Переконливість та аргументованість. Вимова й інтонація	243
114-115	Пряма мова. Розділові знаки в реченнях із прямою мовою	245
116-117	**Розвиток мовлення 29-30.** Отримання інформації з прочитаного тексту	249
118-120	Діалог. Розділові знаки в реченнях з діалогом	252
121-123	Пунктуаційна помилка. Узагальнення	257
	Підсумковий тест	260
124	**Розвиток мовлення 31.** Жанри мовлення (привітання).	261
	7. ПОВТОРЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО	
125-126	Лексикологія	262
127	Фразеологія	264
128	Фонетика. Графіка	265
129	Орфоепія	266
130	**Розвиток мовлення 32.** Детальний письмовий переказ тексту з поєднанням різних типів мовлення	267
131	Орфографія	268
132-135	Синтаксис і пунктуація	270
136	**Розвиток мовлення 33.** Жанри мовлення (вибачення, подяка)	274
137-140	**Розвиток мовлення 34.** Репортаж на основі опрацьованої інформації	277
	Підсумуймо!	279
	ДОДАТКИ	281

Відомості про стан підручника

№	Прізвище та ім'я учня/учениці	Навчальний рік	Стан підручника	
			на початку року	в кінці року
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

ОНАТІЙ Анастасія Віталіївна,
ТКАЧУК Тарас Павлович

УКРАЇНСЬКА МОВА

Підручник для 5 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактор *Донара Пендзей*
Художники *Вікторія Дунаєва, Лілія Рейко, Вікторія Баканічева, Оксана Бабич, Олеся Томків*
Обкладинка *Ростислава Крамара*
Ілюстрування форзаців *Ярослава Девдери та його учнів й учениць*
Комп'ютерна верстка *Івана Бліца*
Художній редактор *Ростислав Крамар*
Технічний редактор *Неля Домарецька*

Підписано до друку 23.11.2022. Формат 70×100/16. Папір офсетний.
Гарнітура CentSchbook Win95BT. Друк офсетний. Умовн. друк арк. 23,40.
Умовн. фарбо-відб. 93,60. Обл.-вид. арк. 20,37.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга – Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002
Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008
тел./факс (0352)52-06-07; 52-05-48
office@bohdan-books.com www.bohdan-books.com